

สถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านพลังงาน อุตสาหกรรม
และสิ่งแวดล้อม

โดย
สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์

เสนอ

คณะกรรมการด้านพลังงานอุตสาหกรรมและสิ่งแวดล้อม
คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

สถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านพลังงาน อุสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม

โดย

สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์

เสนอ

คณะอนุกรรมการด้านพลังงานและอุตสาหกรรม

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

กันยายน 2548

สารบัญ

บทนำ	1
บทที่ 1 สิทธิมนุษยชนในด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม	3
1.1 สิทธิมนุษยชน: ความหมายและพัฒนาการ	3
1.2 สิทธิมนุษยชนในด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม	5
1.2.1 สิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง	6
1.2.2 สิทธิในการพัฒนา	7
1.2.3 สิทธิในมาตรฐานการครองชีพ	10
1.2.4 สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก และการรับ หรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร	11
1.2.5 สิทธิการชุมนุมโดยสงบ	13
1.3 สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540	13
1.3.1 บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพด้านสิ่งแวดล้อม	14
1.3.2 บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง	15
1.3.3 บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก และการรับหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร	16
1.3.4 ข้อบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิสนับสนุนอื่น ๆ	16
บทที่ 2 สถานการณ์สิทธิมนุษยชนไทยด้านพลังงานและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2546 – 2548	17
2.1 สถานการณ์และทิศทางนโยบายภาพรวม	17
2.1.1 สถานการณ์และทิศทางนโยบายพลังงานภาพรวมปี 2546 – 2548	17
2.1.2 สถานการณ์และทิศทางนโยบายอุตสาหกรรมภาพรวมปี 2546 – 2548	18
2.2 สถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม	24
2.2.1 สิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง	24
2.2.2 สิทธิในการพัฒนา	25
2.2.3 สิทธิในมาตรฐานการครองชีพ	27
2.2.4 สิทธิในข้อมูลข่าวสาร	30

2.2.5 สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก	32
2.2.6 สิทธิการชุมนุมโดยสงบ	33
2.2.7 สิทธิอื่น ๆ	35
บทที่ 3 กรณีศึกษาสถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านพลังงานและอุตสาหกรรม	38
3.1 โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2	38
3.1.1 สรุปความเป็นมาและลักษณะโครงการ	38
3.1.2 การต่อสู้เพื่อทวงสิทธิและปกป้องสิทธิของประชาชน	38
3.1.3 ประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ	42
3.1.4 การคุ้มครองและการส่งเสริมการใช้สิทธิ	45
3.2 โครงการประกอบกิจการอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้นของนิคมอุตสาหกรรมเอเซีย	46
3.2.1 สรุปความเป็นมาและลักษณะโครงการ	46
3.2.2 การต่อสู้เพื่อทวงสิทธิและปกป้องสิทธิของประชาชน	48
3.2.3 ประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ	50
3.2.4 การคุ้มครองและการส่งเสริมการใช้สิทธิ	52
3.3 โครงการโรงแปรสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันดิบ อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี	52
3.3.1 สรุปความเป็นมาและลักษณะโครงการ	52
3.3.2 การต่อสู้เพื่อทวงสิทธิและปกป้องสิทธิของประชาชน	55
3.3.3 ประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ	58
3.3.4 การคุ้มครองและการส่งเสริมการใช้สิทธิ	62
บทที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอ	64
4.1 บทสรุป	64
4.2 ข้อเสนอ	65
4.2.1 กรณีเร่งด่วนเฉพาะหน้า	65
4.2.2 การปรับปรุงระบบในระยะยาว	66

บทนำ

ตามนัยและบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2540 มาตรา 200 (5) และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 (6) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีหน้าที่ในการ “จัดทำรายงานประจำปีเพื่อภายในประเทศเสนอต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณชน” ประกอบกับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อมขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการพิจารณาศึกษา ตรวจสอบ และเสนอแนะนโยบายและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับเรื่องพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี

เพื่อสนับสนุนคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในการจัดทำรายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนประจำปีของประเทศไทย และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนได้รับทราบข้อมูล ความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทสำคัญของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในฐานะกลไกในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย ตลอดจนเพื่อเป็นการพัฒนามุมมองความข้องเกี่ยวสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์สิทธิมนุษยชนกับเรื่องอุตสาหกรรม พลังงาน และสิ่งแวดล้อม ทั้งในเชิงความคิดรวบยอดและในระดับข้อเท็จจริง รวมถึงการทำความเข้าใจต่อเนื้อหาและแง่มุมเฉพาะที่มีอยู่มากมายในท่ามกลางความซับซ้อนข้ามสาขา คณะอนุกรรมการด้านพลังงานฯ จึงได้กำหนดแผนงานจัดทำรายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทยในด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม ขึ้น

การประมวลสถานการณ์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในทางด้านอุตสาหกรรม พลังงาน และสิ่งแวดล้อมดังกล่าว นอกจากจะเน้นการติดตามสถานการณ์ให้เท่าทันและเข้าถึงเรื่องราวในกรณีหรือความเคลื่อนไหวที่สำคัญ ยังมุ่งจะนำไปสู่การสามารถจับกระแสทิศทางความเป็นไป และสามารถพัฒนาสังเคราะห์เป็นแนวคิด – แนวทางการทำงานต่อไปด้วย ไม่เฉพาะในส่วนของคณะอนุกรรมการด้านพลังงานฯ เท่านั้น หากสำหรับกลุ่มองค์กรและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจและที่กำลังตื่นตัวต่อสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการพัฒนาอยู่อย่างกว้างขวางในปัจจุบันด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวม ศึกษาวิเคราะห์ และประเมินสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยในด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม ของปี 2546 และ 2547 ต่อเนื่องถึงปี 2548

2. เพื่อสนับสนุนคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในการดำเนินงานตามนโยบายและ
บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปีพุทธศักราช 2540 มาตรา 200(5) ในการจัดทำ
รายงานสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย

3. เพื่อให้รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และสาธารณชน ได้รับทราบสถานการณ์ด้านสิทธิมนุษยชน
ของประเทศไทยประจำปี 2546 - 2547

4. เพื่อประชาสัมพันธ์ในการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทสำคัญของคณะกรรมการ
สิทธิมนุษยชนแห่งชาติในฐานะกลไกในการสร้างเสริมวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

ขอบเขตการดำเนินงาน

1. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลความรู้ด้านสิทธิจากเอกสาร หน่วยงาน และบุคคลต่าง ๆ ที่
เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปประเด็นปัญหา และความเร่งด่วนของสถานการณ์ และ ผลการ
ตรวจสอบเรื่องร้องเรียนของอนุกรรมการฯ ที่เกี่ยวข้อง
3. จัดทำข้อเสนอแนะด้านนโยบายและการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
4. เรียบเรียงและยกกร่างรายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทยในด้าน
พลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม
5. เข้าร่วมการประชุมเพื่อนำเสนอร่างรายงานผลการศึกษาเบื้องต้น สรุปผลการดำเนินงาน
และร่างรายงานผลการศึกษาลงสู่สุดท้าย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ 1) สิทธิในด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และ
สิ่งแวดล้อม 2) สถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทยในด้านพลังงานและ
อุตสาหกรรม 3) ประเด็นสำคัญและประเด็นท้าทายของสิทธิมนุษยชนด้านพลังงานและ
อุตสาหกรรมไทย
2. ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการละเมิดสิทธิ
มนุษยชนที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาพลังงานและอุตสาหกรรม และจากผลกระทบทางด้าน
สิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาดังกล่าว โดยเฉพาะการพัฒนาภาคการติดตาม
ตรวจสอบและมาตรการการปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสังคมไทย

บทที่ 1

สิทธิมนุษยชนในด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม

1.1 สิทธิมนุษยชน: ความหมายและพัฒนาการ

ความคิดเรื่องสิทธิ (Rights) มีมานานนับแต่สมัยกรีกโบราณ โดยแต่ละยุคมีการใช้คำซึ่งแสดงถึงฐานความคิดที่แตกต่างกันไป เช่น สิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) สิทธิของมนุษย์ (Rights of Human) หลักนิติธรรม (Rule of Laws) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สำหรับเนื้อหาแล้วนับว่าไม่แตกต่างกับความหมายของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” หรือ Human Rights ที่ใช้กันในยุคหลัง¹

สิทธิมนุษยชนตามความหมายที่ยึดถือกันในปัจจุบันนั้นมาจากการตระหนักตื่นตัวอย่างสูงในสังคมตะวันตกช่วงศตวรรษที่ 20 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังการเกิดขึ้นของสหประชาชาติที่ติดตามมาด้วยการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights - UDHR) ในปี ค.ศ. 1948 หรือ พ.ศ. 2491

เนื้อหาสาระแห่งสิทธิมนุษยชนตามปฏิญญาดังกล่าวให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิพื้นฐานทั้งด้านการเมือง พลเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แม้ตัวปฏิญญาสากลเองไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย แต่ก็มีฐานะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีที่ทั่วโลกยอมรับ ขณะเดียวกัน เนื้อหาสาระแห่งสิทธิตามที่ปฏิญญารับรองไว้นั้นยังได้รับการบรรจุไว้ในกติการะหว่างประเทศ 2 ฉบับหลักในเวลาต่อมา นั่นคือ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights - ICCPR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – ICESCR) นอกจากนี้ยังมีอนุสัญญาอีกหลายฉบับที่ว่าด้วยการปกป้อง คุ้มครอง และส่งเสริมสิทธิของกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ เช่น เด็ก สตรี ผู้ลี้ภัย กลุ่มชาติพันธุ์ หรือชนเผ่า ฯลฯ โดยที่บทบัญญัติต่าง ๆ ตั้งอยู่บนหลักการเดียวกับกติการะหว่างประเทศทั้ง 2 ฉบับนั่นเอง

กติการะหว่างประเทศทั้ง 2 ฉบับนี้ รัฐบาลไทยได้ให้สัตยาบันแล้ว โดยมีผลบังคับใช้กับประเทศไทยเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2540 และวันที่ 5 ธันวาคม 2542 ตามลำดับ

¹ วิชัย ศรีรัตน์. “พัฒนาการของสิทธิมนุษยชน”, สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย. วิชัย ศรีรัตน์ (บรรณาธิการ). 2546. โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, พิมพ์ครั้งที่ 2: น. 1 - 24

เนื้อหาของสิทธิตามที่ระบุไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง โดยหลัก ๆ ประกอบไปด้วยสิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง สิทธิในชีวิต เนื้อตัว ร่างกาย สิทธิความเป็นส่วนตัว ความเสมอภาคและการได้รับความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม สิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งเสรีภาพในด้านความคิด ศาสนา การแสดงความคิดเห็น การแสดงออก การเดินทาง และการชุมนุม ขณะที่กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเน้นไปที่การรับรองสิทธิต่าง ๆ ที่จะเอื้อให้มนุษย์มีเสรีภาพจากความกลัวและความต้องการได้จริง โดยมีการระบุถึงสิทธิในการกำหนดเจตจำนงของตนเอง ทั้งด้านสถานะทางการเมือง และการดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สิทธิในการจัดการเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและทรัพยากร สิทธิที่จะทำงานและมีโอกาสหาเลี้ยงชีพอย่างเสรี รวมทั้งได้รับความเป็นธรรมในการทำงาน สิทธิที่จะก่อตั้งและเข้าร่วมสหภาพแรงงาน สิทธิในสวัสดิการสังคม สิทธิในมาตรฐานการครองชีพ สิทธิที่จะมาตรฐานแห่งสุขภาพทั้งกายและใจ และสิทธิในการศึกษา

ในทางวิชาการมีการแบ่งพัฒนาการแนวคิดสิทธิมนุษยชนทั่วไปออกเป็น 3 ยุค² หรือแบ่งตามลักษณะของสิทธิมนุษยชนได้เป็น 3 ลำดับ³ ดังนี้

ยุคแรกหรือสิทธิมนุษยชนลำดับแรก เป็นเวลาแห่งการตอกย้ำความสำคัญของสิทธิพลเมืองแห่งรัฐที่จะปลอดภัยไม่ถูกรังแก หรือเอาเปรียบโดยอำนาจรัฐ และมีสิทธิทางการเมืองที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ลักษณะสำคัญของสิทธิในด้านนี้คือการสร้างพันธะทางลบ (negative obligation) แก่รัฐ นั่นคือ การห้ามรัฐเข้ายุ่งเกี่ยวแทรกแซงในสิทธิเสรีภาพของบุคคล พร้อมกับสร้างหน้าที่แก่บุคคลที่จะต้องเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นด้วย

ยุคที่สองหรือสิทธิมนุษยชนลำดับที่สอง คือสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับจังหวะเวลาแห่งการตั้งคำถามว่า สิทธิทางการเมืองเพียงลำพังจะมีความหมายอะไรได้หากผู้คนยังอดอยากขาดแคลน ไร้ความเข้มแข็งทางสังคม – เศรษฐกิจ สิทธิมนุษยชนยุคนี้สอดคล้องกับพัฒนาการการต่อสู้ทางอุดมการณ์ในโลก เป็นยุคของสิทธิประชาชน (People's Rights) อันเป็นแนวคิดที่เฟื่องฟูตั้งแต่ทศวรรษที่ 60 เรื่อยมาจนถึงปลายทศวรรษที่ 80 สิทธิมนุษยชนในลักษณะนี้จึงทำให้รัฐมีหน้าที่มากขึ้นในการดูแลจัดการสวัสดิการให้กับผู้คนพลเมือง นั่นคือสร้างพันธะทางบวก (positive obligation) แก่รัฐ เนื่องจากหลักประกันของบุคคลที่จะมีสิทธิมนุษยชนหมวดนี้ย่อมขึ้นกับ

² ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “สิทธิมนุษยชนสากลกับปัญหาความจริงแท้”, วิถีสังคมไทย สรรนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ ชุดที่ 6: กฎหมายและสิทธิมนุษยชน. 2544. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, น. 118-121

³ วิชัย ศรีรัตน. อ้างแล้ว

ปัจจัยสำคัญอีก 2 ประการเป็นอย่างน้อย ได้แก่ ทรัพยากรของชาติและนโยบายของรัฐ อันหมายรวมถึง แผนและวิธีการจัดสรรแจกจ่ายทรัพยากรด้วย บทบาทและอำนาจของรัฐจึงมีสูงยิ่งต่อสิทธิมนุษยชน ลำดับนี้

ยุคที่สามหรือสิทธิมนุษยชนลำดับที่สาม คือสิทธิของกลุ่มบุคคล (Collective Rights) ที่จะ กำหนดอนาคตและเจตจำนงตนเอง ซึ่งเป็นสิทธิที่มีการกำหนดไว้เป็นลำดับแรกสุดทั้งในส่วนของกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วย สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) รากฐานของสิทธินี้เกิดมาจากการเรียกร้องของ กลุ่มประเทศโลกที่สามด้วยการกล่าวอ้างถึงสิทธิในการพัฒนา โดยทุกรัฐมีหน้าที่ต้องร่วมมือกันสร้าง ระเบียบโลกที่เป็นธรรม เชื้ออำนาจต่อการพัฒนา และต้องช่วยเหลือประเทศที่กำลังพัฒนา แต่ในยุค หลัง การตีความที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางก็คือ เป็นสิทธิของประชาชนที่จะกำหนดทิศทาง และแบบแผนการพัฒนา อันจะส่งผลอย่างสำคัญต่อสถานะทางเศรษฐกิจ แบบแผนความเป็นอยู่ (วัฒนธรรม) วิถีชีวิต ตลอดจนคุณภาพชีวิต

ในส่วนของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพ (Rights and Freedoms) ไว้อย่างกว้างขวาง มากกว่ารัฐธรรมนูญทุกฉบับในอดีต โดยเนื้อหาสาระนั้น ครอบคลุมสิทธิด้านต่าง ๆ ครบถ้วนและสอดคล้องตามกติกาสากล

1.2 สิทธิมนุษยชนในด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม

แม้ในท่ามกลางความหลากหลายและกว้างขวางแห่งนิยามและการแตกแขนงของสิทธิ มนุษยชน ไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงหรือจัดหมวดให้แก่สิทธิในด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และ สิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่ในแง่ของเนื้อหา กลับพบว่า เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา พลังงานและอุตสาหกรรมนั้นมีความเชื่อมโยงแนบเนื่องกับสิทธิมนุษยชนและสิทธิมิติต่าง ๆ อยู่ไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม หรือสิทธิของ กลุ่มบุคคล

ทั้งนี้สิทธิที่สำคัญที่มีความเกี่ยวเนื่องอย่างชัดเจนและโดยตรงประกอบไปด้วยสิทธิในการ กำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง สิทธิในการพัฒนา สิทธิในมาตรฐานการครองชีพ สิทธิเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก และการรับหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งแต่ละสิทธิเหล่านี้มี สาระสำคัญดังนี้

1.2.1 สิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง

สิทธินี้ได้รับการระบุไว้เป็นข้อแรกสุดทั้งในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง หรือ ICCPR และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม หรือ ICESCR โดยมีสถานะเป็นสิทธิเชิงกลุ่ม (Collective Rights) หรือสิทธิปวงชน (People Rights)

สิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเองนี้ครอบคลุมทั้งด้านสถานะทางการเมือง การดำเนินการทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อีกทั้งยังรวมไปถึงสิทธิที่จะจัดการเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและทรัพยากรของตนได้อย่างเสรี เพื่อที่จะบรรลุจุดหมายปลายทางที่กำหนด เพียงแต่จะต้องไม่เป็นที่เสื่อมเสียต่อพันธกรณีใด ๆ ที่เกิดจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศที่อยู่ภายใต้หลักการแห่งประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ด้วยข้อบัญญัติดังกล่าวนี้จึงเป็นที่ชัดเจนว่า สิทธิของประชาชนในการกำหนดสถานะทางการเมืองและแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนั้นสัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วย ซึ่งเรื่องการจัดการทรัพยากรก็สัมพันธ์โดยตรงและแนบแน่นกับสิทธิชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับแต่ช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ที่แนวความคิดในการมองเรื่องการจัดการทรัพยากรได้มาถึงจุดเปลี่ยนสำคัญเมื่ออีลินอร์ ออสโตรมและอีเดลา ชลาเกอร์ (Elinor Ostrom and Edella Schlager) ได้ศึกษางานวิจัยในประเทศต่าง ๆ และพบศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรด้วยกฎเกณฑ์ของตนเอง

งานวิจัยดังกล่าวชี้ว่า ระบบสิทธิในทรัพย์สินที่กำหนดกฎเกณฑ์ ควบคุม และบังคับใช้โดยผู้ใช้ทรัพยากรเองจะมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากกว่าระบบที่ถูกกำหนดโดยอำนาจ (authority) ภายนอก เพราะระบบสิทธิในทรัพย์สินที่หลากหลายตามท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องหาหรือต้องการข้อมูลข่าวสาร (information) เกี่ยวกับธรรมชาติและโครงสร้างของทรัพยากร และเกี่ยวกับบรรทัดฐานและจารีตประเพณีของผู้ใช้ทรัพยากร เนื่องจากกฎเกณฑ์ที่หลากหลายตามท้องถิ่นผู้ใช้ทรัพยากรนั้นดำเนินมาด้วยประสบการณ์ของท้องถิ่นเองเป็นเวลาหลายปี หลายทศวรรษ มีการรับรู้และความผูกพันกับข้อมูลข่าวสารตลอดเวลาอยู่แล้ว ในขณะที่อำนาจจากภายนอกขาดข้อมูล ขาดความเข้าใจ รวมทั้งขาดความผูกพันกับการดำรงชีวิตอยู่ด้วยทรัพยากรนั้น ดังนั้นจึงยากที่จะสามารถออกแบบสถาบันเพื่อดูแลจัดการให้มีการใช้ทรัพยากรที่เต็มไปด้วยความหลากหลายในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

อีลินอร์ ออสโตรมและอีเดลา ชลาเกอร์ เห็นว่า ภายใต้อายุที่มีการเข้าไปสู่ทรัพยากรแบบเปิดเป็นเหตุของการใช้ทรัพยากรแบบล้นเกิน (overuse) ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (conflict) และการทำลายทรัพยากร (destroy) ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องยอมให้ท้องถิ่นจัดการทรัพยากรด้วยตัวเอง ในลักษณะที่

หลากหลายและเป็นขนาดย่อม (small scale) สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรม⁴

ข้อค้นพบและผลการวิจัยดังกล่าวเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร สิทธิข้อนี้ได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ด้วย

1.2.2 สิทธิในการพัฒนา

สิทธิในการพัฒนามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง รวมทั้งมีพัฒนาการที่เป็นกระแสเดียวกันกับการผนวกเรื่องสิทธิมนุษยชนเข้ากับการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยที่จัดเป็นสิทธิเชิงกลุ่มและเป็นสิทธิมนุษยชนยุคที่ 3 หรือสิทธิที่เป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดแห่งสิทธิของมนุษยชนเช่นเดียวกัน

ในยุคแรกกำเนิดช่วงทศวรรษ 1960 แนวทางการพัฒนายังคงผูกกับการเพิ่มผลิตภัณท์มวลรวมประชาชาติเป็นสำคัญ ภายใต้แนวคิดที่เชื่อว่าการมุ่งเน้นสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะนำมาซึ่งมาตรฐานการครองชีพที่ดีและการกระจายความเจริญโดยอัตโนมัติ อย่างไรก็ตาม หลังผ่านทศวรรษแห่งการพัฒนา (ค.ศ. 1961 – 1970) ที่ประกาศโดยสหประชาชาติ ความล้มเหลวที่เกิดขึ้นก็ชี้ให้เห็นว่ามีมายาคติอยู่ในแนวทางดังกล่าว

ในปี ค.ศ. 1977 เมื่อวาสัค (Karel Vasak) อดีตผู้อำนวยการฝ่ายสิทธิมนุษยชนและสันติภาพของ UNESCO เผยแพร่แนวคิดเรื่อง 3 ยุคของสิทธิมนุษยชนก็ได้กล่าวคือสิทธิในความสมานฉันท์ (Solidarity Rights) ไว้ในรายละเอียดของสิทธิมนุษยชนยุคที่ 3 รวมทั้งจัดให้สิทธิในการพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิดังกล่าว ซึ่งกินความรวมถึงสิทธิในการมีสันติภาพ สิทธิในการอยู่อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่สะอาด และสิทธิในทรัพย์สินสมบัติร่วมของชุมชน

ต่อมาในการประชุมสัมมนาเรื่องสิทธิในการพัฒนาโดยสถาบันกฎหมายระหว่างประเทศ ในปี ค.ศ. 1979 ศาสตราจารย์แอลตัน (Philip Alston) นำเสนอมิติเชิงจริยธรรมของสิทธิในการพัฒนาบนพื้นฐานของแนวคิดเรื่องความยุติธรรม โดยมุ่งชี้ถึงความยุติธรรมที่บรรจุด้วยสาระของหลักการตอบแทนซึ่งกันและกัน (Reciprocity) ส่งผลให้มีแนวคิดเรื่อง “การพึ่งพาซึ่งกันและกันและความสมานฉันท์” ตามมา ซึ่งนับเป็นรากเหง้าของสิทธิในการพัฒนา⁵

⁴ เลิศชาย ศิริชัยและคณะ. “องค์ความรู้ ข้อเสนอเชิงนโยบายและทางออกปัญหาสิทธิชุมชนภาคใต้”, วารสารสิทธิมนุษยชน ฉบับวิกฤตสิทธิชุมชน 1,1 (มกราคม - มีนาคม 2546) น. 132 - 135.

⁵ จรัญ โฆษณานันท์. 2545. สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน ปรัชญา กฎหมายและความเป็นจริงทางสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม, น. 386 - 394

ทางด้านสหประชาชาติเองก็เริ่มเปลี่ยนมาเน้นในเรื่อง “มิติแห่งความเป็นมนุษย์” (Human Aspect) ในกระบวนการพัฒนา เมื่อก้าวเข้าสู่ช่วงทศวรรษที่ 2 ของการพัฒนา (ทศวรรษ 1980) พร้อมการปรับใช้แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “ความจำเป็นพื้นฐาน” ที่ถูกผลักดันแพร่หลายโดยองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) จากจุดนี้เองจึงทำให้เกิดกระแสความคิดที่เริ่มให้ความสำคัญต่อการเชื่อมโยงเรื่องการพัฒนาและสิทธิมนุษยชนในทางเศรษฐกิจและสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิในการมีอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษาพยาบาล หรือสิทธิในปัจจัยบุคคลที่มีเสรีภาพในมโนธรรมและความมั่นคงทางกายภาพ

ขณะเดียวกันภายในสหประชาชาติก็มียุทธศาสตร์ชัดเจนมากขึ้นที่จะสรุปมองการพัฒนาว่ามีใช้เป็นจุดหมายในตัวเอง หากเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุความก้าวหน้าของมนุษย์ในความหมายที่กว้างที่สุดแล้วในปี ค.ศ. 1981 แนวคิดสิทธิในการพัฒนายังได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ ในตราสารระหว่างประเทศระดับภูมิภาค นั่นคือกฎบัตรแอฟริกันว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิประชาชน

แต่ถึงแม้ว่าสิทธิในการพัฒนาจะได้รับการรับรองอย่างจริงจังในระดับภูมิภาคดังกล่าว ทว่าความขัดแย้งทางความคิดในระดับสากลกลับไม่ยุติลงง่าย ๆ โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มประเทศโลกที่สาม สังคมนิยม อเมริกา-ตะวันตก ความพยายามของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนสหประชาชาติในการผลักดันให้มีการยกร่าง “ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา” นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1981 จึงไม่เป็นผลอยู่หลายปี กระทั่งในวันที่ 5 ธันวาคม 1986 (พ.ศ. 2529) สมัชชาทั่วไปสหประชาชาติจึงลงมติรับรองปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา โดยมีประเทศต่าง ๆ 146 ประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ลงคะแนนรับรอง ขณะที่อเมริกาเป็นประเทศเดียวที่ออกเสียงคัดค้าน ส่วนกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย ญี่ปุ่น อังกฤษ เยอรมันลงมติงดออกเสียง เนื่องด้วยยังข้องใจในนิยามของสิทธิในการพัฒนา การเน้นความสำคัญต่อสิทธิของกลุ่ม (Collective Rights) มากไป รวมทั้งความไม่เหมาะสมของปฏิญญาในการผูกโยงเรื่องการพัฒนากับการลดกำลังอาวุธ เหนืออื่นใดคือการคัดค้านต่อต้านทัศนคติที่มองว่าโดยหลักการแล้วการพัฒนาจะบรรลุผลสำเร็จได้ก็โดยการโยกย้ายถ่ายโอนทรัพยากร (ที่เหลือจากการลดกำลังอาวุธ) จากประเทศที่พัฒนาแล้วมาสู่ประเทศกำลังพัฒนา⁶

อย่างไรก็ตาม แม้ความขัดแย้งจะยังคงอยู่ แต่โดยภาพรวมแล้ว กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนา โดยเฉพาะในมิติที่ร้อยพันกับสิทธิมนุษยชนได้ก้าวมาสู่ด้านของการให้ความสำคัญกับสันติภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความยั่งยืน ตลอดจนการคำนึงถึงความเป็นธรรมและมวลมนุษยชนรุ่นต่อไป (future generations)

⁶ เพิ่งอ้าง

รูปธรรมในเรื่องนี้ปรากฏชัดเมื่อเลขาธิการใหญ่สหประชาชาติได้ออกคำชี้แนะเกี่ยวกับการพัฒนาขึ้นมาฉบับหนึ่ง เรียกว่า “วาระแห่งการพัฒนา” (Agenda for Development) เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 1994 (พ.ศ. 2537) ความคิดรวบยอดสำคัญของคำแนะนำอยู่ที่ว่าการพัฒนานั้นเป็นพื้นฐานแห่งสิทธิของมนุษย์และเป็นหลักการที่มั่นคงที่สุดต่อสันติภาพของมนุษย์ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอสำคัญ 4 ประการ ดังนี้⁷

- 1) ให้ถือการพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญและเป็นภารกิจที่จะต้องกระทำลำดับแรกที่สุด
- 2) การพัฒนาจะต้องมองเห็นและเป็นไปได้ในหลาย ๆ มิติ (dimensions) โดยมีมิติที่สำคัญ 5 ประการคือ สันติภาพ (peace) เศรษฐกิจ (economy) การป้องกันสิ่งแวดล้อม (environment protection) ความยุติธรรมทางสังคม (social justice) และประชาธิปไตย (democracy) กล่าวโดยเฉพาะสำหรับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) จะต้องมิใช่เงื่อนไขของการพัฒนา หากแต่เป็นวิธีการเพื่อไปสู่จุดหมาย (means to an end)
- 3) มาตรการที่จะต้องกระทำก่อนคือการกำหนดกรอบของความร่วมมือระหว่างกัน และการพัฒนาองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจำเป็นที่จะต้องได้รับการสถาปนามากขึ้น
- 4) ภายในกรอบใหม่สำหรับการพัฒนานี้ สหประชาชาติจะต้องแสดงบทบาทนำทั้งในทางนโยบายและปฏิบัติการ ภารกิจในการพัฒนาถือเป็นหน้าที่พื้นฐานของกฎบัตรแห่งสหประชาชาติ (charter of the United Nations) โดยตรง อย่างไรก็ตามการต่อสู้เพื่อให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน จะแพ้หรือชนะไม่ได้ขึ้นอยู่กับรัฐบาลเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับทุก ๆ ครว์เรือน ทุก ๆ หมู่บ้านและทุก ๆ เมืองอีกด้วย

ความหมายของสิทธิในการพัฒนามิติใหม่นี้จึงไม่เพียงก้าวพ้นจากเรื่องการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หากยังกว้างกว่าเรื่องของกระจายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วย กล่าวคือจะต้องให้ความสำคัญแก่การเปิดโอกาสสำหรับความเป็นธรรม การมีสิทธิและมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะตัดสินใจในสิ่งที่จะมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา ส่วนผลลัพธ์นั้นนอกจากต้องคำนึงถึงการสนองตอบต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น การขจัดความอดอยากหิวโหย โรคภัยไข้เจ็บ และความไม่รู้หนังสือ ยังต้องให้มีเหลือเพียงพอต่อผู้คนในรุ่นหลังอีกด้วย

⁷ พีรพล ศรีสิงห์. “ความรู้เกี่ยวกับสิทธิในการพัฒนา (Right to Development)”, สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย. วิชัย ศรีรัตน์ (บรรณาธิการ). 2546. โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, พิมพ์ครั้งที่ 2: น. 121 - 137

เกี่ยวกับสิทธิประการนี้ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อรรถาธิบายไว้ว่า ยุคนี้เป็นยุคที่โลกเผชิญกับการท้าทายใหม่ ๆ มิใช่เพียงปัญหาการต่อสู้ในเชิงอุดมการณ์เช่นในอดีต แต่เป็นปัญหาและวิกฤตที่เกิดจากทิศทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจและเงินตรา ความโลภและศักยภาพทางเทคโนโลยีของมนุษย์ ทำให้เกิดความจำเป็นในการสร้างสันติภาพในสังคม โดยโยงเข้ากับปัญหาระดับโครงสร้างต่าง ๆ เช่น ปัญหาที่กระทบจากกระบวนการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการใช้พลังงานนิวเคลียร์ หรือการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัญหาการแบ่งสรรจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่หายาก ไม่ว่าจะเป็นดินหรือน้ำในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในระดับประเทศ ดังเช่นที่เกิดขึ้นทั่วไปในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่ชาวบ้านคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหินบิทุมินัส ที่ จ. ประจวบคีรีขันธ์ หรือการที่ชาวบ้านเข้าไปพำนักอยู่ในเขตป่าดงลาน อันเป็นป่าต้นน้ำสำคัญของภาคอีสานและถูกเจ้าหน้าที่ผลักดันให้ออกจากพื้นที่จนเกือบจะเกิดความรุนแรงขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2542 หรือในระดับระหว่างประเทศ เช่นเหตุผลหนึ่งที่อิสราเอลต้องยึดครองดินแดนปาเลสไตน์เอาไว้ อาจเป็นเพราะอิสราเอลต้องอาศัยน้ำอุปโภคและบริโภคกว่าร้อยละ 40 จากดินแดนปาเลสไตน์ บริเวณดินแดนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจอร์แดน ฯลฯ

ปัญหาดิน น้ำ ป่า เขา เหล่านี้เป็นที่มาของการให้ความสำคัญกับสิทธิในการพัฒนาในฐานะสิทธิมนุษยชน ยิ่งความขัดแย้งในกระบวนการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติเข้มข้น สิทธิการพัฒนาก็ขยายตัวเชื่อมโยงเข้ากับบทบาทการต่อสู้ของชุมชนเพื่อพิทักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ยิ่งอำนาจของทุนจากต่างแดนเข้ามาครอบงำทรัพยากรธรรมชาติของประเทศอื่น ๆ มากขึ้น สำนึกในกระแสความเป็นตัวของตัวเองที่จะเป็นอิสระจากการครอบงำก็ยังเข้มแข็งขึ้น ส่งผลให้การตั้งคำถามต่อกระแสการใช้สิทธิมนุษยชนเป็นเครื่องมือทางการเมืองของชาติอภิมหาอำนาจชัดเจนและรุนแรงยิ่งขึ้นด้วย⁸

1.2.3 สิทธิในมาตรฐานการครองชีพ

ในข้อ 25 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้ระบุไว้ว่า บุคคลมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับสุขภาพและความอยู่ดีของตนและครอบครัว มาตรฐานดังกล่าวรวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล บริการสังคมที่จำเป็น และสิทธิในความมั่นคง กรณีว่างงาน เจ็บป่วย ทูพพลภาพ เป็นหม้าย ชรา หรือขาดปัจจัยในการเลี้ยงชีพอื่นใดในพฤติกรรมอันเกินจากที่เจ้าตัวจะควบคุมได้

⁸ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อ้างแล้ว

เนื้อหาของสิทธิประการนี้ได้รับการบัญญัติโดยขยายรายละเอียดเพิ่มเติมในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม หรือ ICESCR มีการแยกกล่าวถึงมาตรฐานการครองชีพไว้ในข้อ 11 และมาตรฐานแห่งสุขภาพไว้ในข้อ 12

ICESCR ระบุชัดถึงการรับรองสิทธิของทุกคนในการมีมาตรฐานทางสุขภาพทั้งทางกายและทางใจดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ พร้อมกับระบุสิ่งที่รัฐจะต้องดำเนินการเพื่อเป็นหลักประกันให้สิทธินี้บรรลุผลไว้หลายประการ ซึ่งรวมถึงเรื่องการบำรุงอนามัยทุก ๆ ด้านทางสิ่งแวดล้อมและอุตสาหกรรมให้ดีขึ้น ทำนองเดียวกัน ในส่วนของมาตรฐานการครองชีพก็มีการระบุอย่างชัดเจนถึงการปฏิรูประบบแบ่งปันที่ดินในทางที่จะก่อให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนา รวมทั้งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพที่สุด

ด้วยหลักการอันกว้างขวางแห่งข้อบัญญัติข้างต้นนี้ทำให้มีการตีความและจำแนกเป็นสิทธิด้านอื่น ๆ ติดตามมาอีกจำนวนมาก ที่สำคัญได้แก่ สิทธิในน้ำ (Rights to Water) สิทธิในที่ดิน (Rights to Land) สิทธิในอากาศบริสุทธิ์ (Rights to Clean air) สิทธิที่จะมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม (Rights to Adequate Housing) และสิทธิที่จะมีอาหารที่เหมาะสม (Rights to Adequate Food) เป็นต้น ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลว่า ปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการที่จะธำรงมาตรฐานการครองชีพที่ดี ขณะเดียวกัน การจะมีมาตรฐานทางสุขภาพที่ดีก็ย่อมขึ้นกับปัจจัยเหล่านี้ด้วย

1.2.4 สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก และการรับหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

ทั้งปฏินญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ต่างก็ระบุถึงสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก และการรับหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยที่สิทธิดังกล่าวนี้รวมถึงเสรีภาพที่จะยึดมั่นในความเห็นโดยปราศจากการสอดแทรก ตลอดจนสิทธิที่จะแสวงหาหรือแจ้งข่าวและความคิดเห็นทั้งด้วยวาจา ลายลักษณ์อักษร การตีพิมพ์ ศิลปะ หรือรูปแบบอื่นใด ผ่านสื่อต่าง ๆ ได้อย่างไม่ต้องคำนึงถึงเขตแดนด้วย

ประเด็นเรื่องสิทธิในการสื่อสาร (Rights to Communicate) เป็นเรื่องหนึ่งที่มีรายละเอียดและความซับซ้อนมาก ในรายงานการศึกษาเรื่องปัญหาการสื่อสาร “หลายเสียง โลกเดียวกัน” (Many Voices, One World, 1980) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับสิทธินี้ไว้ว่า สิทธิในการสื่อสารเป็นการขยายขอบเขตของเสรีภาพและประชาธิปไตยในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าเรื่องสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือการรับสาร ทั้งนี้ทุกยุคทุกสมัยที่ผ่านมา มนุษย์ได้ต่อสู้เพื่อเป็นอิสระจากอำนาจการครอบงำของระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และศาสนา ตลอดจนต่อสู้เพื่อเสรีภาพในการพูด เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ สิทธิเสรีภาพในเรื่องนี้จึงเป็นผลมาจากการต่อสู้แบบหัวชนฝา และการต่อสู้

ยังดำเนินต่อไปเพื่อให้ได้การสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ซึ่งแง่มุมใหม่ก็คือเรื่องการสื่อสารสองทาง การเปิดให้มีการเข้าถึงและมีส่วนร่วม⁹

ทางด้านองค์กรยูเนสโกได้จัดทำเอกสารเรื่อง The Rights to Communicate: A Status Report ออกเผยแพร่ในปี ค.ศ.1982 (พ.ศ. 2525) ในบทความเรื่อง “Rights and Freedoms” ของเอกสารดังกล่าวได้ประมวลประเภทของสิทธิและเสรีภาพ โดยจำแนกตามประเภทของผู้เป็นเจ้าของสิทธิ ได้แก่ 1) ระดับบุคคล 2) ระดับองค์กรสื่อ 3) ระดับชุมชนท้องถิ่น ชุมชนประเทศ และชุมชนระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ยังจำแนกตามประเภทของสิทธิและเสรีภาพในด้านการสื่อสารออกเป็น 4 ด้านสำคัญ คือ¹⁰

1) สิทธิในด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Rights) เน้นที่สิทธิของปัจเจกบุคคลและสื่อมวลชนในการแสดงความคิดเห็นและการได้ตอบความคิดเห็นของผู้อื่น รวมถึงการแสดงออกด้วยการชุมนุมโดยสงบ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งข้อมูล

2) สิทธิในการได้รับความคุ้มครอง (Protection Rights) เน้นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะไม่ถูกละเมิดในทางส่วนตัว หรือถูกกล่าวหาหรือถูกเลือกปฏิบัติจากสื่อ และการได้รับความคุ้มครองจากข้อมูลที่เป็นเท็จ

3) สิทธิของกลุ่มบุคคล องค์กร ชุมชน (Collective Rights) เป็นกลุ่มสิทธิที่เชื่อมโยงกับด้านสิทธิมนุษยชนในด้านการนับถือศาสนา การใช้ภาษาและวัฒนธรรม การศึกษา การพัฒนาตนเอง และชุมชน และความเสมอภาคในการรับรู้ข่าวสารระหว่างประเทศ

4) สิทธิในการมีส่วนร่วม (Participation Rights) เน้นที่สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจทางการเมือง ทางสังคม และทางวัฒนธรรม ทั้งในชุมชนของตนและในสังคมโลก

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ ขยายความเกี่ยวกับสิทธิในการสื่อสารไว้ว่า นับเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในอันที่จะช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถเลือกที่จะคิดและเชื่อในเรื่องศาสนา การเมือง แบบอย่างการดำเนินชีวิต หรือความเชื่อทางเศรษฐกิจ การรักษาเอกลักษณ์และความหลากหลายทางภาษาและศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ทั้งยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิอันชอบธรรมที่จะดำรงความเชื่อของตนไว้

⁹ Many Voices, One World, 1980 p. 172 - 173 อ้างใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. “สิทธิในการสื่อสารของประชาชนกับสิทธิมนุษยชน: วาทกรรมการต่อสู้ในเวทีสากล”, วิถีสังคมไทย สรรนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ ชุดที่ 6: กฎหมายและสิทธิมนุษยชน. 2544. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, น. 288 - 289

¹⁰ The Right to Communicate: A Status Report: 1982 อ้างใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. 2544: น. 295 - 296

ด้วยการสื่อสารถ่ายทอดความคิดความเชื่อของตนออกไป ซึ่งย่อมหมายความว่าต้องเข้าถึงทรัพยากรด้านการสื่อสารได้อย่างเสมอภาค คือมีสิทธิเข้าถึง มีความรู้ความสามารถในการใช้ และมีโอกาสทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกันที่จะใช้สื่อทั้งหลายเพื่อแสดงและยืนยันความคิดเห็นของตน หรือโต้แย้งแสดงเหตุผลกับฝ่ายที่เห็นแตกต่าง¹¹

1.2.5 สิทธิการชุมนุมโดยสงบ

แม้ว่าการชุมนุมจะเป็นวิธีการหนึ่งในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ความต้องการ หรือจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้นจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิในการสื่อสารและเป็นรูปแบบหนึ่งของเสรีภาพในการแสดงความเห็น แต่โดยเนื้อหาแล้ว สิทธิการชุมนุมนับได้ว่ามีมิติที่สำคัญและแหลมคม เนื่องด้วยเป็นรูปแบบการแสดงออกที่เข้มข้นและมีนัยทางการเมืองสูงนั่นเอง

สิทธินี้จึงได้รับการระบุแยกออกมาอย่างเฉพาะเจาะจงทั้งในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง โดยในส่วนของ UDHR กำหนดให้การรับรองทั้งเสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคมโดยสงบ ขณะเดียวกันก็ให้การคุ้มครองมิให้บุคคลต้องถูกบังคับเพื่อการดังกล่าวด้วย ส่วนใน ICCPR มีการกำหนดเพิ่มเติมในส่วนของเงื่อนไขที่จะจำกัดัดต่อนการใช้สิทธินี้ในกรณีที่มีข้อกฎหมายและมีความจำเป็นเพื่อผลประโยชน์ทางความมั่นคงของชาติ หรือความปลอดภัย สาธารณะ ความสงบเรียบร้อย การสาธารณสุข หรือศีลธรรม หรือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

1.3 สิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

หากอ้างอิงตามสิทธิในระดับสากล สิทธิตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับมิติด้านการพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อมนับได้ว่ามีความสอดคล้องกัน รวมทั้งมีมิติต่าง ๆ ครอบคลุมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง สิทธิในการพัฒนา สิทธิในมาตรฐานการครองชีพ สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก และการรับหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ

อย่างไรก็ดี ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของรัฐธรรมนูญไทยฉบับปัจจุบันก็คือ มีการกำหนดรับรองสิทธิในด้านสิ่งแวดล้อมไว้โดยตรงหลายมาตรา ในขณะเดียวกันก็มีบทบัญญัติกำหนดสิทธิที่มีความ

¹¹ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, อ้างแล้ว: น. 263

เกี่ยวข้องและอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อมอีกหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและสิทธิในด้านข้อมูลข่าวสาร

สิ่งที่โดดเด่นอีกประการได้แก่ รัฐธรรมนูญไทยฉบับนี้ได้ระบุถึงสิทธิชุมชนท้องถิ่นทั้งในด้านการอนุรักษ์ การจัดการ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกำหนดให้รัฐราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการใช้สิทธิเหล่านี้ด้วย

1.3.1 บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพด้านสิ่งแวดล้อม

มาตราที่สำคัญในส่วนนี้ได้แก่

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการสะสมพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

มาตรา 290 เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง อย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่
- 2) การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่ เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน
- 3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

1.3.2 บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง

นอกเหนือจากการกำหนดเจตจำนงทางการเมือง (มาตรา 47) ในหมวด 3 ที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยไม่มีบทบัญญัติอื่นใดที่ว่าด้วยสิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง อันรวมถึงสิทธิในการพัฒนาโดยตรง อย่างไรก็ตาม สิทธิเหล่านี้ก็ได้รับการรับรองผนวกไปกับสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมที่กล่าวถึงข้างต้นอยู่แล้ว

นอกจากนี้ สิทธิประการนี้ยังปรากฏชัดผ่านบทบัญญัติในหมวด 5 ที่ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐและหมวด 9 ที่ว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ มาตราที่สำคัญในส่วนนี้ได้แก่

มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

มาตรา 78 รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง พัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ตลอดทั้งโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศในท้องถิ่นให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ รวมทั้งพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่ โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของประชาชนในจังหวัดนั้น

มาตรา 282 ภายใต้บังคับมาตรา 1 รัฐจะต้องให้ความเป็นอิสระแก่ท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเอง ตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น

มาตรา 287 ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดมีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานสภาท้องถิ่นเพื่อให้สภาท้องถิ่นพิจารณาออกข้อบัญญัติท้องถิ่นได้

คำร้องขอตามวรรคหนึ่งต้องจัดทำร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นเสนอมาด้วย

1.3.3 บทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การแสดงออก และการรับหรือเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพด้านการแสดงความคิดเห็นและด้านข้อมูลข่าวสารไว้หลายมาตรา แต่ที่ถือเป็นหัวใจเกี่ยวโยงกับสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงคือมาตรา 59 ที่ว่า

“มาตรา 59 บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ”

ส่วนบทบัญญัติที่เป็นแกนกลางในเรื่องการแสดงความคิดเห็นคือมาตรา 39 วรรคแรก ที่ว่า

“มาตรา 39 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น”

นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวสิทธิในแง่มุมต่าง ๆ อีก ประกอบด้วย การรับรองเสรีภาพของบุคคลในการสื่อสารถึงกัน (มาตรา 37) การจัดสรรทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ (มาตรา 40) เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (มาตรา 44) และสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น (มาตรา 58)

1.3.4 ข้อบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิสนับสนุนอื่น ๆ

นอกเหนือจากสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ที่รวมถึงสิทธิด้านการสื่อสาร รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันยังให้การรับรองสิทธิบางประการที่น่าจะมีส่วนอย่างสำคัญในการสนับสนุนสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิกำหนดเจตจำนงและอนาคตตนเอง ที่สำคัญคือสิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ (มาตรา 61) และสิทธิในการฟ้องร้องหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคล ทั้งในกรณีกระทำและละเว้นการกระทำ (มาตรา 62)

บทที่ 2

สถานการณ์สิทธิมนุษยชนไทยด้านพลังงานและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2546 - 2548

2.1 สถานการณ์และทิศทางนโยบายภาพรวม

2.1.1 สถานการณ์และทิศทางนโยบายพลังงานภาพรวมปี 2546 - 2548

หลังจากการริเริ่มจัดตั้งกระทรวงพลังงานขึ้นตามแนวทางการปฏิรูประบบราชการเมื่อปลายปี 2545 แล้ว รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรสมัยแรกยังได้ประกาศยุทธศาสตร์และกำหนดเป้าหมายการพัฒนาพลังงานอย่างชัดเจนในเดือนสิงหาคม 2546 ภายใต้กรอบคิดใหญ่คือ “พลังงานเพื่อการแข่งขันของประเทศไทย” ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์สำคัญ ได้แก่

- 1) ยุทธศาสตร์การใช้พลังงานที่มีประสิทธิภาพ มีเป้าหมายอยู่ที่การลดค่าความยืดหยุ่นด้านพลังงาน (Energy Elasticity) ของประเทศต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จาก 1.4 : 1 ในปัจจุบัน ให้เหลือ 1 : 1 ภายในปี 2550 โดยกำหนดมาตรการมุ่งเน้นที่ภาคขนส่งและภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก
- 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาพลังงานทดแทน เป้าหมายคือการเพิ่มสัดส่วนพลังงานทดแทนจากร้อยละ 0.5 ของพลังงานเชิงพาณิชย์¹ เป็นร้อยละ 8 ภายในปี 2554
- 3) ยุทธศาสตร์การสร้างความมั่นคงด้านพลังงาน กำหนดเป้าหมายแยกเป็น 2 ด้าน ในด้านไฟฟ้าคือ ให้มีกำลังผลิตไฟฟ้าที่สมดุลเพียงพอต่อความต้องการใช้ มีโครงสร้างราคาค่าไฟฟ้าที่เหมาะสม เป็นธรรม และมีการคำนึงถึงคุณภาพชีวิตและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนและท้องถิ่น ส่วนเป้าหมายด้านพลังงานสิ้นเปลืองคือ ให้ประเทศไทยมีก๊าซธรรมชาติจากแหล่งในประเทศเพียงพอต่อความต้องการใช้ได้อีก 30 ปี โดยมีอัตราการใช้เพิ่มร้อยละ 5 ต่อปี และยืดระยะเวลาการใช้สำรองพลังงานของประเทศจาก 30 ปี เป็น 50 ปี
- 4) ยุทธศาสตร์การปรับประเทศให้เป็นศูนย์กลางพลังงานในภูมิภาค เป้าหมายคือการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางการค้าขายพลังงาน (Energy Trading Hub) โดยปรับโครงสร้างและบทบาทจากผู้ซื้อเป็นผู้ค้าพลังงานในอนาคต

¹ พลังงานเชิงพาณิชย์ประกอบด้วยน้ำมันดิบ คอนเดนเสท ก๊าซธรรมชาติ ผลิตภัณฑ์น้ำมันสำเร็จรูป ไฟฟ้าจากพลังน้ำ และถ่านหิน/ลิกไนต์

โครงการสำคัญที่เป็นหัวหอกของยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้แก่ โครงการจัดตั้งศูนย์กลางการค้า น้ำมันที่ศรีราชา (Sriracha Hub) โครงการเส้นทางยุทธศาสตร์พลังงานเชื่อมระหว่างชายฝั่งทะเล ตะวันออก - ตะวันตก (Strategic Energy Landbridge) และโครงการจัดตั้งคอมเพล็กซ์ปิโตรเคมี ระยะที่ 3

สาระสำคัญของโครงการแรกคือการมุ่งพัฒนาพื้นที่เกาะสีชังด้วยการสร้างจุดรับน้ำมัน คลังเก็บ และท่อส่งน้ำมันเชื่อมต่อกับ อ. ศรีราชา รวมทั้งเชื่อมระหว่าง อ. ศรีราชา กับ จุดต่าง ๆ รวมทั้งการแก้ไขระเบียบรองรับการจัดพื้นที่ปลอดอากรอย่างสะดวก (Free Zone) ปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจัดตั้งศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จในการขออนุญาตประกอบกิจกรรมการค้า น้ำมัน ส่วนโครงการเส้นทางยุทธศาสตร์พลังงานมีลักษณะการพัฒนาที่สำคัญคือ การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง และการวางท่อขนถ่ายน้ำมันเชื่อมต่อบริเวณชายฝั่งอันดามันกับอ่าวไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเชื่อมต่อ ประตู (Gate Way) ระหว่างกลุ่มประเทศผู้ผลิตพลังงานทางตะวันออกกลางกับกลุ่มประเทศผู้นำเข้าใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อม ๆ กับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การกลั่นน้ำมัน การแยกก๊าซ และปิโตรเคมี สำหรับการพัฒนาคอมเพล็กซ์ปิโตรเคมี ระยะที่ 3 มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ก๊าซธรรมชาติ ขยายการผลิตปิโตรเคมีที่มาจากตาพูดให้เกิดคลัสเตอร์ปิโตรเคมีและสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยให้เอกชนและบริษัท ปตท. เป็นผู้ลงทุนอย่างครบวงจรตั้งแต่ขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นปลาย ส่วนรัฐบาลจะให้การส่งเสริมการลงทุนและสนับสนุนด้านข้อมูลต่าง ๆ

ทั้งสามโครงการนี้ผ่านการอนุมัติ ผลักดัน และเร่งรัดดำเนินการอย่างต่อเนื่องนับแต่ปลายปี 2546 เป็นต้นมา โดยในส่วนของโครงการแรกได้มีการทำพิธีเปิดศูนย์กลางการค้าปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยไปเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2547 ซึ่งนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรเดินทางไปเป็นประธานด้วยตนเอง แต่ในเวลาต่อมาปรากฏว่า ศูนย์กลางการค้าปิโตรเลียมที่ศรีราชาไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

ส่วนโครงการเส้นทางยุทธศาสตร์พลังงานที่แต่เดิมคือโครงการภายใต้กรอบแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ ของสภาพัฒน์นั้น รัฐบาลโดยกระทรวงพลังงานเดินทางโครงการนี้อย่างเต็มที่เช่นกัน มีทั้งการชักชวนให้ต่างชาติเข้าร่วมลงทุน การกำหนดจุดที่ตั้งของปลายท่อน้ำมันและท่าเรือทั้งสองฝั่ง (คือที่บ้านทุ่งมะพร้าว อ. ห้วยเหมือง จ. พังงา และที่บ้านทุ่งไผ่ อ. สิชล จ. นครศรีธรรมราช) การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาธุรกิจและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ระบบโครงข่ายคมนาคมขนส่ง รวมถึงรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมและชุมชน อีกทั้งที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2547 ยังมีมติเห็นชอบให้บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เป็นแกนนำร่วมกับพันธมิตรต่างชาติก่อสร้างโรงกลั่นน้ำมันขนาดกำลังการผลิต 500,000 บาร์เรลต่อวัน ด้วยวงเงินลงทุนมากกว่า 200,000 ล้านบาท ที่ อ.

สิทธิ จ. นครศรีธรรมราช คาดว่าจะแล้วเสร็จภายในปี 2551 ซึ่งจะสอดคล้องกับแผนการพัฒนาน้ำมันปิโตรเคมี คอมเพล็กซ์ระยะที่ 3 ที่แม้เป็นโครงการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม แต่ก็อยู่ในยุทธศาสตร์พลังงานเพื่อ การแข่งขันของประเทศเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ กระทรวงพลังงานยังมีแผนที่จะสร้างโรงกลั่นน้ำมันเฟส 2 และ 3 เพิ่มอีกจนปริมาณการกลั่นเพียงพอกับความต้องการ

อย่างไรก็ดี โครงการนี้ต้องชะลอไปหลังเกิดเหตุการณ์สึนามิเมื่อปลายปี 2547 ส่งผลให้รัฐบาล จีนซึ่งเป็นผู้สนับสนุนโครงการรายสำคัญแสดงท่าทีลังเล ประกอบกับในเวลาต่อมา บริษัทญี่ปุ่นสรุปผล การศึกษาว่า พื้นที่บริเวณทับละมุ จ. พังงาไม่เหมาะที่จะวางท่อส่งน้ำมันและตั้งคลังเก็บน้ำมัน เนื่องจากอยู่ในแนวที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากคลื่นยักษ์ ส่วนการสร้างทู่นรับเรือกลางทะเลก็จะต้อง ห่างฝั่งอย่างน้อย 50 – 60 กม. ซึ่งไม่คุ้มค่าการลงทุน แต่ถึงอย่างไร รัฐและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องก็ ยังไม่คิดที่จะยุติโครงการนี้

ทางด้านการพัฒนาคอมเพล็กซ์ปิโตรเคมี ระยะที่ 3 กระทรวงพลังงานได้ตั้งคณะทำงานแผน แม่บทปิโตรเคมีระยะที่ 3 และให้สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยทำการศึกษาใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) กำหนดทิศทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปิโตรเคมีระยะที่ 3 สำหรับ 15 ปีข้างหน้า 2) กำหนดทิศทางการ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคที่จำเป็น เพื่อกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการลงทุน และ 3) กำหนดยุทธศาสตร์เชิงปฏิบัติเพื่อให้บรรลุแผนแม่บทในบทบาทภาครัฐและเอกชน

รายละเอียดของแผนแม่บทที่สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยเสนอมีดังนี้

1. กำหนดทิศทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ปิโตรเคมีระยะที่ 3 สำหรับ 15 ปีข้างหน้า พบว่ามีผลิตภัณฑ์ที่มีความเป็นไปได้อยู่ 42 โครงการ แบ่งออกเป็น 4 สายการผลิต ได้แก่ โอลิฟินส์ อะโรมาติกส์ C4 และอื่น ๆ
2. กำหนดทิศทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคที่จำเป็น เพื่อกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการลงทุน ทางเลือกที่ตั้งคอมเพล็กซ์ปิโตรเคมีระยะที่ 3 (พ.ศ. 2547 – 2561) ที่เสนอไว้มี 2 ทางเลือก คือ
 - ทางเลือกที่ 1 ตั้งอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ต. มาบตาพุด อ. เมือง จ. ระยอง ซึ่งจะต้องใช้พื้นที่ทั้งหมด 3,000 ไร่
 - ทางเลือกที่ 2 คือการแบ่งคอมเพล็กซ์ออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรก (พ.ศ. 2547 – 2558) ตั้งอยู่ในพื้นที่มาบตาพุด ส่วนที่สอง (พ.ศ. 2559 – 2561) ตั้งอยู่ในเขต เส้นทางยุทธศาสตร์พลังงานหรือแลนด์บริดจ์ ใน อ. สิชล จ. นครศรีธรรมราช
3. กำหนดยุทธศาสตร์เชิงปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุแผนแม่บทในบทบาทภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดเอกภาพในการทำงาน ข้อเสนอคือ ให้จัดตั้ง “สำนักยุทธศาสตร์และ

แผนปิโตรเคมี” เพื่อจัดทำแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการต่าง ๆ และมีการวางแผนเตรียมการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อระดมความคิดเห็นจากภาคเอกชนในเรื่องนี้ต่อไป

นอกจากนี้ รัฐบาลยังดำเนินนโยบายแปรรูปกิจการพลังงานอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) สู่อการเป็นบริษัทในตลาดหลักทรัพย์ เช่นเดียวกับการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ที่ดำเนินการไปแล้วเมื่อปลายปี 2544 แต่ในช่วงปี 2546 - 2547 นโยบายดังกล่าวจะได้รับการคัดค้านอย่างหนักและกว้างขวาง กระทั่งรัฐบาลต้องเลื่อนระยะเวลาดำเนินการออกไป แต่ในที่สุดคณะรัฐมนตรีก็มีมติออกมาเมื่อเดือนพฤษภาคม 2548 ท่ามกลางความสับสนสงสัยและคำถามที่ไร้คำตอบ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขอบเขตแห่งสิทธิและอำนาจของบริษัท กฟผ. จำกัดที่จะยังคงเทียบเท่ารัฐวิสาหกิจ กฟผ. หรือไม่ โดยเฉพาะในด้านการเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะ โครงสร้างราคาค่าไฟจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรเมื่อ กฟผ. เข้าสู่อการเป็นองค์กรธุรกิจเต็มรูปแบบ การแบ่งสัดส่วนการผลิตกับบริษัทอื่น ๆ จะมีความชอบธรรมเพียงใด หาก กฟผ. จะยังคงรักษาสถานะการเป็นรายใหญ่ในการผลิต (ร้อยละ 50) และผูกขาดการรับซื้อกระแสไฟฟ้าเพียงรายเดียวต่อไป ความรับผิดชอบต่อผลกระทบการดำเนินงานของ กฟผ. จะดีขึ้นหรือแย่ไปกว่าเดิม ฯลฯ

ส่วนโครงการด้านการจัดหาพลังงาน นอกจากโครงการเก่า ๆ ที่ส่วนใหญ่ยังคงมีการดำเนินการต่อเนื่องแล้ว ยังมีความพยายามผลักดันและการดำเนินการโครงการใหม่ ๆ เพิ่มเติมอีกมาก ทั้งนี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่ใช้เชื้อเพลิงซากดึกดำบรรพ์ (ฟอสซิล) และพลังน้ำเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นโครงการเขื่อนสาละวินบริเวณชายแดนไทย – พม่า โครงการขยายเหมืองลิกันต์แม่เมาะ จ. ลำปาง โครงการเหมืองลิกันต์เวียงแหง จ. เชียงใหม่ โครงการเหมืองและโรงไฟฟ้าลิกันต์สบ้าย้อย จ. สงขลา โครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อนสงขลา โครงการพัฒนาแหล่งก๊าซธรรมชาติภูฮ่อม จ. อุดรธานี และโครงการวางท่อส่งก๊าซเพื่อป้อนแก่วงไฟฟ้าน้ำพอง จ. ขอนแก่น โครงการโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 จ. สระบุรี โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบีแอลซีพี จ. ระยอง

2.1.2 สถานการณ์และทิศทางนโยบายอุตสาหกรรมภาพรวมปี 2546 - 2548

รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรกำหนดนโยบายด้านอุตสาหกรรมด้วยฐานคิดเดียวกับนโยบายด้านพลังงาน นั่นคือมุ่งที่การแข่งขันในเวทีโลก แม้แต่การจัดกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายของประเทศก็ยังคงจัดตามระดับความสามารถในการแข่งขัน ประกอบด้วย 1) กลุ่มที่มีขีดความสามารถทางการแข่งขันต่างประเทศสูง ได้แก่ อาหาร แพชั่น ยานยนต์ อิเล็กทรอนิกส์ 2) กลุ่มที่มีขีดความสามารถทางการแข่งขันต่างประเทศปานกลาง ได้แก่ เกษตรแปรรูป เคมีภัณฑ์ เซรามิกส์ และแก้ว และ 3) กลุ่มที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ ได้แก่ ปิโตรเคมี เหล็ก และเครื่องจักร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดกลางและย่อม (SMEs)

ในส่วนของ SMEs นั้น ทางกรมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย หรือ กนอ. ขานรับด้วยการดำเนินโครงการนิคมอุตสาหกรรมเอื้ออาทรเพื่ออุตสาหกรรมขนาดกลางและย่อม โดยร่วมกับบริษัท ไทยพัฒนาโรงงานอุตสาหกรรม จำกัด (มหาชน) จัดตั้ง บมจ. โทเทิล อินดัสเตรียล เซอร์วิสเชส หรือ TISCOM เพื่อทำหน้าที่พัฒนาโรงงานมาตรฐานที่นิคมฯ แลคมฉะบัง สำหรับให้กลุ่มธุรกิจ SME เข้าประกอบการในราคาถูก เป็นโครงการนำร่องระยะเร่งด่วนที่เริ่มในปี 2547 ส่วนระยะกลางและยาวเริ่มในปี 2548 โดยเพิ่มใช้พื้นที่นิคมฯ บางชั้นด้วย จากนั้นจะเป็นระยะขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ตามความต้องการของตลาดและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดทั่วประเทศ

สำหรับเป้าหมายการทำประเทศเป็นดีทรอยต์แห่งเอเชีย กนอ. ตอบสนองด้วยการนำเสนอแผนการจัดตั้งศูนย์แสดงยานยนต์แห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Asian Auto Mall) โดยเตรียมพื้นที่นิคมฯ แลคมฉะบัง จ. ชลบุรี ไว้รองรับประมาณ 100 ไร่

ขณะที่ในเรื่องของการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมี นอกเหนือจากการจัดทำแผนแม่บทปิโตรเคมี ระยะที่ 3 ที่ถูกจัดใหม่ให้อยู่ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์พลังงานเพื่อการแข่งขันของประเทศไทยและอยู่ในความดูแลของกระทรวงพลังงานแล้ว รัฐบาลยังดำเนินนโยบายสนับสนุนด้วยการปรับลดภาษีนำเข้ากลุ่มสินค้าปิโตรเคมีชั้นกลางและชั้นปลายรวมทั้งสิ้น 86 ประเภทย่อย โดยกำหนดจะปรับลดอัตราภาษีทันทีและทยอยปรับให้เสร็จภายในปี พ.ศ. 2550 ขณะเดียวกัน ภาคเอกชนก็มีความเคลื่อนไหวรับแนวทางการพัฒนากันอย่างคึกคัก เช่น บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ทำการศึกษาแนวทางการสร้างโรงแยกก๊าซหน่วยที่ 6 เพื่อรองรับความต้องการด้านพลังงานและการเติบโตของธุรกิจนี้ ร่วมกับบริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน) จัดตั้งบริษัทพีทีพี โพลีเอทิลีน จำกัด ดำเนินโครงการเอทิลีนแครกเกอร์ ขนาด 410,000 ตันต่อปี และโรงงานผลิตเม็ดพลาสติกโพลีเอทิลีนความหนาแน่นต่ำ ขนาด 300,000 ตันต่อปี ตลอดจนร่วมมือกับการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ก่อสร้างท่าเทียบเรือเพื่อขนถ่ายสินค้าและวัตถุดิบ สำหรับเตรียมพร้อมในการผลักดันให้จังหวัดระยองเป็นศูนย์ส่งออกปิโตรเคมีในอนาคตโดยเร็ว

อนึ่ง ในปัจจุบันประเทศไทยมีคอมเพล็กซ์ปิโตรเคมีอยู่แล้ว 3 คอมเพล็กซ์ ได้แก่ คอมเพล็กซ์ในเครือของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) บริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) และบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทย จำกัด (มหาชน) หรือทีพีไอ ทั้ง 3 คอมเพล็กซ์ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ. เมือง จ. ระยอง โดยสองคอมเพล็กซ์แรกตั้งอยู่บริเวณนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ส่วนคอมเพล็กซ์ของทีพีไอตั่งอยู่ในเขตประกอบการอุตสาหกรรมทีพีไอในเขตเทศบาลเมืองระยอง

ทางด้านกระทรวงอุตสาหกรรมได้กำหนดนโยบายที่จะส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตหลักขั้นต้น เริ่มจากการว่าจ้างสถาบันวิจัยโลหะและวัสดุ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยศึกษาเกี่ยวกับ

เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิต และพื้นที่ที่เหมาะสม ซึ่งผลการศึกษาชี้ว่ามี 2 แห่ง ได้แก่ บริเวณที่ตั้งโรงงานสหวิริยา สติล อินดัสตรี อ. บางสะพาน จ. ประจวบคีรีขันธ์ และบริเวณโรงงานอุตสาหกรรมเหล็กกล้าไทย (TSSI) กลุ่มที่พีไอ จ. ระยอง อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาที่ประชุมคณะกรรมการบีไอไอ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2547 ได้พิจารณาให้การส่งเสริมการลงทุนโครงการโรงถลุงเหล็กแห่งแรกของประเทศไทยที่ยื่นขอในนามบริษัทจีเอสตีล จำกัด มูลค่า 40,000 ล้านบาท สถานที่ตั้งคือ อ. บ้านค่าย จ. ระยอง นอกจากนี้บีไอไอมีแผนจะเสนอให้การสนับสนุนเอกชนผลิตเหล็กขั้นต้นหรือโครงการตั้งโรงถลุงเหล็กจัดอยู่ในอุตสาหกรรมที่ให้การส่งเสริมเป็นพิเศษ คือให้สิทธิประโยชน์มากกว่าเกณฑ์ปกติ โดยให้ยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักรและภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นเวลา 8 ปี ไม่ว่าตั้งกิจการในเขตใด

อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับเป็นอีกแขนงหนึ่งที่กระทรวงอุตสาหกรรมจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางอัญมณีโลกและเพื่อสอดคล้องกับนโยบายโครงการกรุงเทพเมืองแฟชั่น

โครงการนิคมอุตสาหกรรมที่กำหนดเปิดใหม่หรือขยายพื้นที่ในช่วงปี 2548 (บางส่วน)

โครงการ	ที่ตั้ง	พื้นที่ (ไร่)
นิคมฯ ปั่นทอง ขยายพื้นที่เฟสที่ 2	แหลมฉบัง	1,640
นิคมฯ อาหาร	จ. ปทุมธานี	170
โครงการพัฒนาที่ดินแห่งที่ 2 ของ บมจ. ปูนซีเมนต์ไทย เพื่อรองรับโครงการปิโตรเคมี	จ. ระยอง	1,600
นิคมฯ อมตะซิตี้ ของกลุ่ม บมจ. อมตะคอร์ปอเรชั่น	จ. ระยอง	>4,000
นิคมฯ อีสเทิร์นซีบอร์ด ขยายพื้นที่	จ. ระยอง	> 500
นิคมฯ เหมราช อีสเทิร์นซีบอร์ด ของสวสดี หอรุ่งเรือง หรือนิคมฯ ไทย-สิงคโปร์เดิม	อ. ปลวกแดง จ. ระยอง	6,800
ที่มา: พัฒนาจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทัก จันทิมา ผู้ว่าการ กนอ., ตีพิมพ์ใน ฐานเศรษฐกิจ 16 - 19 มกราคม 2548		

นอกเหนือจากการพัฒนาอุตสาหกรรมรายสาขา รัฐบาลยังมีแนวทางชัดเจนที่จะพัฒนาพื้นที่ทั้งแนวเส้นเชื่อมโยงภายในประเทศ ในภูมิภาค และพื้นที่ประตูเชื่อมโยงทางภูมิศาสตร์ รวมทั้งพื้นที่เฉพาะหรือพื้นที่พิเศษต่าง ๆ ซึ่ง กนอ. ตั้งเป้าหมายที่จะใช้พื้นที่คงเหลือที่มีอยู่ 13,000 ไร่ ควบคู่ไปกับ

การรุดส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคเอกชนพัฒนาที่ดินใหม่อีกกว่า 20,000 ไร่ในปี 2548 โดยจะเปิดนิคมฯ ใหม่หรือขยายพื้นที่นิคมฯ อีก 4 – 5 แห่ง ส่วนโครงการเร่งด่วนนั้นมี 5 โครงการ ได้แก่

- 1) โครงการนิคมอุตสาหกรรมเมืองยาง จ. สงขลา
- 2) โครงการนิคมอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารฮาลาล จ. ปัตตานี
- 3) โครงการนิคมอุตสาหกรรมและสถานีขนถ่ายสินค้า อ. เชียงแสน จ. เชียงราย
- 4) โครงการนิคมอุตสาหกรรมและสถานีขนส่งสินค้า อ. แม่สาย จ. เชียงราย
- 5) โครงการนิคมอุตสาหกรรมเกาะกง จ. ตราด

รัฐบาลโดยคณะรัฐมนตรียังได้เตรียมการสร้างเครื่องมือสำคัญสำหรับการพัฒนาพื้นที่เฉพาะให้สะดวกและรวดเร็วขึ้น โดยที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2547 ได้มอบหมายให้นายวิเชษฐ์ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี พิจารณาแนวทางการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษและศึกษากฎหมายเฉพาะสำหรับเขตเศรษฐกิจของไทย ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการพิจารณา “ร่าง พ.ร.บ. เขตพิเศษ พ.ศ....” ที่ กนอ. จัดจ้าง บมจ. สำนักงานกฎหมายมีชัย ฤชุพันธุ์ ให้ยกร่างขึ้น ว่าสามารถตอบสนองความต้องการของคณะรัฐมนตรีได้ และสามารถปรับใช้กับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน โครงการเมืองใหม่ จ. นครนายก ตลอดจนโครงการท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ ดังนั้นจึงมีการนำเสนอร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวสู่ที่ประชุม ครม. สัญจรที่ จ. เชียงรายเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2548 ซึ่งคณะรัฐมนตรีก็มีมติอนุมัติหลักการ ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นรัฐบาลอยู่ในช่วงรักษาการ รอกระบวนการเลือกตั้งที่กำลังจะเกิดขึ้น

แม้ร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้จะมีพัฒนาการมาจาก พ.ร.บ. การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย แต่ก็ได้ขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้นในทุกด้าน ทั้งเชิงเนื้อหากิจกรรมและขอบเขตพื้นที่ ไม่ได้ว่าด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่ครอบคลุมแทบทุกด้าน โดยมีการลดขั้นตอนความยุ่งยากในการจัดตั้งและการได้มาซึ่งที่ดิน เพิ่มอำนาจแก่เขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็ยกเว้นกฎหมายและระเบียบปฏิบัติมากมายทั้งในขั้นตอนการจัดตั้งและดำเนินการ ทั้งนี้รวมถึงบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญในส่วนที่ให้การคุ้มครองสิทธิประชาชนด้านต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นจึงก่อให้เกิดกระแสการคัดค้านติดตามมาอย่างล้นหลามในเวลาต่อมา

ในระดับโครงการนอกเหนือจากที่กล่าวถึงไปแล้ว ยังมีโครงการขนาดใหญ่อื่น ๆ ที่อยู่ระหว่างการพัฒนา ได้แก่ โครงการขยายนิคมอุตสาหกรรมเอเซีย อ. บ้านฉาง จ. ระยอง โครงการก่อสร้างโรงแปรรูปคอนกรีตและน้ำมันดิบ อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี และโครงการก่อสร้างโรงถลุงเหล็ก อ. บางสะพาน จ. ประจวบคีรีขันธ์ ของกลุ่มสหวิริยา

2.2 สถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม

2.2.1 สิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง

สิทธิมนุษยชนนับได้ว่ายังไม่ค่อยได้รับการคำนึงถึงมากนักในพื้นที่ของการกำหนดนโยบายทั้งด้านพลังงานและอุตสาหกรรม

สำหรับในเรื่องของพลังงานนั้น เป็นที่ชัดเจนว่า ยังคงถูกมองว่าเป็นเรื่องเชิงเทคนิคที่ยากและซับซ้อน การตัดสินใจและการวางแผนเกี่ยวกับการจัดหา การพัฒนา หรือกระทั่งรูปแบบการใช้จึงขึ้นกับคนกลุ่มเล็ก ๆ คนส่วนใหญ่ที่เหลือมีหน้าที่เพียงเป็นผู้บริโภค คือคอยใช้และจ่ายเงินเท่านั้น

แม้ในทศวรรษปัจจุบันที่ประชาชนรอกัญญาจำนวนมากลุกขึ้นทวงถามสิทธิในการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า ยังคงเว้นทรัพยากรพลังงานไว้ ไม่ใคร่มีการทวงถามที่จะเข้ามามีส่วนในการจัดการหลุมก๊าซฯ ตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางการใช้ลิแกนด์ หรือกำหนดวิธีการผลิตไฟฟ้า แต่อย่างใด

นี่คือฐานประการแรกที่สถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านพลังงานของไทยตั้งอยู่ นั่นคือประชาชนทั่วไปแทบไม่มีสิทธิเสียงในเรื่องการบริหารจัดการและพัฒนาพลังงานเลย

สถานการณ์ดังกล่าวเพิ่งจะเริ่มเปลี่ยนแปลงบ้างในระยะไม่เกิน 10 ปีที่ผ่านมาเอง โดยเริ่มมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาพลังงานไทย การเลือกประเภทเชื้อเพลิง โครงสร้างและองค์การบริหารจัดการ โครงสร้างการกำหนดราคา การพยากรณ์ความต้องการ การวางแผนการผลิต ฯลฯ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นพัฒนาการจากกระบวนการคัดค้านโครงการด้านพลังงานต่าง ๆ นับเนื่องมาตั้งแต่โครงการวางท่อส่งก๊าซธรรมชาติไทย – พม่า (แหล่งยาดานา) จ. กาญจนบุรี ระหว่างปี 2539 - 2541 ที่มีการเรียนรู้ว่า สัญญาซื้อขายก๊าซธรรมชาตินั้นถูกผูกด้วยเงื่อนไข “take or pay” ซึ่งเชื่อมโยงมาถึงค่าไฟฟ้าที่เรียกเก็บกับประชาชน การคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน 2 แห่งที่ จ. ประจวบคีรีขันธ์ นับตั้งแต่ปี 2540 - 2545 ยิ่งทำให้ประเด็นเรื่องค่า Ft หรือค่าไฟฟ้าผันแปรชัดเจนขึ้น และเชื่อมโยงถึงประเด็นการเปิดเสรีไฟฟ้าและการแปรรูปรัฐวิสาหกิจด้านพลังงานด้วย ในทำนองเดียวกัน ผลพวงจากศึกษาข้อมูลเพื่อคัดค้านโครงการวางท่อส่งและสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย – มาเลเซีย (แหล่งเจดีเอ) จ. สงขลา ตั้งแต่ปี 2541 - ปัจจุบัน ก็ทำให้เห็นถึงโครงสร้างการบริหารจัดการที่มีลักษณะผูกขาดอย่างสูง รวมทั้งเห็นถึงความด้อยประสิทธิภาพและความไม่สมดุลในการใช้พลังงานด้วย

อย่างไรก็ตาม การทวงถามถึงสิทธิของภาคประชาชนที่จะร่วมกำหนดทิศทางพลังงานยังไม่ได้รับการตอบสนองอย่างจริงจัง ดังกรณีการแปรรูป กฟผ. ที่มีกระแสเสียงคัดค้านจากสังคมอย่าง

กว้างขวาง แต่รัฐบาลก็ไม่ได้ให้น้ำหนักอย่างแท้จริง เพียงแต่มีการชะลอเวลาให้ผ่านพ้นช่วงของการเลือกตั้งเท่านั้น เรื่องของแนวทางการพัฒนาพลังงานทางเลือกอื่น ๆ นอกเหนือจากพลังงานฟอสซิลก็เช่นเดียวกัน แม้ภาคประชาชนส่วนหนึ่งจะแสดงเจตจำนงเรียกร้องต้องการมานาน แต่ยังคงถูกละเลยเสมอมา

ทรัพยากรพลังงานที่ใช้กันเป็นหลักในปัจจุบันล้วนแล้วอยู่ภายใต้การจัดการของ หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือธุรกิจขนาดใหญ่ไม่กี่ราย ในขณะที่ผู้ขนาดเล็กและเปราะบาง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทั้งในเชิงประสิทธิภาพ ความไม่เป็นธรรม ตลอดจนการกำกับทิศทางนโยบายด้วย ส่วนทรัพยากรอีกลักษณะหนึ่งที่มีศักยภาพจะแปรเป็นพลังงานเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นแสงแดด สายลม เกลียวคลื่น พื้นฟาง มูลสัตว์ ฯลฯ ประชาชนยังคงเป็นเจ้าของและเข้าถึงได้ แต่ก็แทบไม่ได้รับความสนใจจากภาครัฐที่จะพัฒนาขึ้นใช้อย่างจริงจัง โดยที่ทั้งหมดนี้มีเรื่องของผลประโยชน์แอบล่อมนั่นเอง

ทางด้านอุตสาหกรรมก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ แม้ที่ผ่านมามีผู้ให้ความสนใจต่อประเด็นในระดับกว้าง เช่น ทิศทางการพัฒนาประเทศควรจะก้าวสู่อุตสาหกรรมหรือไม่ ประเภทอุตสาหกรรมที่เหมาะสมกับประเทศไทยควรเป็นเช่นไร ใครควรจะเป็นผู้ลงทุนหรือเป็นเจ้าของ ฐานการผลิตควรอยู่ที่ไหน จะมีมาตรการและกลไกการส่งเสริม บริหารจัดการ และควบคุมอย่างไร ฯลฯ แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้วก็ยังเป็นเพียงเรื่องที่รัฐบาล หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนักลงทุน เป็นฝ่ายกำหนด ทั้งประเภทอุตสาหกรรมที่จะพัฒนา ขนาดการพัฒนา ตลอดจนสถานที่ตั้ง โดยที่ความเหมาะสมด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมไม่ได้รับการให้น้ำหนักมากนัก ส่วนความต้องการของท้องถิ่นยิ่งไม่ใช่เงื่อนไข

ประชาชนส่วนใหญ่เองก็ไม่ได้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมกำหนดและกำกับทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเช่นกัน การแสดงความเห็นหรือการคัดค้านมักเกิดขึ้นในระดับโครงการและระดับโรงงาน เช่น เมื่อมีนิคมหรือโรงงานอุตสาหกรรมแห่งใหม่เข้าไปตั้งในท้องถิ่น เมื่อนิคมฯ หรือโรงงานที่ตั้งอยู่แล้วนั้นปล่อยมลพิษกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนต้องพึ่งพิงอาศัยและใช้ประโยชน์อยู่ หรือส่งผลกระทบต่อสร้างความรำคาญ หรือทำให้เกิดความเจ็บป่วย เป็นต้น

2.2.2 สิทธิในการพัฒนา

สิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะตัดสินใจในเรื่องการพัฒนาพลังงานและอุตสาหกรรมยังคงมีอยู่บางเบาเช่นเดียวกัน แม้ว่าการพัฒนานั้นอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตหรือการดำรงชีพก็ตาม อีกทั้งในภาพรวม มิติที่รัฐบาลให้ความสำคัญก็ยังคงเป็นมิติทางเศรษฐกิจ เหนือกว่ามิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเช่นเดิม ยังคงมีการเรียกร้องถึงการเสียสละของคนส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่โดยไม่คำนึงถึงมิติด้านความยุติธรรมทางสังคม ตลอดจนมิได้คำนึงถึงความยั่งยืนเท่ากับการสร้างความเจริญเติบโตเฉพาะหน้า

ในส่วนของยุทธศาสตร์และเป้าหมายด้านพลังงานที่มีการกำหนดขึ้นนั้น แม้จะมีส่วนของความคิดริเริ่มที่สำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาพลังงานหมุนเวียนและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน อีกทั้งยังมีการเชื่อมประสานนโยบายข้ามสาขา (Intersectoral Policy) มากขึ้น แต่เมื่อพิจารณาจากนโยบาย มาตรการ และโครงการต่าง ๆ ที่ติดตามมาในภายหลังก็พบว่า รัฐบาลมิได้ให้น้ำหนักแก่ยุทธศาสตร์และเป้าหมายด้านพลังงานทั้ง 4 ด้านอย่างเท่าเทียมกัน ข้อที่ให้น้ำหนักอย่างมากยังคงเป็นแนวทางเก่า นั่นคือ ยุทธศาสตร์การสร้างความมั่นคงด้านพลังงานและยุทธศาสตร์การปรับประเทศให้เป็นศูนย์กลางพลังงานในภูมิภาค การเชื่อมประสานนโยบายข้ามสาขาก็เป็นไปเพื่อเสริมศักยภาพการแข่งขันเป็นเป้าประสงค์หลัก

ดังนั้นในขณะที่โครงการจัดหาและพัฒนาพลังงาน (เพื่อความมั่นคง) ที่เป็นชนวนความขัดแย้งเก่า ๆ อย่างโครงการก่อสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า โครงการวางท่อส่งก๊าซและสร้างโรงแยกก๊าซ โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหิน ฯลฯ ยังคงดำรงอยู่และดำเนินต่อไป โครงการขนาดใหญ่กว่าที่ไม่ใช่เพียงเป็นโครงการระดับพื้นที่ หากแต่เป็นโครงการในระดับหัวขบวนเพื่อพลิกเปลี่ยนหรือสร้างโฉมหน้าใหม่ให้แก่ประเทศในทางด้านพลังงานก็ผุดขึ้นอีกหลายส่วนด้วย ทั้งส่วนของโครงการใหม่และโครงการเก่าที่รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่

แต่ทั้งประชาชนในพื้นที่โครงการตลอดจนสังคมสาธารณะของไทยต่างไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการเหล่านี้นักนัก อาจจะรับทราบข่าวคราวบ้างก็อย่างห่าง ๆ สังเกต และเสมือนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งที่โครงการเหล่านี้มีศักยภาพที่จะนำความเปลี่ยนแปลงสู่พื้นที่และวิถีชีวิตประชาชนอย่างขนานใหญ่

ในการจัดทำแผนแม่บทปิโตรเคมีระยะที่ 3 ก็เช่นกัน ขณะที่ทางสถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยร่วมกับ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นของหน่วยงานต่าง ๆ และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องเมื่อกลางเดือนกันยายน 2547 แต่สำหรับประชาชนในพื้นที่เป้าหมายยังคงไม่ได้รับการปรึกษาหารือหรือบอกกล่าวอย่างจริงจังแต่อย่างใด

ในการกำหนดแผนพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ภาคตะวันออกภายใต้โครงการอีสต์เทิร์นซีบอร์ดก็ไม่สอดคล้องกับข้อสรุปของภาคประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาภาคตะวันออกที่ให้ไว้นับแต่ครั้งที่มีการระดมความคิดเห็นเพื่อประกอบการร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ที่ว่า อยากให้มุ่งสู่ความเป็นฐานเศรษฐกิจของประเทศที่มีการพัฒนาอย่างสมดุลกับสภาพแวดล้อม เป็นต้นแบบการผลิตเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นฐานอุตสาหกรรมเทคโนโลยีสะอาดของประเทศที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ให้เป็นเมืองน่าอยู่ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

ในระดับโครงการก็ปรากฏรูปธรรมชัดเจนหลายกรณี เช่น โครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อน
สงขลาที่จะตั้งในพื้นที่ อ. ฉะนระ ใกล้โรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย – มาเลเซีย นั่นสะท้อนว่า รัฐยังคงมุ่งสู่
แนวทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณนั้นสู่อุตสาหกรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่กลุ่มชาวประมงแห่ง อ. ฉะนระยื่น
กรณฎีกาขอมาโดยตลอด

กรณีที่นิคมอุตสาหกรรมเอเซียจะขยายการลงทุนอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้นก็ชัดเจนว่าเป็น
การละเมิดต่อเจตจำนงการพัฒนาของชาวบ้านฉะนระโดยตรง ทั้ง ๆ ที่เจตจำนงดังกล่าวคือผลพวงของ
การเจรจาที่ทางบริษัทนิคมอุตสาหกรรมเอเซีย จำกัด ก็เห็นดีและยินยอมพร้อมใจ กระทั่งมีการทำ
สัญญาประชาคม เหนืออื่นใดข้อตกลงดังกล่าวยังปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่ในกฎกระทรวงผัง
เมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน จังหวัดระยอง พ.ศ. 2546 ด้วย นั่นก็คือ ห้ามไม่ให้มีการ
สร้างโรงงานปิโตรเคมีขั้นต้นในพื้นที่บ้านฉะนระ

แต่แล้วเพียง 1 ปีต่อมา ทางบริษัทกลับเปลี่ยนใจและยื่นเรื่องขอปรับปรุงแก้ไขข้อกำหนดการ
ใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมฉบับนี้ต่อจังหวัด และทางจังหวัดก็อนุมัติตามคำขอนั้น ก่อนที่สำนัก
ผังเมืองระยองและคณะอนุกรรมการผังเมืองกรุงเทพฯ ในกรมโยธาธิการและผังเมือง จะพิจารณา
เห็นชอบต่อมา ตามลำดับ

การเกิดขึ้นของโครงการก่อสร้างโรงแปรรูปคอนกรีตและน้ำมันดิบในพื้นที่ อ. บ้าน
แหลม จ. เพชรบุรี ก็ขัดแย้งต่อนโยบายการพัฒนาและสนับสนุนและส่งเสริมกิจการอุตสาหกรรม
โดยรวมของจังหวัดเพชรบุรีเช่นกัน กล่าวคือ ทางจังหวัดเพชรบุรีนั้นได้มีเคยประกาศลงวันที่ 18 ตุลาคม
พ.ศ. 2544 เรื่องนโยบายจังหวัดในการกำหนดพื้นที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจการอุตสาหกรรม โดย
ประกาศดังกล่าวระบุที่จะส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมประเภทประมง บริการ (การท่องเที่ยว) และ
อุตสาหกรรมเกษตร เท่านั้น ซึ่งเป็นข้อสรุปที่เกิดจากการประชุมร่วมกันระหว่างจังหวัดฯ หน่วยงาน
ราชการที่เกี่ยวข้อง หอการค้า สมาคมอุตสาหกรรม รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ แต่แล้ว
โครงการอุตสาหกรรมที่อยู่นอกข่ายความต้องการกลับเกิดขึ้นได้

2.2.3 สิทธิในมาตรฐานการครองชีพ

อาจนับได้ว่าเป็นเรื่องที่ยากจะหลีกเลี่ยงที่กิจกรรมทั้งการจัดหา การพัฒนา และการใช้
พลังงานนั้นสามารถส่งผลกระทบเชิงทำลายทรัพยากรอื่น ๆ และก่อมลพิษต่อสภาพแวดล้อมอย่าง
กว้างขวาง เช่น เชื้อเพลิงที่ทำลายป่าหรือเปลี่ยนระบบนิเวศสายน้ำ การขุดเจาะก๊าซธรรมชาติที่ทำให้เกิด
การรั่วไหลของสารปรอทในท้องทะเล มลพิษอากาศและอุณหภูมิของน้ำหล่อเย็นจากโรงไฟฟ้าที่
สามารถทำอันตรายสรรพชีวิต ฯลฯ ดังนั้นจึงเท่ากับมีศักยภาพในการละเมิดสิทธิในด้านมาตรฐานการ
ครองชีพและสิทธิด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่ง

ในทำนองเดียวกัน การเกิดขึ้นและตั้งอยู่ของโรงงานอุตสาหกรรมก็ย่อมก่อให้เกิดกิจกรรม 2 ด้านที่สามารถส่งผลกระทบต่อสิทธิดังกล่าว ด้านหนึ่งคือการบริโภคทรัพยากรที่มักเป็นการบริโภคขนาดใหญ่ อีกด้านคือการปลดปล่อยมลพิษสู่สภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ อากาศ หรือแม้แต่ร่างกาย สิ่งมีชีวิตที่เชื่อมสัมพันธ์กันด้วยห่วงโซ่อาหาร

ความรุนแรงของปัญหานี้ส่วนหนึ่งสะท้อนอยู่ชัดเจนผ่านการร้องเรียนปัญหามลพิษจากประชาชน ซึ่งสถิติตามที่กรมควบคุมมลพิษ หรือ คพ. รายงานระบุว่า ในปี 2546 มีจำนวนทั้งสิ้น 777 เรื่อง โดยปัญหาที่มีการร้องเรียนมากที่สุดคือ ปัญหากลิ่นเหม็น ฝุ่นละอองและเขม่าควัน คิดเป็นร้อยละ 66 รองลงมาได้แก่ปัญหาน้ำเสียร้อยละ 18 เสียงรบกวน/เสียงดังร้อยละ 10 ปัญหาของเสียอันตราย ร้อยละ 5 และอื่น ๆ ร้อยละ 1 ส่วนในปี 2547 มีการร้องเรียนด้านมลพิษทั้งสิ้น 853 เรื่อง โดยปัญหาหลักยังคงเป็นปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็นร้อยละ 39 เรื่องฝุ่นละอองและเขม่าควันร้อยละ 26 ปัญหาน้ำเสีย ร้อยละ 15 เสียงรบกวน/เสียงดังร้อยละ 12 ปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูลร้อยละ 3 ของเสียอันตรายร้อยละ 2 ความสั่นสะเทือนร้อยละ 1 และอื่น ๆ ร้อยละ 2

ถึงแม้ข้อมูลและข้อเท็จจริงที่ว่า คุณภาพของสภาพแวดล้อมและสุขภาพของผู้คนในพื้นที่ พัฒนาอุตสาหกรรมและพื้นที่ตั้งโครงการพลังงานหลายแห่งย่ำแย่มากอาจสะท้อนถึงสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหานี้ได้ส่วนหนึ่ง แต่การจะชี้ชัดว่า ทรัพยากรที่ร่อยหรอ สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม หรือ แม้แต่ความเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น ๆ เกิดจากโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาด้านพลังงานและอุตสาหกรรม กลับเป็นเรื่องที่ซับซ้อน มีความแหลมคม และเต็มไปด้วยมิติทางการเมือง ไม่ใช่เรื่องง่ายที่ผู้เกี่ยวข้อง ฝ่ายต่าง ๆ จะยอมรับ และการพิสูจน์ก็ยากยิ่ง การทวงสิทธิในส่วนนี้ผ่านการเรียกร้องให้แก่ไขปัญหา หรือมีความรับผิดชอบติดตามมา นอกจากเป็นเรื่องยากลำบากแล้วยังเป็นเส้นทางที่ยาวนาน

เรื่องราวในส่วนนี้ส่วนใหญ่จึงได้แก่กรณีเก่าเรื้อรังต่าง ๆ กรณีที่สำคัญและยังคงปะทุอยู่จนปัจจุบันคือกรณีโรงไฟฟ้าถ่านหินแม่เมาะกับปัญหาการเจ็บป่วยของประชาชนในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งในปี 2546 ปัญหาได้พัฒนามาถึงจุดที่ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งในนามสภาเครือข่ายสิทธิผู้ป่วยแม่เมาะจำนวน 130 ชีวิตได้ร่วมกันยื่นฟ้องศาลจังหวัดลำปางเพื่อเรียกร้องค่าเสียหาย โดยใช้ใบรับรองแพทย์ที่ออกโดยโรงพยาบาลราชวิถีระบุว่าผู้ป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากฝุ่นนิวโมโคนิโอซิสและโรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์จากมลพิษในบริเวณที่พักอาศัย อย่างไรก็ตาม ศาลไม่รับฟ้อง เนื่องจากถือว่าเป็นคดีทางปกครอง ทางสภาเครือข่ายฯ จึงยื่นฟ้องต่อศาลปกครองจังหวัดเชียงใหม่ แต่ก็พบอุปสรรคคือไม่สามารถชำระเงินค่าธรรมเนียมศาลที่มียอดรวมทั้งสิ้น 25,600,000 บาทได้ ซึ่งยอดนี้คิดจากร้อยละ 2.5 ของค่าเสียหายที่เรียก

ส่วนในช่วงกลางปีต่อมา ศาลจังหวัดลำปางได้มีคำพิพากษาให้ชาวบ้าน 153 คนที่ฟ้องร้องเรียกค่าชดเชยพืชผลเสียหายจากมลพิษโรงไฟฟ้าเป็นจำนวนเงินรวม 5,726,162 บาทพร้อมดอกเบี้ยจากนั้นในช่วงปลายปี รัฐบาลก็ได้มีมติให้อพยพชาวบ้านส่วนหนึ่งออกจากพื้นที่ตามที่มีการร้องขอมานาน แต่เบื้องหลังที่แท้จริงกลับมิใช่เหตุผลด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หากเป็นที่ กฟผ. มีโครงการขยายพื้นที่เหมืองเพิ่มเติมมากกว่า

การตัดสินใจของรัฐบาลในประเด็นการเปิด – ปิดเขื่อนปากมูลเมื่อต้นปี 2546 ก็นับเป็นอีกฉากหนึ่งของการละเมิดสิทธิชาวลุ่มน้ำมูนอย่างรุนแรง เนื่องจากก่อนหน้านี้ ทั้งงานวิจัยของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและงานวิจัยไทบ้านที่ชาวบ้านทำเองโดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการเป็นผู้เลี้ยงดูต่างก็ชี้ชัดว่า การทดลองเปิดประตูเขื่อนให้น้ำไหลตามธรรมชาติเพียง 1 ปี เมื่อช่วง พ.ศ. 2544 – 2545 ช่วยฟื้นฟูการทำประมงแม่น้ำมูนอย่างมาก มีปลาที่หายไปย้อนกลับคืนมาถึง 184 ชนิด นั่นเองจึงเป็นที่มาของข้อเสนอให้ทดลองเปิดเขื่อน 5 ปี พร้อมกับการปักหลักชุมชนมรดกหลัง ที่ตั้งใจว่าจะยาวนาน แต่แล้วกลับต้องถูกขับไล่กลับบ้านไปในที่สุด

พื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก โดยเฉพาะบริเวณมาบตาพุด จ. ระยอง เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีปัญหาสะสมเรื้อรัง การพังทลายอย่างรุนแรงของชายฝั่งทะเล การร่อยหรอของทรัพยากรสัตว์น้ำ กลิ่นเหม็นและมลพิษอากาศ ความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำและคุณภาพน้ำ รวมทั้งภาวะป่วยไข้ที่ค่อนข้างสูง เหล่านี้คือปรากฏการณ์ที่ไม่อาจระบุสาเหตุที่มาอย่างเป็นทางการ แต่ประชาชนในท้องถิ่นก็มีมติชัดเจนที่ไม่ต้องการให้มีการขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมเพิ่มเติมในพื้นที่อีกต่อไป

นั่นเป็นที่มาของการคัดค้านต่อโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบีแอลซีพีที่กำลังก่อสร้างขึ้นในบริเวณพื้นที่ถมทะเลของการนิคมมาบตาพุด ขณะเดียวกันชาวบ้านฉางก็พยายามเรียกร้องให้รัฐหาทางยับยั้งการขยายปิโตรเคมีขั้นต้นของนิคมอุตสาหกรรมเอเซีย ขบวนการคัดค้านทั้งสองกรณีนี้ไม่ได้เคลื่อนไหวเข้มข้นเท่ากับกรณีที่เกิดก่อนหน้านี้ อย่างโรงไฟฟ้าถ่านหินที่ประจวบคีรีขันธ์หรือโครงการท่อส่งและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย – มาเลเซีย แต่ก็เป็นการใช้สิทธิของคนท้องถิ่นที่ต้องการพิทักษ์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่เป็นฐานชีวิตของตนเองเป็นสำคัญเช่นเดียวกัน

ถึงที่สุดแล้วอาจกล่าวได้ว่า ความหวงสิทธิในมาตรฐานการครองชีพและสิทธิด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนี้เองคือเหตุผลข้อใหญ่ข้อหนึ่งของการคัดค้านโครงการพัฒนาด้านพลังงานและอุตสาหกรรมแทบทุกกรณี รวมทั้งกิจกรรมต่อเนื่องอย่างการขนถ่าย เก็บ และกำจัดกากอุตสาหกรรมหรือกากของเสียอันตรายด้วย

2.2.4 สิทธิในข้อมูลข่าวสาร

สิทธิในข้อมูลข่าวสาร ทั้งด้านการรับ การเข้าถึง และการสื่อสารออกไป นับเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่จะส่งผลสะท้อนต่อสิทธิด้านอื่น ๆ แต่โดยตัวของสิทธิดังกล่าวนี้เองกลับยังไม่ใช่สิทธิพื้นฐานที่ประชาชนจะได้รับโดยอัตโนมัติหรืออย่างง่าย ๆ

แม้ในปัจจุบันมีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่าง ๆ ที่ให้สิทธิแก่ประชาชนในการรับทราบข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ก่อนการอนุญาตหรือดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อส่วนได้ส่วนเสียสำคัญของประชาชน แต่ความเป็นจริงหน่วยงานของรัฐส่วนมากยังไม่ได้ปฏิบัติตามดังนั้น ขณะที่หน่วยงานตรวจสอบก็ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจัง หรือไม่มีบุคลากรเพียงพอในการตรวจสอบ

ประชาชนที่ต้องการจะใช้สิทธิหรือเข้ามีส่วนร่วมในนโยบายหรือโครงการพัฒนาจึงมักต้องผ่านขั้นตอนการเรียกร้องทวงสิทธิในข้อมูลข่าวสารก่อนเป็นเบื้องต้น กว่าจะได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเพียงพอ ซึ่งจะเป็นรากฐานให้การใช้สิทธิอื่น ๆ มีประสิทธิภาพและตั้งอยู่บนหลักที่ถูกต้องโปร่งใสได้ ตัวอย่างที่ชัดเจนมีอยู่มากมาย ทั้งนี้รวมถึงในส่วนของโครงการตามยุทธศาสตร์และเป้าหมายการพัฒนาพลังงานด้วย

อย่างไรก็ดี ในรอบปีหลัง ๆ นี้ การดำเนินงานของหลายโครงการมีการปรับตัวด้วยการเป็นฝ่ายรุกในการให้ข้อมูลข่าวสารมากขึ้น โดยเฉพาะหน่วยงานที่เป็นรัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชน มักมีการจัดตั้งหรือจัดจ้างทีมงานประชาสัมพันธ์โครงการ ทำหน้าที่ในการให้ข่าวและข้อมูลเกี่ยวกับโครงการตลอดจนให้การสนับสนุนชุมชนในด้านต่าง ๆ สถานการณ์การปิดกั้นข้อมูลข่าวสารในลักษณะสมบูรณ์จึงลดน้อยลงมาก แต่ปรากฏการณ์ที่กลับพบมากขึ้นก็คือ มีการเลือกให้ข้อมูลและการบิดเบือนข้อมูลด้วยจุดประสงค์เพื่อให้โครงการได้รับการยอมรับ หรือเพื่อสร้างวาระความเข้าใจตามที่ต้องการ

กรณีของข้อมูลที่รัฐบาลใช้ประกอบการตัดสินใจเรื่องการปิด-เปิดเขื่อนปากมูลเมื่อต้นปี 2546 นับเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน กล่าวคือ ในการทำโพล หรือรายงานการสำรวจความคิดเห็นประชาชนโดยสำนักงานสถิติแห่งชาตินั้น พบว่า ลักษณะคำถามที่ใช้สำรวจมีการสร้างแนวความคิดเห็นที่สอดคล้องกับความต้องการของรัฐบาลอย่างชัดเจน เช่น ในคำถามที่ถามถึง “สาเหตุที่ไม่สามารถแก้ปัญหาเขื่อนปากมูลได้” คำตอบที่มีให้เลือกได้แก่ “มีผู้อยู่เบื้องหลังในการชุมนุมเรียกร้อง”, “แก้ไขปัญหาลแล้วกลุ่มที่เดือดร้อนยังไม่พอใจ” และ “แต่ละกลุ่มไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม” เป็นต้น ส่วนคำถามถึง “ข้อเสนอแนวทางแก้ปัญหา” ก็มีคำตอบเช่น “ขอให้รัฐบาลมีความเด็ดขาดในการสลายม็อบ” และ “การเปิด-ปิดประตูเขื่อนให้อยู่ในดุลยพินิจของรัฐบาล” เป็นต้น

แต่รายละเอียดเหล่านี้รัฐบาลไม่ได้เปิดเผยออกมา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ทั้งประชาชนผู้ตอบแบบสำรวจ กลุ่มผู้ชุมนุมที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่ติดตามข่าวสารต่างก็ตกอยู่ในเกมการเล่นแร่แปรธาตุข้อมูลทั้งสิ้น

จากการเปิดเผยข่าวชุมนุมชนกรอกยายชา เขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดที่คัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินปีแอลซีพีระบุงถึงการบิดเบือนข้อมูลในระหว่างกระบวนการประชาสัมพันธ์โครงการและการสำรวจความเห็นของคนท้องถิ่นเพื่อประกอบการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือ EIA ว่า แนวคำถามมีการชี้้นำให้ประชาชนเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องมีโรงไฟฟ้าอย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังเป็นที่น่าสนใจด้วยว่า แม้แต่กลุ่มผู้คัดค้านโครงการเองก็รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับโครงการไม่มากนักและมีความสับสนสูง ทั้งที่ในระหว่างการดำเนินโครงการมีการจัดตั้งกลไกการพบปะพูดคุยกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ หรือที่เรียกว่าไตรภาคีด้วย

กรณีของโครงการก่อสร้างโรงแปรรูปคอนเดนเสทและน้ำมันดิบในพื้นที่ อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี ปรากฏประเด็นเรื่องการเลือกให้ข้อมูลและการบิดเบือนข้อมูลอย่างชัดเจนเช่นกัน นับตั้งแต่ประเด็นพื้นฐานอย่างชื่อโครงการก็ยังเสี่ยงไม่ใช้คำว่า “โรงกลั่นน้ำมัน” ที่ชวนนึกถึงมลพิษมากกว่า แล้วหันมาใช้คำว่า “โรงแปรรูปคอนเดนเสท” แทน รวมทั้งมีการให้ชี้แจงและให้ข้อมูลโดยตลอดว่า โรงงานที่จะก่อตั้งขึ้นนั้นจะเป็นแบบเดียวกับโรงงานของบริษัทระยองเพียวรีฟายเออร์ จำกัด ที่ตั้งอยู่ จ. ระยอง โดยเรียกโรงงานดังกล่าวว่า “โรงงานต้นแบบ” โดยมีการนำพาชาวบ้านจาก อ. บ้านแหลมไปทัศนศึกษาดูงานหลายครั้ง ทั้งที่วัตถุดิบที่โรงงานระยองเพียวรีฟายเออร์ใช้มีเพียงคอนเดนเสท ขณะที่โรงงานที่จะสร้างที่บ้านแหลมมีทั้งคอนเดนเสทและน้ำมันดิบกำมะถันต่ำ

และทั้งที่ประชาชนแสดงเจตนารมณ์คัดค้านโครงการนี้มาตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะระหว่างขั้นตอนการพิจารณารายงาน EIA โครงการช่วงปี 2544 - 2546 ชาวบ้านได้แสดงออกถึงจุดยืนทางความคิดและเหตุผลหลายครั้งในหลายรูปแบบ รวมถึงการยื่นหนังสือและเข้าพบคณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ ของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม หรือ สผ. (ปัจจุบันคือสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) แต่ทว่าเมื่อคณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ ของ สผ. พิจารณาให้ความเห็นชอบรายงาน EIA โครงการ ในการประชุมวันที่ 19 มีนาคม 2547 สผ. กลับไม่แจ้งเรื่องดังกล่าวต่อกลุ่มประชาชนที่เฝ้าติดตามความคืบหน้าโครงการแต่อย่างใด ซึ่งส่งผลกระทบต่อการใช้สิทธิในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกอย่างสำคัญ กล่าวคือ แม้ชาวบ้านยังคงยืนยันคัดค้านก็ไม่ใช่ผลและไม่ได้รับการรับฟัง เนื่องจากเมื่อ EIA ผ่านการพิจารณา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตทั้งหลายก็มักอนุมัติให้โครงการดำเนินการต่อ ๆ กันไป ขณะเดียวกัน หน่วยงานปกครองหรือที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งหรือบรรเทาทุกข์ก็มักอ้างเหตุผลเดียวกันนี้มาบอกให้ประชาชนยอมรับโครงการ

นอกเหนือจากด้านของการได้รับหรือเข้าถึงข้อมูลข่าวสารแล้ว ในอีกทางหนึ่งสิทธิและโอกาสของประชาชนที่จะเป็นฝ่ายบอกเล่าข้อมูลข่าวสารก็มักจำกัดด้วย เนื่องจากการขาดโอกาส อีกทั้งยังเกี่ยวเนื่องกับสถานการณ์ที่สื่อมวลชนถูกแทรกแซงและควบคุมโดยกลไกการตลาดอย่างสูงมากด้วย

2.2.5 สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก

ในการดำเนินการวางท่อส่งก๊าซและก่อสร้างโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย – มาเลเซีย ที่ ต. ตลิ่งชัน อ. จะนะ จ. สงขลา มีการส่งกองกำลังทหารและตำรวจเข้าตรึงพื้นที่ตลอดช่วงการก่อสร้าง เพื่อให้ความคุ้มครองโครงการ ป้องกันการคัดค้านของชาวบ้าน ซึ่งในที่สุดโครงการดังกล่าวจึงลุล่วงตามเป้าหมาย สามารถเริ่มต้นส่งก๊าซธรรมชาติสู่มาเลเซียเมื่อต้นปี 2548 ติดตามด้วยการทดลองเดินระบบโรงแยกก๊าซในช่วงปลายปี

การกระทำดังกล่าวเป็นการข่มขู่คุกคามที่ละเมิดต่อสิทธิการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกโดยตรง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะยอมรับได้ในสังคมประชาธิปไตย แต่ทว่าก็เกิดขึ้นแล้ว และที่ซ้ำร้ายคือ ในเวลาต่อมารัฐบาลยังคงใช้และมีแนวโน้มที่จะใช้มาตรการในลักษณะเดียวกันนี้ต่อกรณีต่าง ๆ ที่มีกระแสการคัดค้านของประชาชนด้วย ดังที่เกิดขึ้นล่าสุดนี้ในช่วงเดือนสิงหาคม – กันยายน 2548 กับกรณีการวางท่อส่งน้ำจากแม่น้ำระยองเพื่อป้อนให้นิคมอุตสาหกรรมที่เม็กซิโกวิกฤตการณ์ขาดแคลนน้ำ เป็นต้น

สถานการณ์อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นมากในระยะหลังในการทำโครงการพัฒนาขนาดใหญ่คือการทำงานด้านมวลชนสัมพันธ์ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏเป็นรูปธรรมทั้งในกรณีโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินที่ จ. ประจวบคีรีขันธ์ ทั้ง 2 โครงการ โครงการวางท่อส่งและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย – มาเลเซีย โครงการโรงแปรสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันดิบ ตลอดจนโครงการโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2

เป้าหมายสำคัญของการทำงานด้านนี้ดูเหมือนจะอยู่ที่การลดจำนวนและระดับการคัดค้านโครงการให้น้อยลง ซึ่งนับเป็นเป้าหมายที่ดี แต่วิธีการเท่าที่เกิดขึ้นมักไม่ได้มุ่งไปที่การสร้างความเข้าใจหรือเจรจากับกลุ่มที่คัดค้าน แต่เป็นเรื่องของการทำให้ฝ่ายคัดค้านอ่อนแอและการสร้างกลุ่มผู้สนับสนุนขึ้นมาคานวัด ซึ่งส่งผลต่อเสรีภาพด้านการแสดงออกและแสดงความคิดเห็นอย่างสำคัญ

ส่วนเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่ตำรวจได้นำกำลังเข้าจับกุมชาวบ้านผู้คัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 เมื่อกลางปี 2548 ตามที่มีผู้เข้าแจ้งความว่า บุคคลทั้งสองพร้อมคนอื่น ๆ อีก 3 คน ได้ร่วมกันแพร่หรือไขข่าวที่ไม่เป็นความจริงเกี่ยวกับอันตรายของโรงไฟฟ้า โดยที่มีเจตนาทำลายชื่อเสียงของโรงไฟฟ้า ทั้งนี้ตามบทบัญญัติมาตรา 101 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นับได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกอย่างรุนแรง ทั้งยังอาจกลายเป็นหมุดหมายที่ส่งผลจำกัดสิทธิ

เสรีภาพด้านนี้ได้อย่างสมบูรณ์ หากว่าผลของคดีออกมาในลักษณะว่ามีมูล เนื่องจากเมื่อใดก็ตามที่ประชาชนแสดงความเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับแนวโน้มการก่อกมลพิษของโรงงานที่จะดำเนินการหรืออยู่ระหว่างดำเนินการก็จะตกอยู่ในภาวะเสี่ยงกระทำผิดกฎหมายทันที

2.2.6 สิทธิการชุมนุมโดยสงบ

ปฏิบัติการของนายสมัคร สุนทรเวช ผู้ว่าการ กทม. ที่นำกำลังเจ้าหน้าที่เทศกิจกว่า 1,000 นาย เข้ารื้อถอนเต็นท์ที่พักและข้าวของของผู้ชุมนุมกลุ่มสมัชชาคนจนบริเวณทำเนียบรัฐบาล เมื่อช่วงเช้าวันที่ 29 มกราคม 2546 ท่ามกลางความเห็นชอบของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อาจนับได้ว่าเป็นการตอกฝาโลงให้แก่สิทธิเสรีภาพด้านการชุมนุมของประชาชน หลังจากที่มีรัฐได้กระทำละเมิดต่อสิทธิอย่างรุนแรงไปแล้วเมื่อก่อนหน้านั้นไม่กี่วันในกรณีการชุมนุมของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการท่อส่งและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย – มาเลเซียที่อำเภอหาดใหญ่ จ. สงขลา

การปราบและการรื้อสลายการชุมนุมด้วยกำลังอย่างเด็ดขาดดังกล่าว นับได้ว่าเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการด้านพลังงานทั้ง 2 กรณีที่เคยมีความเข้มแข็งและแหลมคมมาก แผ่วซาลงไปในรอบ 2 – 3 ปีที่ผ่านมา ยิ่งเมื่อผนวกพร้อมกับบุคลิกการบริหารของผู้นำประเทศที่เน้นความฉับไว รวดรัด และไม่คอยรับฟังเสียงทัดทานใด ๆ ก็ยิ่งทำให้กระแสการแสดงออกของประชาชนโดยภาพรวมลดน้อยถอยลงอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในกรณีของโครงการใหม่ ๆ แม้ว่าจะมีกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยกับโครงการ มีการรวมตัวกัน และแสดงจุดยืนคัดค้าน แต่ก็ไม่ค่อยปรากฏการแสดงออกในรูปแบบของการชุมนุม หรือหากมีก็มักจำกัดอยู่ในระดับท้องถิ่นหรือระดับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ไม่ใช่การเข้ามาชุมนุมในกรุงเทพฯ และเรียกร้องต่อรัฐบาลโดยตรง

แม้แต่ชาวประมงขนาดเล็กแห่งอำเภอจะนะเองก็ยังเพิกเฉยผิดไปจากเคยต่อกรณีที่มีการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย หรือ กฟผ. เข้าดำเนินโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังความร้อนสงขลาขนาดประมาณ 700 เมกะวัตต์ ในบริเวณท้องที่ใกล้เคียงที่ตั้งของโรงแยกก๊าซ

การฟ้องร้องคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญาเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลในเชิงสะกดกั้นการแสดงออกด้วยการชุมนุมประท้วงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากสามารถทำให้ผู้ใช้สิทธิที่เข้มแข็งอ่อนแอลงได้ จากการแบกรับภาระที่เกิดจากกระบวนการทางคดีตลอดจนต้องเผชิญความเสี่ยงสูงขึ้นหากจะใช้สิทธิในแง่นี้ต่อ นอกจากนั้นยังส่งผลในเชิงป้องปรามผู้กรณีอื่น ๆ ด้วย

สภาพการณ์ดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนจากกรณีโครงการท่อส่งและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย – มาเลเซีย ที่รัฐได้จับกุมเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่อยู่ในเหตุการณ์การชุมนุมเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2545 และออกหมายจับชาวบ้านเพิ่มเติมอีกหลายคน ส่งผลให้ตลอดครั้งแรกของปี 2546 มีการทยอยจับกุมชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะที่เป็นการข่มขู่คุกคามและละเมิดสิทธิพื้นฐานหลายลักษณะ

ซึ่งส่งผลสร้างความระส่ำระสายและความหวาดผวในหมู่ผู้คัดค้านโครงการอยู่นาน กระทั่งในที่สุดชาวบ้านที่ถูกออกหมายจับทั้งหมดตัดสินใจเข้ามอบตัวผู้คดีในเดือนมิถุนายน 2547 ติดตามมาด้วยภาระในการขึ้นศาล ซึ่งกว่าคดีจะยุติก็ใช้เวลาต่อจากนั้นอีกครั้งปี

และแม้ที่สุดแล้วในวันที่ 30 ธันวาคม 2547 ศาลจังหวัดสงขลาได้พิพากษายกฟ้องคดีที่ยัยการเป็นโจทก์ฟ้องกลุ่มผู้ชุมนุมรวม 20 คน พร้อมกับมีคำสั่งให้คืนทรัพย์สินของกลางที่ยึดไว้ทั้งหมด แต่ไม่มีการกล่าวถึงมาตรการด้านการเยียวยาต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นในทั้งมิติร่างกาย จิตใจ และทรัพย์สินแต่อย่างใด

กรณีการชุมนุมประท้วงปิดถนนบริเวณหน้าโครงการก่อสร้างโรงแปรรูปสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันดิบ (โรงกลั่นน้ำมัน) ของชาวบ้าน ต. บางแก้ว ต. แหลมผักเบี้ย ต. บางขุนไทร และ ต. ปากทะเล ใน อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2547 เพื่อเรียกร้องให้บริษัทขนย้ายเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ได้นำเข้ามาในพื้นที่ออกไป ก็ส่งผลในทำนองเดียวกัน นั่นคือ แม้ว่าทางบริษัทยินยอมขนเครื่องจักรอุปกรณ์ออกจากพื้นที่ทั้งหมด แต่ก็ได้ฟ้องร้องกล่าวโทษชาวบ้านหลายคนในข้อหาพยายามทำลายทรัพย์สินและข้อหาร้ายแรงอื่น ๆ ด้วย

จากรายงานของนางฮิโนะ จีลาณี หนายความชาวปากีสถาน ผู้แทนพิเศษเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ (UN) ที่ได้เดินทางมาประเทศไทยอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 18 - 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 เพื่อรวบรวมและรายงานสถานการณ์ของนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน ได้กล่าวถึงสถานการณ์เรื่องการฟ้องร้องนี้ว่า

...นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนจำนวนมากเป็นผู้ใช้สิทธิในการชุมนุมโดยสงบ รวมทั้งการเข้าร่วมในกิจกรรมส่งเสริมสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ กลับเป็นเป้าของการถูกฟ้องร้องทางคดี ตามข้อมูลที่ผู้แทนพิเศษฯ ได้รับ มีคดีความกว่า 560 คดีอยู่ในชั้นศาล ผู้ถูกดำเนินคดีได้แก่สมาชิกของสมัชชาคนจนและสมาชิกของสมาพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ อีก 118 คน ได้รับหมายจับและถูกดำเนินคดี อันประกอบไปด้วยคดีอาญาและคดีแพ่งทั้งสิ้น 996 คดี...

ทั้งนี้ แนวโน้มการใช้มาตรการนี้จะมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในส่วนของโครงการที่รัฐดำเนินการและโครงการของเอกชน

อย่างไรก็ดี การแสดงออกที่ถูกปิดกั้นหรือการไม่ชุมนุมมิได้หมายความว่าเจตนารมณ์การคัดค้านโครงการจะหมดไป ถึงอย่างไรกลุ่มชนที่ประสบปัญหาและต้องการการเยียวยายังคงมีอยู่ ขณะเดียวกันความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการหรือทิศทางการพัฒนาในลักษณะที่แตกต่างกับรัฐและเสี่ยงหักท่วงก็ยังคงไม่หมดไป และในที่สุดการแสดงออกก็จะต้องเกิดขึ้น เพียงแต่ในรูปแบบใด

2.2.7 สิทธิอื่น ๆ

โดยภาพกว้าง บุคคลและชุมชนที่ลุกขึ้นต่อสู้คัดค้าน ทวงสิทธิ หรือตั้งคำถามกับโครงการหรือทิศทางนโยบายด้านพลังงานและอุตสาหกรรม มีชะตากรรมที่ไม่แตกต่างจากนักต่อสู้ในด้านอื่น ๆ

ในรอบปี 2546 จนถึง 2548 ยังคงมีเหตุการณ์การสังหารและคุกคามบุคคลที่ใช้สิทธิหรือทวงสิทธิทั้งของตนเองและชุมชนเกี่ยวกับประเด็นด้านพลังงานและอุตสาหกรรม บางส่วนไม่ปรากฏเป็นข่าว ส่วนกรณีใหญ่ ๆ ที่ส่งผลสะท้อนอย่างมากก็คือกรณีของนายสำเนา ศรีสงครามและนายเจริญ วัดอักษร

สำเนา ศรีสงคราม เป็นประธานชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูลำน้ำพอง จ. ขอนแก่น ที่เคลื่อนไหวต่อสู้ร่วมกับชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาลำน้ำพองเน่าเสีย ซึ่งเชื่อกันว่าเกิดจากโรงงานพินิคซ พัลฟ แอนด์ เพเพอร์ มาตั้งแต่ปี 2536 เขาถูกยิงเสียชีวิตในวันที่ 25 พ.ค. 2546 ที่บ้านคำบงพัฒนา ต. โคกสูง อ. อุบลรัตน์ จ. ขอนแก่น โดยช่วงก่อนหน้านั้นเคยถูกโทรศัพท์ข่มขู่เกี่ยวกับการเจรจาแก้ปัญหานี้มาแล้ว

ชาวบ้านตั้งข้อสังเกตกันว่า สำเนาถูกสังหารก่อนที่จะมีการเจรจาตกลงของคณะทำงานตรวจสอบข้อเท็จจริงความเสียหายจากโครงการโปรเจกต์กรีน หรือโครงการใช้ประโยชน์จากน้ำทิ้งของโรงงานเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นการเจรจาเพื่อจ่ายค่าชดเชยให้กับชาวบ้านที่เดือดร้อนจากโครงการจำนวน 17- 18 ราย

หลังเกิดเหตุตำรวจจับคนร้ายได้ แต่ก็ให้ประกันตัวในเวลาต่อมา และจนกระทั่งต้นปี 2547 การดำเนินคดีก็ยังไม่มีความคืบหน้า กระทั่งภรรยา ลูก พร้อมตัวแทนชาวบ้านต้องเข้าร้องเรียนขอความเป็นธรรมต่ออธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ต่อมาในวันที่ 29 ธันวาคม 2547 ศาลจังหวัดขอนแก่นจึงได้มีคำพิพากษาให้นายสมบัติ ทองสมัคร จำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นมือปืนลงมือสังหารสำเนา ต้องโทษประหารชีวิต แต่เนื่องจากจำเลยได้ให้การที่เป็นประโยชน์ต่อคดี ศาลจึงลดโทษเหลือจำคุกตลอดชีวิต ส่วนนายสมพงษ์ นารี กำนันตำบลโคกสูง จำเลยที่ 2 ในฐานะผู้จ้างวานฆ่า ศาลตัดสินให้รับโทษประหารชีวิตโดยไม่มีการลดโทษ

เจริญ วัดอักษร ประธานกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก จ. ประจวบคีรีขันธ์ กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินของบริษัทกัลฟ์เพาเวอร์เอนเนอร์ยี่ จำกัด ถูกยิงเสียชีวิตเช่นกัน เมื่อคืนวันที่ 21 มิถุนายน 2547 เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่รัฐบาลตัดสินใจยุติโครงการโรงไฟฟ้างดแล้ว แต่กลุ่มที่เจริญเป็นแกนนำยังคงทำงานพัฒนาชุมชนและติดตามตรวจสอบความไม่ชอบมาพากลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกรณีการบุกรุกครอบครองที่ดินสาธารณะผืนใหญ่กว่า 900 ไร่ในพื้นที่บ้านคลองชายธง

คดีนี้เจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับมือปืนได้ 2 คน รวมทั้งมีการสืบสวนเพิ่มเติมและจับผู้ต้องสงสัยจำนวนอีก 3 คน และพนักงานอัยการพิเศษ ฝ่ายคดีพิเศษ 1 มีความเห็นสั่งฟ้องผู้ต้องหาทั้ง 5 คน ต่อศาลอาญาเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2547 จากนั้นศาลได้เริ่มสืบพยานโจทก์นัดแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี จนกระทั่งกลางปี 2548 ชาวบ้านก็ยังคงต้องเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อติดตามทวงถามความคืบหน้าในการจับกุมผู้บงการลอบสังหาร

นอกจากนี้ยังมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในลักษณะอื่น ๆ ทั้งจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และการกระทำของบุคคลหรือบริษัทเอกชน เช่น การสอดส่องจับตามอง การโจมตี การติดตาม การจับกุมคุมขัง การดำเนินคดีทั้งทางแพ่งและอาญา ในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติ

ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีของกลุ่มผู้คัดค้านโครงการท่อส่งและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย - มาเลเซีย ซึ่งนอกจากจะถูกรัฐปราบปรามการชุมนุมไปเมื่อปลายปี 2545 แล้ว ตลอดครั้งแรกของปี 2546 ยังมีการทยอยจับกุมชาวบ้านบางคนต่อเนื่องตามมา โดยมีทั้งการจู่โจมจับกลางตลาด การขับรถติดตามแล้วปาดดักหน้า จับโดยไม่แจ้งข้อกล่าวหา ไม่แจ้งญาติในทันที ไม่ให้ญาติเข้าเยี่ยม ไม่ให้พบทนาย ไม่อนุญาตให้ทนายอยู่ด้วยในขณะสอบสวน เป็นต้น

การกระทำของรัฐในโครงการนี้ได้รับการประณามว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรง โดยทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีข้อสรุปว่า ต่อกรณีการใช้กำลังสลายการชุมนุมที่หาดใหญ่จนทำให้มีผู้บาดเจ็บและทรัพย์สินของชาวบ้านเสียหายนั้น รัฐได้ละเมิดรัฐธรรมนูญมาตรา 31, 44, และ 48 ที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพการชุมนุม และสิทธิในทรัพย์สินตามลำดับ ส่วนการจับกุมที่ติดตามานั้นมีการละเมิดในด้านสิทธิของผู้ต้องหาหลายมาตรา ได้แก่ 237, 239 และ 241 ขณะที่ในภาพรวมของการดำเนินโครงการ รัฐไม่ได้เปิดให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจโครงการ จึงเท่ากับละเมิดต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 46, 56, 58, 60, 76 และ 79

ส่วนในรายงานของฮิโนะ จีลानी ทนายความชาวปากีสถาน ผู้แทนพิเศษเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ (UN) ที่ได้เดินทางมาประเทศไทยอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 18 - 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 เพื่อรวบรวมและรายงานสถานการณ์ของนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน ก็ได้ระบุถึงการละเมิดสิทธิในกรณีนี้ พร้อมทั้งมีข้อเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกหมายจับ ถอนการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งคืนรถให้แก่ผู้ชุมนุม นอกจากนั้นยังเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องรับฟังอย่างเป็นธรรมต่อประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับโครงการท่อส่งก๊าซไทย - มาเลเซีย และให้เชิญคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเป็นตัวกลางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

รายงานดังกล่าวยังได้แสดงความห่วงใยต่อนักต่อสู้ผู้ใช้สิทธิในภาพรวมว่า ต่างตกเป็นเป้าของการถูกฟ้องร้องทางคดีกันมากและมีการเลือกบังคับใช้กฎหมายเฉพาะกับนักต่อสู้ กล่าวคือ ขณะที่นัก

ต่อสู้ถูกละเมิดสิทธิ เช่น การฆ่าสังหารและคุกคาม แต่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม กลับไม่ดำเนินการใด ๆ ต่อผู้กระทำการละเมิด ในการชุมนุมที่มีการปะทะ นักต่อสู้ก็ถูกดำเนินคดีเพียง ฝ่ายเดียว อีกทั้งยังมีการร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและฝ่ายธุรกิจที่ร่ำรวย ด้วย ซึ่งทางผู้แทน พิเศษเลขาธิการองค์การสหประชาชาติมีความกังวลว่า รัฐบาลจะกลายเป็นผู้สนับสนุนการละเมิดสิทธิ ในการพัฒนาเสียเอง

แต่รัฐบาลไม่เพียงไม่รับฟังต่อเสียงเหล่านี้ หากทว่านายกฯ ทักษิณ ยังแสดงความกราดเกรี้ยว และกล่าวโจมตีต่อผู้แทนพิเศษเลขาธิการองค์การสหประชาชาติเสียเองด้วย

แหล่งข้อมูลประกอบการเขียน

กรมควบคุมมลพิษ. 2546. สรุปสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ. 2546

เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง สุพจน์ จริ่งจิต และแก้วตา เพชรรัตน์. 2548. (ร่าง) รายงานทิศทางและแผนพัฒนาระดับ ภูมิภาคของภาคใต้, กรกฎาคม 2548

เดชรัต สุขกำเนิด. 2548. “ธรรมาภิบาลกับการแปรรูปการไฟฟ้า” คอลัมน์ พลังงานน่ารู้, โลกสีเขียว, กรกฎาคม – สิงหาคม 2548

เดชรัต สุขกำเนิด และศุภกิจ นันทะวรการ. 2547. “การวิเคราะห์นโยบายและผลงานด้านพลังงานของรัฐบาล ทักษิณ: การริเริ่มที่ยังไม่เห็นความคืบหน้า”, รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำนโยบายสาธารณะ ด้านสิ่งแวดล้อมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์ และคณะ เสนอ สถาบันนโยบายศึกษาและคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สนับสนุนโดยมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์และ คณะอนุกรรมการประสานงานฐานทรัพยากร ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ธันวาคม 2547

ศุภกิจ นันทะวรการ. 2547. “นอกจากการผูกขาด ด้วยความพอเพียง: การพัฒนาพลังงานทางเลือกโดย ชุมชนท้องถิ่น”, สิ่งแวดล้อม ' 47. หนังสือประกอบเวทีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ครั้งที่ 8 พ.ศ. 2547

สุกรานต์ ไรจน์ไพรวงศ์ (บรรณาธิการ). 2548. (ร่าง) สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย 2548. มูลนิธิโลกสีเขียว

สำนักข่าวประชาธรรม, 29 ธันวาคม 2547

หนังสือบันทึกข้อความด่วนที่สุดที่ นร 0503/14/พ ลงวันที่ 6 ม.ค. 2548 เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติเขต เศรษฐกิจพิเศษ พ.ศ....

<http://lib.diw.go.th>, 29 เมษายน 2548

<http://www.pcd.go.th>, 5 เมษายน 2548

<http://www.sso.go.th>, 14 เมษายน 2548

บทที่ 3

กรณีศึกษาสถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านพลังงานและอุตสาหกรรม

3.1 โครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2

3.1.1 สรุปความเป็นมาและลักษณะโครงการ

โครงการโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 เป็น 1 ใน 7 โครงการพลังงานไฟฟ้าในโครงการผู้ผลิตไฟฟ้าเอกชนอิสระ หรือ Independent Power Producer (IPP) ของบริษัท กัลฟ์ เพาเวอร์เจเนอเรชั่น สถานที่ตั้งโครงการอยู่ที่บ้านหนองแหวน ต. บ้านป่า อ. แก่งคอย จ. สระบุรี

โครงการนี้ถือกำเนิดขึ้นมาจากการที่รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อกรณีที่บริษัท กัลฟ์ฯ ไม่สามารถดำเนินการก่อสร้างโรงไฟฟ้าในพื้นที่บ้านบ่อนอก จ. ประจวบคีรีขันธ์ ได้ตามที่ได้รับใบอนุญาตจากรัฐบาล เนื่องจากกระแสการต่อต้านโครงการอย่างเข้มแข็งทั้งจากชุมชนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ และเนื่องจากโครงการที่ตำบลบ่อนอกได้ดำเนินการไปแล้วบางส่วน บริษัท กัลฟ์ฯ จึงเรียกค่าเสียหายจากรัฐบาลไทยเป็นเงินจำนวน 4,000 ล้านบาท

เพื่อเป็นข้อแลกเปลี่ยนให้บริษัทยกเลิกการเรียกร้องค่าเสียหายดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อเดือนสิงหาคม 2547 ให้เพิ่มกำลังการผลิตของโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 อีกเท่าตัว คือจาก 734 เมกะวัตต์ เป็น 1,468 เมกะวัตต์

โครงการนี้มีมูลค่าการลงทุน 36,180 ล้านบาท ใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นเชื้อเพลิงวันละ 260 ล้านลูกบาศก์ฟุต และใช้น้ำมันดิเซล 7.2 วันละล้านลิตร มีระยะเวลาของสัญญา 25 ปี ไฟฟ้าที่ผลิตได้จะจำหน่ายให้แก่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) โดยมีกำหนดเริ่มส่งไฟฟ้าเข้าสู่ระบบสำหรับชุดที่ 1 เดือนมีนาคม 2550 และชุดที่ 2 เดือนมีนาคม 2551 เพื่อให้เป็นไปตามตารางที่วางไว้ คาดว่าเฟสแรก 700 เมกะวัตต์จะแล้วเสร็จเดือนเมษายน 2549 ที่เหลือเสร็จเดือนตุลาคม ปีเดียวกัน ซึ่งจะทันกับโครงการก่อสร้างท่อส่งก๊าซธรรมชาติเส้นที่ 3 ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เพื่อนำส่งก๊าซธรรมชาติเพื่อเป็นเชื้อเพลิงหลักสำหรับการผลิตไฟฟ้าในโครงการนี้ต่อไป

3.1.2 การต่อสู้เพื่อทวงสิทธิและปกป้องสิทธิของประชาชน

การย้ายสถานที่ตั้งโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 มายัง จ. สระบุรีอย่างขาดการวางแผนการพัฒนาในเชิงภาพรวมของพื้นที่ และโดยที่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่ได้รับรู้หรือได้รับการปรึกษาหารือมาก่อน นำมาซึ่งการคัดค้านไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้โดยทันที ในนาม “ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” นอกจากนี้ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งประกอบด้วยชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ง

คอย สถานีวิทยุชุมชน F.M. 106.25 เมกะเฮิรท์ เครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกผักวิหารแดง สหกรณ์สวนป่าภาคเอกชนสระบุรี เครือข่ายอนุรักษ์ลำน้ำป่าสักสระบุรี เครือข่ายสระบุรีรักษ์บ้านเกิด และชมรมผู้สูงอายุแก่งคอย ยังรวมตัวกันเป็น “พันธมิตรองค์กรประชาชนสระบุรี” เพื่อร่วมกันคัดค้านโครงการ

กลุ่มประชาชนเหล่านี้มีการจัดทำข้อมูลเอกสารในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ข่าวสารและข้อมูลเกี่ยวกับโครงการให้ชาวบ้านทั่วไปตื่นตัวในเรื่องนี้ ด้วยความเป็นห่วงว่า สุขภาพของคนในพื้นที่และสภาพแวดล้อมจะได้รับผลกระทบจากโครงการ รวมถึงการทำจดหมายไปถึงหน่วยงานราชการหลายแห่งที่เกี่ยวข้องเพื่อขอคำชี้แจงและความคืบหน้าเกี่ยวกับโครงการนี้ เช่น การทำจดหมายถึงสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) เพื่อขอทราบเนื้อหาของรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) และความคืบหน้าของการพิจารณา แต่ก็ไม่ได้ความร่วมมือที่ดี

ในวันที่ 24 มีนาคม 2548 สมาชิกชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่งคอยประมาณ 40 คน ได้ไปชุมนุมที่กระทรวงอุตสาหกรรม พร้อมยื่นหนังสือถึงอธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรม (กรอ.) กระทรวงอุตสาหกรรม โดยมีข้อเรียกร้อง 4 ประเด็นคือ 1) ขอให้ระงับการก่อสร้างโรงงานไว้ก่อน 2) ให้มอบเอกสารที่ทางบริษัทใช้ประกอบการยื่นของอนุญาตตั้งโรงงาน 3) ให้สำรวจพร้อมมีมาตรการป้องกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโรงงานทั้งหมดในอำเภอแก่งคอย และ 4) ให้สำรวจโรงงานที่ตั้งอยู่แนวแม่น้ำป่าสักเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาแม่น้ำเสีย อธิบดี กรอ. จึงมีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสระบุรีเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2548 เพื่อขอความร่วมมือกับจังหวัดให้สั่งการให้บริษัทกัลฟ์เพาเวอร์เจเนอเรชั่น จำกัด ระงับการก่อสร้างไว้ชั่วคราวก่อน สำหรับข้อเรียกร้องที่เหลือมอบหมายให้นายสมศักดิ์ สุวดีมิกะ ผู้อำนวยการสำนักโรงงานอุตสาหกรรมรายสาขา 1 เป็นหัวหน้าคณะประสานงานกับจังหวัดเพื่อดำเนินการต่อไป จากนั้นอธิบดี กรอ. มีหนังสือตอบกลับถึงประธานชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่งคอยในวันที่ 4 เมษายน 2548 แจ้งว่า กรอ. ได้ดำเนินการตามข้อเรียกร้องแล้วทั้งหมด อย่างไรก็ตามกระทรวงอุตสาหกรรมได้แจ้งในภายหลังว่า โครงการนี้ไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงแต่อย่างใด

ในวันที่ 24 มีนาคมนั้น ทางชมรมอนุรักษ์ฯ ยังได้ไปเจรจากับนายละเอียด สายน้ำเขียว รองอธิบดีกรมชลประทาน และยื่นหนังสือถึงรองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเรียกร้องและขอทราบข้อมูลให้ 5 ประเด็นคือ 1) ขอให้ทบทวน ระงับ และตรวจสอบการอนุมัติให้ใช้น้ำ 2) หลักเกณฑ์และเหตุผลในการอนุมัติให้ใช้น้ำ 3) สถิติการอนุมัติให้โรงงานต่าง ๆ ใช้น้ำจากแม่น้ำป่าสัก รวมถึงการปล่อยน้ำเสีย 4) รายละเอียดสถิติการปล่อยน้ำและเก็บกักน้ำของเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ และการปล่อยน้ำให้ใช้จุดต่าง ๆ ย้อนหลัง 5 ปี และ 5) ขอให้ทบทวนคุณภาพน้ำแม่น้ำป่าสักให้ด้วย

กรมชลประทานได้ทำหนังสือตอบกลับเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2548 โดยชี้แจงและจัดส่งเอกสารตามที่ขอทั้ง 5 ประเด็น และได้แจ้งว่า กรมชลประทาน โดยสำนักชลประทานที่ 10 ยังไม่ได้ออกหนังสืออนุญาตให้บริษัทกัลฟ์ฯ ใช้น้ำแต่อย่างใด และรับที่จะทบทวนเรื่องนี้ให้รอบคอบอีกครั้ง อย่างไรก็ตามข้อเรียกร้องถึงกรมชลประทานก็ไม่มีผลต่อการระงับโครงการได้แต่อย่างใด

ชมรมอนุรักษ์ฯ ยังได้ทำหนังสือร้องทุกข์ไปยังศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ หรือที่รู้จักกันในนาม “ตู้รับเรื่องราวของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร” ด้วย ทางรัฐบาลได้ส่งเจ้าหน้าที่ลงดูพื้นที่ แต่ทางโรงงานไม่ยินยอมให้เข้าไปตรวจสอบในพื้นที่โครงการ การร้องทุกข์ดังกล่าวจึงไม่เป็นผล

นอกจากนี้ ชมรมอนุรักษ์ฯ ได้ทำหนังสือร้องเรียนถึงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อขอให้ตรวจสอบการละเมิดสิทธิชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากกรณีนี้ ซึ่งคณะกรรมการด้านการพลังงานและอุตสาหกรรม ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้เดินทางไปตรวจสอบโครงการนี้เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2548 โดยได้เข้าไปยังพื้นที่ก่อสร้างโครงการ พบปะและรับฟังเหตุผลจากชาวบ้านที่ไม่ได้เห็นด้วย ตลอดจนร่วมหารือกับผู้ว่าราชการจังหวัดและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด

จากการตรวจสอบในพื้นที่ของคณะกรรมการฯ พบว่า โครงการนี้ได้รับใบอนุญาตต่าง ๆ เป็นที่เรียบร้อย เช่น สผ. เห็นชอบรายงาน EIA แล้ว ได้รับใบอนุญาตสัมปทานประกอบกิจการไฟฟ้าจากกรมธุรกิจพลังงานแล้ว ได้รับใบอนุญาตให้ใช้น้ำจากแม่น้ำป่าสักจากกรมชลประทานแล้ว และได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโรงงานจากกรมโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว

ในเบื้องต้นคณะกรรมการฯ ได้ขอให้มีการแก้ไขปัญหาคือ 3 ประเด็นหลักคือ 1) ต้องการให้ทุกฝ่ายออกจากจุดยืนของความเห็น 2) การแก้ไขต้องใช้กระบวนการที่มีการพูดคุยกัน และ 3) การจัดการปัญหามลพิษ

กลุ่มผู้คัดค้านยังได้ร้องเรียนไปยังคณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา ซึ่งต่อมา สว. เตือนใจ ดีเทศน์ ได้ดำเนินการตามการร้องเรียนของชาวบ้านที่คัดค้านด้วยการประสานงานไปยังเทศบาลในการจัดเวทีสาธารณะขึ้นในพื้นที่เพื่อให้ทั้งฝ่ายโครงการและกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ชี้แจงข้อมูลและเหตุผลต่อสาธารณะ แต่ปรากฏว่าทางโรงไฟฟ้าไม่ส่งคนมาเข้าร่วมเวทีดังกล่าว

สำหรับเหตุผลและข้อวิตกของชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการ สรุปได้ดังนี้

1) ความวิตกในปัญหามลพิษทั้งในแหล่งน้ำ อากาศ และขยะอันตราย เนื่องจากในพื้นที่ อ. แก่งคอย จ. สระบุรี มีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากกว่า 116 โรง ในจำนวนนี้เป็นโรงงานขนาดใหญ่หลายแห่ง เช่น โรงงานปูนซีเมนต์ 5 แห่ง โรงงานผลิตตะกั่ว โรงงานผลิตไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ และโรงงานไฟฟ้าแก่งคอย 1

ของเสียที่เกิดขึ้นจากโรงงานต่าง ๆ ในปัจจุบัน มีผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้านและสิ่งแวดล้อมมากเพียงพออยู่แล้ว โดยเฉพาะมลพิษอากาศ ซึ่งเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่นั้นเจ็บป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับโรคอื่น ๆ ในพื้นที่เดียวกัน ตัวอย่างเช่น จากสถิติของโรงพยาบาลแก่งคอยในปี 2547 มีจำนวนผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจสูงถึง 30,976 คน ขณะที่ผู้ป่วยด้วยโรคอื่น ๆ รวมกันมีจำนวน 75,232 คน หรือกล่าวได้ว่า สถิติผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจสูงเป็นอันดับหนึ่ง

ขณะที่ปัญหามลพิษรุนแรงหนักมากขึ้น ประชาชนกลับมีความรู้สึกที่หน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลไม่เข้มงวดจริงจังในการตรวจสอบและดำเนินการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ จนทำให้กลายเป็นปัญหาเรื้อรังและยากที่จะแก้ไข สิ่งที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่สะท้อนถึงการกระทำผิดระเบียบข้อบังคับของกฎหมายสิ่งแวดล้อมและมีการปิดบังข้อมูลเท่านั้น แต่ยังทำให้ประชาชนมีความรู้สึกต่อต้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 และการขยายตัวของโรงงานต่าง ๆ เนื่องจากจะยิ่งทำให้ปัญหามลพิษอากาศหนักขึ้นกว่าเดิม

นอกจากนี้ สถานที่ตั้งโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 ยังอยู่ใกล้พื้นที่ชุมชน โดยมีระยะห่างเพียง 2 กิโลเมตร ทำให้มีความวิตกกังวลถึงความปลอดภัยจากอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ในระหว่างการก่อสร้างโครงการ นับตั้งแต่การวางท่อก๊าซ การขนส่งวัตถุดิบและเครื่องจักร ไปจนถึงการดำเนินงานของโรงไฟฟ้าเมื่อก่อสร้างเสร็จ

2) ปัญหาการใช้น้ำและน้ำเสีย จากการศึกษาข้อมูลของกลุ่มคัดค้านพบว่า การผลิตกระแสไฟฟ้าจากโรงไฟฟ้าต้องอาศัยน้ำจากแม่น้ำป่าสักมากถึงวันละ 54,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาการแย่งชิงน้ำ เนื่องจากปัจจุบันนี้ ปริมาณน้ำของแม่น้ำป่าสักในหน้าแล้งมีไม่เพียงพอสำหรับการเกษตรอยู่แล้ว เพราะชาวบ้านถูกห้ามไม่ให้ทำนาปรังทุกปี เมื่อน้ำไม่เพียงพอสำหรับภาคเกษตร ก็จะไม่เพียงพอสำหรับภาคอุตสาหกรรมเช่นโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 ด้วย

ข้อวิตกในเรื่องน้ำอีกประการหนึ่งคือปัญหาน้ำเสียจากโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 ซึ่งพบว่าจะมีการปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำป่าสักประมาณวันละประมาณ 14,000 ลูกบาศก์เมตร ในขณะที่ปัจจุบันมีโรงงานจำนวนมากตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก ทั้งใช้น้ำในการผลิตและปล่อยทิ้งน้ำเสียในปริมาณที่มากอยู่แล้ว ชาวบ้านพบว่า น้ำเสียเหล่านี้ทำให้ปลาตายจำนวนมากเป็นระยะ ๆ เช่นที่เคยเกิดขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคมและมิถุนายน 2547

นอกจากนี้ยังพบว่า ผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำของแม่น้ำป่าสักโดยสำนักงานคุณภาพสิ่งแวดล้อมภาค 7 สระบุรี จำนวน 43 ครั้ง ระหว่างวันที่ 13 มีนาคม 2546 - 15 ธันวาคม 2547 พบว่า ส่วนใหญ่คุณภาพแม่น้ำป่าสักอยู่ในระดับ 5 อันหมายถึงไม่เหมาะสมที่จะใช้ประโยชน์ใด ๆ นอกจาก

การคมนาคม จำนวน 27 ครั้ง และระดับ 4 ซึ่งหมายถึงต้องผ่านกระบวนการบำบัดเป็นพิเศษก่อนนำไปใช้ประโยชน์ จำนวน 9 ครั้ง

3) **ความเป็นห่วงในปัญหาสังคมและชุมชน** การเกิดขึ้นของโครงการนี้ส่งผลทำให้ผู้คนในชุมชนที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและช่วยเหลือเกื้อกูลกันเกิดความขัดแย้งและแตกแยกกัน ทั้งในระดับผู้นำชุมชน นักการเมืองท้องถิ่น และครอบครัวของชาวบ้านทั่วไป เนื่องจากฝ่ายโครงการได้พยายามประชาสัมพันธ์และทำให้ชุมชนยอมรับโครงการด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา อาทิเช่น อ้างว่าโครงการนี้จะมีการจ้างงานเกิดขึ้น 2,000 – 3,000 ตำแหน่ง ทำให้คนเข้าใจว่า สนับสนุนโรงไฟฟ้าประชาชนจะมีงานทำ การจัดเลี้ยงโต๊ะจีนจำนวนหลายร้อยโต๊ะ การพาชาวบ้านไปดูงานในเครื่องของบริษัทก๊าซฯ ตลอดจนการเข้าพักในโรงแรมหรูพร้อมอาหารชั้นดี หรือการพยายามเข้าร่วมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และสังคมของชุมชน เช่น การนำเงินและสิ่งของมาร่วมในงานบุญของชาวบ้าน การให้ทุนการศึกษาและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน การบริจาคเงินและสิ่งของให้กับโรงเรียนท้องถิ่น เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มีผลทำให้คนในชุมชนจำนวนหนึ่งมีความเห็นคล้อยตามและหันมาสนับสนุนโครงการ กลายเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับผู้ที่ยังคัดค้านโครงการ

ในอีกด้านหนึ่ง ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการต้องเผชิญกับการคุกคามและข่มขู่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เลิกคัดค้านโครงการ

แต่ปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ยังทำให้ชาวบ้านเห็นความจำเป็นที่จะต้องรวมตัวกันเพื่อต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิของตนและเรียกร้องทวงสิทธิที่ถูกละเมิด โดยเฉพาะจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ พร้อมกับพยายามเผยแพร่ข่าวสาร เช่น การทำโปสเตอร์และแถลงการณ์แจกเพื่อให้คนในชุมชนรับรู้ข้อมูลและข้อเท็จจริงในอีกด้านหนึ่งที่นอกเหนือไปจากการประชาสัมพันธ์ของโครงการ

3.1.3 ประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ

พิจารณาจากกรอบของสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และกติการะหว่างประเทศ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 และบทที่ 2 จะเห็นว่า กระบวนการในการตัดสินใจทางนโยบายและขั้นตอนการอนุญาตก่อสร้างโครงการโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 มีการละเมิดสิทธิของประชาชนหลายประเด็น ดังนี้

- **สิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง**

เช่นที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า โครงการนี้เกิดจากความผิดพลาดในการดำเนินนโยบายสนับสนุนการลงทุนของภาคเอกชนในโครงการ IPP จนเกิดความเสียหายแก่สาธารณะและธุรกิจเอกชน ทำให้ต้องย้ายสถานที่ตั้งข้ามจังหวัด

การตัดสินใจของรัฐบาลทั้งในแง่ของการย้ายสถานที่ ตลอดจนการอนุมัติให้ขยายเพิ่มกำลังการผลิตอีกเท่าตัว เป็นการตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและเป็นการตัดสินใจดำเนินการนอกเหนือไปจากแผนการพัฒนาที่มีอยู่ของจังหวัด จึงเท่ากับละเมิดต่อสิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของคนท้องถิ่น ทั้งนี้รวมถึงการละเมิดสิทธิในการพัฒนาด้วย โดยเฉพาะชุมชนที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงในขั้นตอนการก่อสร้าง รวมทั้งมลพิษและผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่จะเกิดตามมา รวมไปถึงผลกระทบที่จะเกิดจากปัญหาการใช้น้ำจากแม่น้ำป่าสัก ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของประชาชน

และเนื่องจากมาตรา 76 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันยังกำหนดให้ “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ” ดังนั้นรัฐจึงได้ละเมิดอำนาจหน้าที่ของตนด้วย

- สิทธิในมาตรฐานการครองชีพและสิทธิในทรัพยากรท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาในเหตุผลและการแสดงออกของชุมชนที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้ จะเห็นว่าประเด็นที่ชาวบ้านกล่าวถึงในแถลงการณ์ฉบับต่าง ๆ ก็คือ ข้อร้องเรียนที่ส่งถึงคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติก็ดี ตลอดจนข้อความต่าง ๆ ที่ปรากฏสู่สาธารณะในระดับพื้นที่ในรูปของโปสเตอร์หรือแผ่นปลิวต่าง ๆ (รวมถึงข้อความเป็นเหตุให้ถูกจับกุมภายใต้มาตรา 101 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ) ต่างสะท้อนเจตนารมณ์และการแสดงออกของชุมชนว่าต้องการจะปกป้องพิทักษ์ทรัพยากรแลสภาพแวดล้อมที่เป็นฐานสำคัญของการดำรงชีพ

สิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิของกลุ่มบุคคลและ/หรือชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการรับรองไว้ในหลักสิทธิมนุษยชนสากลและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์ จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (มาตรา 46 และ 56) อีกทั้งรัฐธรรมนูญยังกำหนดให้ “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมบำรุงรักษาและคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดการะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน” (มาตรา 79)

ดังนั้นการดำเนินการของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและของเจ้าหน้าที่รัฐในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นในทางที่ขัดขวางหรือตอบโต้ต่อการประท้วงคัดค้านโครงการนี้ ไม่ว่าจะในแง่ของบุคคลหรือ

ในแง่ของชุมชน จึงเข้าลักษณะการละเมิดสิทธิของประชาชนตามที่มีการรับรองไว้ในหลักการสิทธิมนุษยชนระดับสากลและในรัฐธรรมนูญไทย ขณะเดียวกันก็ได้ละเมิดอำนาจหน้าที่ของตนเองด้วย

- **สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน**

กรณีนี้เป็นอีกกรณีหนึ่งที่มีการละเมิดสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญมาตรา 56 อย่างชัดเจน ที่รับรองสิทธิของพลเมืองในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบริหารรักษาและการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน รวมถึงการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อทราบว่าโครงการนี้ย้ายมาที่ อ. แก่งคอย กลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยกับโครงการได้พยายามให้ข้อมูลความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่และได้ทำหนังสือยื่นถึงหน่วยงานราชการที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องเพื่อขอให้รัฐบาลทบทวนการตัดสินใจและขอให้รับฟังความเห็นของประชาชนในพื้นที่ตามสิทธิมาตรา 56 ของรัฐธรรมนูญ แต่ภาครัฐกลับไม่ได้ให้ความสนใจและไม่รับฟัง

นอกจากนั้น โครงการนี้ยังไม่ได้มีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหรือการทำประชาพิจารณ์ ขณะที่กระบวนการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของโครงการก็ไม่ได้มีการชี้แจงปรึกษาหารือ หรือฟังข้อมูลจากชาวบ้านแต่อย่างใด ทั้งที่เป็นโครงการขนาดใหญ่และรัฐบาลได้อนุมัติให้เพิ่มกำลังการผลิตได้อีกเท่าตัวโดยไม่ได้พิจารณาถึงความเหมาะสมในระดับพื้นที่แต่อย่างใด จึงยิ่งจำเป็นที่ชาวบ้านต้องมีความเห็น เนื่องจากสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตจะเกี่ยวพันกับวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของคนในชุมชนจำนวนมาก และจะมีผลกระทบหลายด้านตามมา ทั้งในแง่ของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การใช้น้ำในแม่น้ำป่าสัก การใช้ที่ดินสำหรับบำบัดของเสียต่าง ๆ จากโรงไฟฟ้า และมลพิษหลายอย่าง เช่น อากาศเสีย น้ำเสีย กากอันตราย และอื่น ๆ

- **สิทธิในข้อมูลข่าวสาร**

ชาวบ้านแก่งคอยไม่ได้รับการเคารพและปฏิบัติจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเมื่อมีการติดต่อขอข้อมูลเกี่ยวกับโครงการนี้ตามสิทธิที่พึงมีจากรัฐธรรมนูญในมาตรา 58 และ 59 ดังเมื่อชาวบ้านทำจดหมายขอรายงาน EIA ไปที่ สผ. 2 ครั้ง แต่ก็ไม่ได้การตอบกลับอย่างเป็นทางการ ครั้นเมื่อมีการติดตามทวงถามเรื่องนี้ คำตอบจาก สผ. และจากทางบริษัทกัลฟ์ฯ คือกำลังอยู่ในระหว่างการศึกษา ไม่สามารถเปิดเผยต่อสาธารณะได้ โดยไม่มีคำอธิบายชี้แจงอื่นใด รวมทั้งไม่ได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่มีความคลางแคลงสงสัยในเรื่องผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่จะเกิดขึ้นจากโครงการนี้ได้ซักถามหรือเป็นฝ่ายให้ข้อมูลอีกด้านหนึ่ง แม้จนกระทั่ง สผ. อนุมัติรายงาน EIA แล้วชาวบ้านจึงค่อยทราบในเวลาต่อมา

- สิทธิเสรีภาพในการแสดงความเห็นและแสดงออก

กรณีนี้นับเป็นกรณีแรกของของสังคมไทยที่เกิดการใช้มาตรา 101 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาใช้จับกุมชาวบ้านที่คัดค้านโครงการพลังงาน โดยนายฐิติกฤตม์ เรืองประดับ ซึ่งรับมอบอำนาจเป็นผู้เสียหายเข้าแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2548 ด้วยข้อกล่าวหาว่า นายพีระศักดิ์ สุขสำราญ นางสาวสุนันท์ พรหมยารัตน์ นายสมคิด ดวงแก้ว นายประสิทธิ์ ดวงแก้ว และหญิงไทยไม่ทราบชื่อที่ปรากฏตามภาพถ่าย “ตามวันเวลาเกิดเหตุผู้ต้องหาได้ร่วมกับพวกแพร่หรือไขข่าวโดยการโฆษณาที่ไม่เป็นความจริงเกี่ยวกับอันตรายจากโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 โดยมีเจตนาทำลายชื่อเสียงของโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2”

ในขณะเดียวกัน ลักษณะและวิธีการเข้าจับกุมเป็นไปอย่างเร่งรัดและเสมือนเป็นการกระทำความผิดรุนแรง โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธร อ. มวกเหล็ก จ. สระบุรี กองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดสระบุรี ในชุดนอกเครื่องแบบจำนวน 7 - 8 คน เข้าจับกุมแกนนำที่ถูกกล่าว 2 คนคือ นายสมคิด และนายประสิทธิ์ ดวงแก้ว เมื่อเย็นวันที่ 2 มิถุนายน 2548 พร้อมใส่กุญแจมือทันที โดยไม่อ่านหมายจับให้ได้รับทราบ

สิ่งที่เกิดขึ้นกลายเป็นประเด็นถกเถียงในเวลาต่อมา โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน ว่าการนำมาตรา 101 ของกฎหมายสิ่งแวดล้อมมาใช้ดังกล่าว นั้นถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 ยังอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง มิใช่แหล่งกำเนิดมลพิษตามเจตนารมณ์ของมาตรานี้ อีกทั้งหากประชาชนต้องถูกจับเพราะการวิพากษ์วิจารณ์โครงการที่กำลังจะเกิดขึ้นและอาจก่อผลกระทบต่องถิ่นของตน จะเป็นการขัดต่อสิทธิที่ได้รับการรับรองไว้ในมาตรา 39 แห่งรัฐธรรมนูญ ที่ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น...” หรือไม่

อีกประการหนึ่ง เมื่อพิจารณาจากลักษณะของการออกหมายและการเข้าจับกุม ยังทำให้เกิดคำถามว่า เจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องเองได้ระมัดระวังการใช้อำนาจของตนตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญไทย มาตรา 26 ที่กำหนดว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” เพียงพอหรือไม่

3.1.4 การคุ้มครองและการส่งเสริมการใช้สิทธิ

กรณีนี้เป็นอีกกรณีหนึ่งที่รัฐบาลหรือองค์กรของรัฐเองคือผู้กระทำการละเมิดสิทธิของประชาชนในเบื้องต้น จนเป็นเหตุให้กลุ่มประชาชนส่วนหนึ่งลุกขึ้นปกป้องและทวงสิทธิ แต่แทนที่การกระทำดังกล่าวจะได้รับการส่งเสริมสนับสนุน กลับกลายเป็นมูลเหตุพื้นฐานที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิ

หรือการคุกคามชาวบ้านอื่น ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นการจับกุมแกนนำที่คัดค้านโครงการ การคุกคามเสรีภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลกระทบที่จะเกิดจากโครงการ เป็นต้น ดังนั้นจึงไม่มีสัญญาณที่ดีและความหวังว่า ประชาชนที่คัดค้านโครงการพลังงานนี้จะได้รับการคุ้มครองและการส่งเสริมสิทธิดังที่ควรเกิดขึ้นตามหลักนิติธรรมที่ดี

การคุ้มครองเท่าที่เกิดขึ้นคงอยู่เพียงในขั้นของการเข้ามาตรวจสอบข้อเท็จจริงและปัญหาการละเมิดสิทธิขององค์กรอิสระอย่างคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และสถาบันนิติบัญญัติเช่น คณะกรรมาธิการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา เท่านั้น

ปัญหาของชาวบ้านและสิ่งที่ชาวบ้านเรียกร้องยังไม่ได้รับการดูแลแก้ไขจากรัฐบาล

3.2 โครงการประกอบกิจการอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้นของนิคมอุตสาหกรรมเอเซีย

3.2.1 สรุปความเป็นมาและลักษณะโครงการ

นิคมอุตสาหกรรมเอเซียตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 2 ต. บ้านฉาง อ. บ้านฉาง จ. ระยอง ในบริเวณรอยต่อระหว่าง อ. บ้านฉางกับเทศบาลเมืองมาบตาพุด อ. เมืองระยอง และอยู่ใกล้กับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,533 ไร่ ปัจจุบันมีโรงงานภายในนิคมฯ 5 แห่ง ดังนี้

1. บริษัทเอเซียซิลิโคนโมโนเมอร์ จำกัด ผลิตสารเมทิลไซโลเซนส์ (Methylsiloxanes) เมทิลคลอไรไซเลนส์ (Methylchlorosilanes) และฟุ้งซิลิกา (Fumed Silica)
2. บริษัทชิน – เอทซี ซิลิโคน (ประเทศไทย) จำกัด ผลิตสารซิลิโคนฟลูอิดส์ (Silicone Fluids) และสารซิลิโคนอีลาสโตเมอร์ (Silicone Elastomers)
3. บริษัทไทยแอโรซิล จำกัด ผลิตฟุ้งซิลิกาและกรดไฮโดรคลอริก
4. บริษัทจีอีโตชิบาซิลิโคน (ประเทศไทย) จำกัด ผลิตสารซิลิโคน ซีลแลนท์ (Silicone Sealants) ซิลิโคนอีลาสโตเมอร์ (Silicone Elastomers) และซิลิโคนฟลูอิดส์ (Silicone Fluids)
5. บริษัทอินโดรามา ปิโตรเคมี จำกัด ผลิต Purified Terephthalic Acid (PTA)

เมื่อแรกเริ่มที่มีการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมเอเซียในระหว่างปี 2540 – 2542 ชาวบ้านในพื้นที่ได้รวมตัวกันคัดค้านอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเห็นว่าอุตสาหกรรมที่จะเข้ามาลงทุนในพื้นที่นี้เป็นกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ก่อมลพิษสูง และมีความกลัวว่าชุมชนแถบนี้จะมีอนาคตไม่แตกต่างกับชาวมาบตาพุด

การต่อสู้เริ่มต้นขึ้นเมื่อทราบข่าวว่าทางจังหวัดจะเปลี่ยนสีผังเมืองในเขตบ้านฉางให้เป็นสีม่วงเข้ม ซึ่งหมายถึงเขตสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม ตัวแทนผู้คัดค้านจึงได้รวบรวมรายชื่อชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วย พร้อมกับยื่นหนังสือถึงทางจังหวัดและสำนักงานผังเมืองเพื่อแสดงให้เห็นว่าคนจำนวนมากไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนสีผังเมือง การประท้วงที่เกิดขึ้นทำให้ทางจังหวัด การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) และทางผังเมืองจังหวัดต้องเปิดเจรจากับผู้คัดค้านหลายรอบ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2542 ผู้แทนบริษัทนิคมอุตสาหกรรมเอเชียได้เจรจาสงบข้อพิพาทกับฝ่ายคัดค้านโดยรับรองกับชุมชนว่า บริษัทจะไม่ก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้นที่มีมลพิษสูง จะก่อสร้างเพียงชั้นกลางและชั้นปลายที่มีมลพิษน้อยกว่า

ข้อเสนอดังกล่าวได้รับการยอมรับจากชุมชนและนำไปสู่การทำสัญญาประชาคม ภายใต้ข้อตกลงระหว่างประชาชนชาวบ้านฉางกับบริษัทนิคมอุตสาหกรรมเอเชีย จำกัด ที่ลงเอยเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2542

ผลของข้อตกลงนี้ยังทำให้เกิดข้อบังคับ “ข้อ 8.2 ในข้อ 10 วรรคสาม” ใน “กฎกระทรวงผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน จังหวัดระยอง พ.ศ. 2546” ที่ออกมาเพื่อประกาศให้พื้นที่ในหมู่ 2 ต. บ้านฉาง อ. บ้านฉาง จ. ระยอง หรือพื้นที่หมายเลข 4.5 ซึ่งเป็นของบริษัทนิคมอุตสาหกรรมเอเชีย เป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมเอเชียในปี 2544 สารสำคัญของข้อบังคับ 8.2 ก็คือ ห้ามไม่ให้มีการสร้างโรงงานปิโตรเคมีขั้นต้นในพื้นที่บ้านฉาง

กฎกระทรวงนี้มีอายุบังคับใช้ 5 ปี นับตั้งแต่วันที่ 12 พฤษภาคม 2546 - 11 พฤษภาคม 2551

อย่างไรก็ดี สัญญาประชาคมของชาวบ้านก็ถูกละเมิดในที่สุด เมื่อบริษัทนิคมอุตสาหกรรมเอเชีย จำกัด ต้องการขยายการลงทุนในพื้นที่บ้านฉางและต้องการขออนุมัติใช้พื้นที่ทั้งหมดในนิคมอุตสาหกรรมสำหรับตั้งโรงงานปิโตรเคมีขั้นต้นบางประเภท โดยเฉพาะโรงแยกก๊าซธรรมชาติ โรงงานโอเลฟินส์ และโรงงานอะโรเมติกส์ ทั้งนี้ทางบริษัทได้ทำหนังสือที่ AIE/47 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2547 แจ้งจังหวัดระยองเรื่องขอปรับปรุงแก้ไขข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมฉบับนี้ ในพื้นที่หมายเลข 4.5 โดยให้ตัดข้อความใน “ข้อ 10 วรรคสาม” ของกฎกระทรวง เฉพาะในส่วนข้อห้าม “(8.2) การประกอบกิจการอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ใช้วัตถุดิบ ซึ่งได้จากการกลั่นน้ำมันปิโตรเลียมหรือการแยกก๊าซธรรมชาติ” ออกไป ขณะเดียวกันก็ได้ว่าจ้างบริษัท Foster Wheeler International Corporation ทำการศึกษาและจัดทำรายงานผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโรงแยกก๊าซธรรมชาติ โรงงานโอเลฟินส์ และโรงงานอะโรเมติกส์ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้น เพื่อให้นิคมอุตสาหกรรมเอเชียใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนการขอแก้ไขรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (ซึ่งได้รับการ

อนุมัติไปแล้ว) และใช้ประกอบการขอยกเลิกข้อบังคับ “ข้อ 8.2” ในกฎกระทรวงดังกล่าว เพื่อเบิกทางสะดวกสำหรับการขยายโรงงานปิโตรเคมีให้ครบวงจรต่อไป

ภายหลังความเคลื่อนไหวของบริษัทไม่นาน จังหวัดระยองก็มีมติของที่ประชุมยินยอมตามคำขอนั้นเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2547 ตามมาด้วยการพิจารณายอมรับเรื่องนี้โดยสำนักผังเมืองระยองในวันที่ 17 กันยายน 2547 โดยมีข้อเสนอให้ศึกษาทั้งผลดีและผลเสีย จากนั้นในการประชุมเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2547 คณะอนุกรรมการผังเมืองกรุงเทพฯ ในกรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทยก็มีมติเห็นชอบตามที่ทางนิคมอุตสาหกรรมขอเช่นกัน คือ ให้ลบทั้งข้อ 8.2 ออกไป แต่เนื่องจากก่อนหน้านี้ตัวแทนชาวบ้านอาจได้ทำหนังสือทักท้วงเรื่องนี้อย่างด่วนไปยังจังหวัด สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน ในการประชุมของคณะกรรมการผังเมืองที่กรุงเทพฯ ถึงแม้ที่ประชุมจะยืนยันมติเห็นชอบที่จะให้ตัดข้อห้ามดังกล่าวออก แต่ก็ให้มีการแจ้งข่าวแก่ประชาชนทราบด้วยการปิดประกาศเป็นเวลา 90 วัน ตั้งแต่วันที่ 6 มกราคม - 5 เมษายน 2548 หากประชาชนไม่เห็นด้วยก็สามารถยื่นคำร้องไม่เห็นด้วยภายในเวลาดังกล่าว และหากมีการยื่นคำร้องก็จะมีคำสั่งร้องนั้นเข้าสู่ที่ประชุมของคณะที่ปรึกษาจังหวัดตามขั้นตอนต่อไป

3.2.2 การต่อสู้เพื่อทวงสิทธิและปกป้องสิทธิของประชาชน

การต่อสู้ของชาวบ้านบ้านฉางเพื่อปกป้องและทวงสิทธิของตนเองเกิดขึ้นใน 2 ช่วง ช่วงแรกคือระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2542 และช่วงหลังเมื่อปี พ.ศ. 2547 – ปัจจุบัน

ประเด็นหลักของการต่อสู้ในช่วงแรกไม่แตกต่างจากกรณีที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่น ๆ นั่นคือ เป็นเรื่องที่คนท้องถิ่นลุกขึ้นปฏิเสธกิจกรรมใหม่ที่กำลังจะเกิดขึ้นซึ่งมีแนวโน้มจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางลบแก่สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน ชาวบ้านไม่ต้องการต้อนรับนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และเป็นประเภทการผลิตที่ก่อมลพิษสูง ทั้งยังเข้ามาอย่างมีอำนาจอิทธิพล สามารถเปลี่ยนกรอบกติกาเดิม (ผังเมือง) ของรัฐได้

อย่างไรก็ดี บทสรุปของการต่อสู้ครั้งนั้นของกรณีนี้นับได้ว่ามีมติเฉพาะที่ต่างจากกรณีทั่ว ๆ ไป นั่นคือความขัดแย้งสามารถยุติได้ด้วยการทำข้อตกลงในรูปของสัญญาประชาคมระหว่างฝ่ายบริษัทที่เป็นเจ้าของโครงการพัฒนาศาสนาธรรมและฝ่ายชาวบ้านที่คัดค้าน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการหาข้อสรุปหรือทางออกของปัญหาในลักษณะสันติวิธี ในขณะที่จัดได้ว่าเป็นการยินยอมพบกันคนละครึ่งทาง

ในแง่ของเนื้อหาสาระ แนวทางดังกล่าวอาจไม่ใช่คำตอบที่ดีที่สุด และย่อมไม่ใช่ต้นแบบสำหรับกรณีอื่น แต่แนวทางดังกล่าวจะมีคุณค่ามากและควรแก่การศึกษาเพื่อปรับใช้กับกรณีอื่น ๆ

หากว่าเจตจำนงเบื้องหลังจะมาจากความปรารถนาความสงบสันติและความสมานฉันท์ของทั้ง 2 ฝ่าย
ร่วมกัน

แต่ข้อเท็จจริงที่เกิดในเวลาต่อมาให้คำตอบแล้วว่าไม่ใช่ เนื่องจากฝ่ายบริษัทได้ลุกขึ้นแสดง
เจตจำนงที่จะกระทำการอันเป็นการละเมิดข้อตกลง ดังนั้นชาวบ้านในฐานะที่เป็นคู่สัญญาจึงต้องต่อสู้
อีกครั้ง

ชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนข้อกำหนดผังเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมี
ขั้นต้นได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชนตะวันออก พัทธกิจสิ่งแวดล้อม อ. บ้านฉาง ดำเนินการจัดทำ
ข้อมูลออกเผยแพร่จนรณรงค์ให้ความรู้เพื่อให้ชาวบ้านในพื้นที่เข้าใจและรู้เท่าทันกับปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อม
กับพยายามแสวงหาแนวร่วมภาคประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ รวมถึงการติดต่อขอความช่วยเหลือ
จากสื่อมวลชนต่าง ๆ ในการต่อสู้

ขณะเดียวกันได้ติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายบริษัทและหน่วยงานของรัฐอย่างใกล้ชิด ทำ
ให้ชาวบ้านรับรู้ข่าวสารและนโยบายการเปลี่ยนผังเมืองที่จะเกิดขึ้น ชาวบ้านได้ปกป้องสิทธิ์ของ
ตนเองด้วยการรวบรวมรายชื่อของประชาชนในพื้นที่ที่ไม่เห็นด้วยและทำหนังสือคัดค้านไปถึงทุก
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนับตั้งแต่เทศบาลตำบลบ้านฉาง องค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง คณะที่ปรึกษา
ผังเมืองจังหวัด กรมโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดระยอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
นายกรัฐมนตรี คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม วุฒิสภา คณะกรรมการการพัฒนาสังคมและความ
มั่นคงมนุษย์ และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นอกจากนี้ ชาวบ้านบ้านฉาง โดยนางสาวเมตตา ตันท์กุลรัตน์ ยังได้ฟ้องกระบวนการยุติธรรม
ในเรื่องนี้ ด้วยการเป็นตัวแทนชาวบ้านในการเป็นโจทก์ยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองในกรณีนี้เมื่อวันที่ 6
มิถุนายน 2548 เป็นคดีหมายเลขดำที่ 114/2548 มีการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเป็นผู้ถูกฟ้อง
ที่ 1 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านฉางเป็นผู้ถูกฟ้องที่ 2 กรมโยธาธิการและผังเมือง
กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้ถูกฟ้องที่ 3 โดยขอให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้ถูกฟ้องทั้งหมดปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไป
ตามสัญญาที่ทางบริษัทได้ทำไว้กับประชาชนเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2542

ศาลปกครอง โดยนายยงยุทธ เชี่ยวชาญกิจ ผู้อำนวยการส่วนสนับสนุนงานคดีปกครอง รักษา
ราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานศาลปกครองได้มีหนังสือแจ้งถึงนางสาวเมตตาเมื่อวันที่ 16
มิถุนายน 2548 ว่า “ศาลมีคำสั่งไม่รับคำฟ้องของท่านไว้พิจารณาและให้จำหน่ายคดีออกจากสารบบ
ความ” ด้วยเหตุผลว่า มติเห็นชอบของหน่วยงานต่าง ๆ ตามการร้องขอของฝ่ายบริษัทยัง “เป็นขั้นตอน
การเตรียมการของฝ่ายบริหารในการดำเนินการตามมาตรา 22 มาตรา 23 มาตรา 24 มาตรา 25 และ
มาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 เพื่อแก้ไขข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของ

กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน จังหวัดระยอง พ.ศ. 2546 ซึ่งการแก้ไขนี้จะต้องกระทำโดยการออกเป็นกฎกระทรวง มติดังกล่าวยังไม่มีสภาพเป็นกฎที่ใช้บังคับเป็นการทั่วไป รวมทั้งมิใช่คำสั่งทางปกครองที่จะมีผลกระทบต่อสิทธิของผู้ฟ้องคดีหรือเป็นเหตุให้ผู้ฟ้องคดีได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายจากการกระทำดังกล่าว"

นางสาวเมตตา ซึ่งเป็นแกนนำของการคัดค้านกรณีนี้ไม่ได้ยื่นคำร้องอุทธรณ์คำสั่งตามสิทธิที่มีอยู่ในทางกระบวนการยุติธรรม แต่ยังคงร่วมกันรณรงค์คัดค้านเรื่องนี้ต่อไปในนามเครือข่ายชุมชนตะวันออก พัทธสังสิ่งแวดล้อม อำเภอบ้านฉาง

3.2.3 ประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ

พิจารณาจากกรอบของสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และกติการะหว่างประเทศ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 และบทที่ 2 จะเห็นว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมโครงการนี้ โดยเฉพาะกรณีที่บริษัทนิคมอุตสาหกรรมเอเชียเป็นฝ่ายฉกชิงสัญญาประชาคม ด้วยความรู้เห็นเป็นใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ สะท้อนถึงการละเมิดสิทธิหลายข้อด้วยกัน ดังนี้

- สิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเอง

ชาวบ้านฉางที่คัดค้านการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่นี้มีเจตจำนงชัดเจนตั้งแต่การต่อสู้ครั้งแรกเมื่อปี 2540 เนื่องจากข้อเรียกร้องที่ชาวบ้านได้ร่วมกันลงชื่อและยื่นต่อฝ่ายรัฐบาลมีประเด็นสำคัญอยู่ที่ความต้องการให้ดำรงพื้นที่บ้านฉางเป็นเขตที่อยู่อาศัยของชุมชนในลักษณะเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเหตุที่พื้นที่นั้นเป็นฐานอันประกอบไปด้วยครอบครัวดั้งเดิมจำนวนมากอยู่อาศัยสืบทอดกันมาแต่ครั้งปู่ย่าตายาย มีจารีตประเพณีและวิถีชีวิตที่อบอุ่นและสงบสุขเพียงพอ ดังนั้นจึงปรารถนาให้ดำรงสิ่งนี้สืบต่อไปในอนาคต

ในเมื่อการเข้ามาของโครงการนิคมอุตสาหกรรมอาจทำให้สิ่งเหล่านั้นต้องเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นหรือล่มสลายลง ชาวบ้านจึงคัดค้านโครงการ แต่เมื่อมีการเจรจาและทางฝ่ายโครงการมีข้อเสนอที่จะจำกัดประเภทของอุตสาหกรรมที่จะพัฒนาไม่ให้มีประเภทที่ก่อมลพิษสูง ชาวบ้านก็ยอมรับ จนเกิดการทำสัญญาประชาคมและระบุข้อห้ามไว้ในผังเมือง

การเปลี่ยนใจของฝ่ายอุตสาหกรรมที่จะขยายการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้นที่มีข้อห้ามไว้ รวมทั้งการให้อนุญาตของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงนับเป็นการละเมิดต่อสิทธิการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของชาวบ้านโดยตรง

- สิทธิในการพัฒนา

ก่อนหน้าเกิดโครงการนิคมอุตสาหกรรมเอเชีย รัฐบาลเองได้มีนโยบายกำหนดให้พื้นที่นี้เป็นเขตที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง โดยเฉพาะภาคแรงงานที่จะเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ทำให้มีโครงการลงทุนด้านที่อยู่อาศัยเกิดขึ้นมาก ตลอดจนมีคนจำนวนมากโยกย้ายเข้ามาอยู่จนเป็นชุมชนที่มีความหนาแน่น

การพัฒนาในช่วงที่ผ่านมาทำให้คนท้องถิ่นดั้งเดิมต้องปรับเปลี่ยนวิถีตัวเองครั้งใหญ่ไปแล้วจากการมีวิถีอยู่กับเรือกสวนไร่นามาเป็นชุมชนเมืองที่ประกอบธุรกิจการค้าขายย่อย บางครอบครัวต้องสละที่ดินของตนเพื่อเปิดทางให้การพัฒนาของรัฐบาล ซึ่งมีผลทำให้สภาพแวดล้อมมีมลพิษมากขึ้น ขณะที่สังคมดั้งเดิมเสื่อมลงไปบางส่วน

การเปลี่ยนสีผังเมืองของบ้านฉางเป็นสีม่วงเข้ม ซึ่งหมายถึงพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรมและคลังสินค้าที่ตามปกติแล้วจะต้องอยู่ห่างไกลจากชุมชน 3 กิโลเมตรโดยถือชุมชนเป็นหลัก ย่อมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งของท้องถิ่น ซึ่งชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วย การยืนยันที่จะพัฒนาในแนวทางดังกล่าวจึงละเมิดต่อสิทธิการพัฒนาของพวกเขาโดยตรง

- สิทธิในมาตรฐานการครองชีพและสิทธิชุมชน

การต่อสู้ของชาวบ้านบ้านฉางทั้ง 2 ช่วงสะท้อนชัดว่า ชุมชนต้องการดำรงสภาพและวิถีชีวิตทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เดิมให้ยั่งยืนต่อไป เนื่องจากเชื่อว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมจะนำมาซึ่งความเสื่อมลงของเศรษฐกิจชุมชน สังคมและชุมชนอันสงบและอบอุ่น วัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจนสุขภาวะของผู้อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่ดี เหล่านี้ที่จะทำให้มาตรฐานการมีชีวิตที่ดีในค่านิยมของชุมชนเปลี่ยนไปด้วย

ชาวบ้านได้พยายามสื่อสารจุดยืนนี้สู่รัฐบาลและสาธารณะมาโดยตลอด แต่กลับไม่ได้รับการดูแล จึงนับเป็นการละเมิดสิทธิชุมชนท้องถิ่นและสิทธิในการมีมาตรฐานการครองชีพ

- ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติ

ชาวบ้านบ้านฉางที่ต่อสู้ในกรณีนี้ระบุถึงความรู้สึกว่า พวกเขาถูกละเมิดสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ตลอดจนความเป็นชุมชนท้องถิ่น ซึ่งรัฐธรรมนูญได้รับรองไว้ในมาตรา 26 27 และ 28 โดยเฉพาะการที่ฝ่ายอุตสาหกรรมลุกขึ้นแสดงเจตจำนงที่จะกระทำการอันเป็นการละเมิดข้อตกลงที่ทำร่วมกันนั้น นับว่าเป็นการหมิ่นหมายกันอย่างมาก

ส่วนหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐ นับตั้งแต่ระดับจังหวัด สำนักงานผังเมืองจังหวัด กรมโยธาธิการและผังเมือง และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ที่สนับสนุนการละเมิดกติกาดังกล่าว ก็เท่ากับเป็นการเลือกปฏิบัติต่อพวกเขา อันละเมิดมาตรา 30 ของรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ เมื่อชาวบ้านเรียกร้องขอความเป็นธรรม หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องยังละเมิดอำนาจหน้าที่ตนเองตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติในหลายมาตรา เช่น มาตรา 76 และ 79 เนื่องจากการเพิกเฉยต่อข้อเรียกร้องเหล่านี้

3.2.4 การคุ้มครองและการส่งเสริมการใช้สิทธิ

แต่ที่จริงแล้ว ข้อตกลงเรื่องไม่พัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้นที่บริษัทนิคมอุตสาหกรรมเอเชียทำกับชาวบ้านน่าจะเป็นรูปธรรมตัวอย่างอันดี ในแง่ของความยินยอมพร้อมใจที่ทั้ง 2 ฝ่ายต่างมีในลักษณะต่างถอยให้แกกันเพื่อยุติความบาดหมางอันอาจนำไปสู่ความรุนแรง ซึ่งในเบื้องต้นรัฐเองกระทำถูกต้องในการเข้าร่วมรับรู้ต่อข้อตกลงดังกล่าวและพัฒนาขึ้นเป็นข้อตกลงด้วย

การที่ฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาในภายหลังที่จะละเมิดข้อตกลงและกติกาดังกล่าว แล้วหน่วยงานและเจ้าหน้าที่รัฐในฐานะผู้คุมกติกาและคนกลางไม่ยับยั้ง กลับสนับสนุน การกระทำความผิดดังกล่าวย่อมไม่เป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนคู่สัญญาและไม่พิทักษ์สิทธิของรัฐ อีกทั้งยังเท่ากับเป็นการทำลายเจตนารมณ์ที่ดีทั้งมวลลง แล้วสถาปนาให้เกิดบรรทัดฐานที่ผิดเกี่ยวกับการศักดิ์สิทธิ์ของกติกา การเคารพซึ่งกันและกัน และการทรมาน ที่สำคัญคือการเพาะเชื้อแห่งความไม่ไว้วางใจอย่างลึกลับให้เกิดขึ้น อันจะส่งผลสะท้อนทั้งในเชิงลึกและในระยะยาวอย่างยากจะแก้ไขกอบกู้

3.3 โครงการโรงแปรรูปคอนเดนเสทและน้ำมันดิบ อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี

3.3.1 สรุปความเป็นมาและลักษณะโครงการ

โครงการโรงแปรรูปคอนเดนเสทและน้ำมันดิบของบริษัทสยามกลัฟปิโตรเคมีคัล จำกัด มีกำหนดจะก่อสร้างในพื้นที่ประมาณ 100 ไร่ ของหมู่ที่ 5 ต. บางแก้ว อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี มีขนาดกำลังการผลิต 30,000 บาร์เรลต่อวันหรือ 1,780 ล้านลิตรต่อปี เป็นโครงการที่จะนำคอนเดนเสทเรสิดิวและน้ำมันดิบมาผ่านกระบวนการกลั่นแยก จนได้ผลิตภัณฑ์น้ำมันประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ก๊าซปิโตรเลียมเหลว (LPG) แนฟทาเบา (Light Naphtha) แนฟทาหนัก (Heavy Naphtha) น้ำมันก๊าด (Kerosene) น้ำมันดีเซล (Diesel) และน้ำมันเตา ในพื้นที่ 100 ไร่ จะแบ่งเป็นส่วนการผลิต 8 ไร่ ส่วนลานถึง 11 ไร่ และส่วนอื่น ๆ 81 ไร่ วัตถุประสงค์ที่จะใช้น้ำมันดิบทาสีจากประเทศมาเลเซีย และคอนเดนเสทลามินาเลียจากประเทศออสเตรเลีย ปริมาณการใช้ของแต่ละชนิดเท่ากับ 890.4 ล้านลิตรต่อปี โดยทางบริษัท

มีโครงการเข้าใช้ระบบสาธารณูปโภค อันได้แก่ท่าเทียบเรือ ระบบท่อขนส่ง รวมทั้งถังเก็บวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ของบริษัทเพชรบุรีเทอร์มินัล จำกัด ที่มีอยู่เดิมและตั้งอยู่ติดกับพื้นที่โครงการ

คลังน้ำมันดังกล่าวสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศไทย แต่นับจากที่ก่อสร้างเสร็จแล้วกลับไม่เคยใช้เก็บน้ำมันเลย

บริษัทสยามกัลป์ปิโตรเคมีคัล ได้ว่าจ้างให้บริษัทคอนซัลแทนท์ออฟเทคโนโลยี จำกัด เป็นผู้จัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรือ EIA โครงการ และยื่นเสนอต่อสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม หรือ สผ. ในสังกัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2544

หลังจากนั้นจนกระทั่งถึงเดือนมิถุนายน 2545 คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (คชก.) ด้านโครงการอุตสาหกรรม สผ. มีมติไม่เห็นชอบกับรายงานฉบับนี้โดยให้มีการศึกษาและเสนอข้อมูลเพิ่มเติมในหลายประเด็นเป็นจำนวนทั้งสิ้น 4 ครั้ง

ความล่าช้าที่เกิดขึ้นทำให้ฝ่ายบริษัทไม่พอใจและได้กดดันคณะผู้ชำนาญการ สผ. ให้เร่งรัดอนุมัติรายงานการศึกษผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ กลุ่มผู้สนับสนุนได้นำประชาชนจำนวนกว่า 2,000 คนเดินทางมายื่นหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2545 เพื่อขอให้ สผ. สรุปและชี้ชัดลงไปว่าโครงการดังกล่าวมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่

ยิ่งไปกว่านั้น ทางเจ้าของโครงการยังได้ยื่นคำฟ้องต่อศาลปกครองเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2545 โดยฟ้อง สผ. เป็นฐานะจำเลยที่ 1 และ คชก. ด้านโครงการอุตสาหกรรม เป็นจำเลยที่ 2 ในกรณี que การดำเนินการพิจารณา EIA โครงการโรงแยกคอนเดนเสทล่าช้า

การเสนอให้ปรับปรุงและเพิ่มเติมข้อมูลของโครงการโรงแปรสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันดิบถึง 4 ครั้งตามมติของ คชก. มีประเด็นและแง่มุมที่น่าสนใจหลายประการด้วยกัน ความเห็นที่สำคัญได้แก่

- 1) การพิจารณาโครงการโรงแปรสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันควรต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างโครงการนี้และโครงการคลังน้ำมันของบริษัทเพชรบุรีเทอร์มินัล จำกัด ซึ่งเคยถูกประชาชนในพื้นที่ร้องเรียนเกี่ยวกับการฝังท่อใต้ดินที่ไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในรายงานการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อม และทางโครงการคลังน้ำมันได้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงไปบางส่วน (รายงาน EIA ของโครงการคลังน้ำมันได้รับการอนุมัติเมื่อเดือนกรกฎาคม 2539 และเริ่มทำการก่อสร้างในปี 2539 แต่ต้องระงับการดำเนินงานในช่วงปี 2540 เพราะภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ) เหตุที่ต้องมีการพิจารณาความสัมพันธ์ดังกล่าว

เนื่องจากโครงการทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างสูง แต่มีปัญหว่า คชก. ด้านโครงการอุตสาหกรรมไม่มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณา EIA ของบริษัทเพชรบุรีเทอร์มินัล จำกัด ซึ่งเป็นโครงการประเภทโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจาก สผ. มี คชก. ด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จะพิจารณาในส่วนนั้น

- 2) คชก. เห็นควรพิจารณาผลกระทบบางประการอย่างถี่ถ้วนเป็นพิเศษ เนื่องจากพื้นที่บ้านแหลมเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในเชิงสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศชายฝั่ง และยังเป็นโครงการที่ชาวบ้านคัดค้านรุนแรงด้วย

อย่างไรก็ดี ในเรื่องของรายงาน EIA เพื่อขอเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขสิ่งก่อสร้าง เช่นท่าเรือ ท่อขนส่ง และคลังน้ำมัน ให้สอดคล้องกับการดำเนินการร่วมกับโครงการโรงแปรสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันดิบนั้น แม้บริษัทเพชรบุรีเทอร์มินัลเคยรับว่าจะจัดทำรายงานและส่งให้ คชก. ชุดโครงสร้างพื้นฐานพิจารณา แต่ในที่สุดก็ไม่มีการจัดทำแต่อย่างใด

ด้านโครงการโรงแปรสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันได้ชี้แจงในรายงานชี้แจงเพิ่มเติมการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมเมื่อเดือนมีนาคม 2547 ว่า ในช่วงที่โครงการคลังน้ำมันยังไม่ได้ขออนุญาตเพิ่มเติม ทางโครงการจะใช้เรือขนาดไม่เกิน 30,000 ตันไปก่อน แต่ในอนาคตมีแผนที่จะขยายท่าเทียบเรือให้สามารถรองรับเรือบรรทุกขนาดระวางมากกว่า 80,000 ตัน ส่วนการปรับปรุงระบบท่อและคลังเก็บนั้นเป็นเพียงเรื่องของการปรับปรุงเล็กน้อย ไม่จำเป็นต้องศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม

นอกเหนือไปจากความเห็นของ คชก. แล้ว กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการและได้ยื่นหนังสือร้องเรียนถึง สผ. เรื่องการพิจารณารายงาน EIA ก็แย้งว่า การศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของโครงการโรงแปรสภาพคอนเดนเสทฯ ยังขาดรายละเอียดอีกมาก ซึ่งเป็นส่วนที่จะทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดือดร้อน เช่น

- ไม่มีการศึกษาจำนวนเที่ยวของการขนส่งวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ทางเรือ และจำนวนเที่ยวของการขนส่งผลิตภัณฑ์ของโครงการโดยทางรถยนต์
- ไม่มีการศึกษาผลกระทบในกรณีที่เรือขนาดใหญ่เข้า-ออกเทียบท่า ซึ่งจะมีการฟุ้งกระจายของตะกอนดิน ที่นำไปสู่ไปการสูญเสียพันธุ์ของสัตว์น้ำบริเวณดังกล่าว
- ไม่ได้วิเคราะห์สภาพถนนและการใช้ถนนของชุมชนในพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการและไม่แสดงแนวทางป้องกันอันตรายจากอุบัติเหตุจากการขนส่งสารอันตรายที่ใช้ในอุตสาหกรรมปิโตรเคมี

- ไม่มีการวิเคราะห์ถึงความเพียงพอของแหล่งน้ำ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาการแย่งชิงน้ำกับชุมชนที่ส่วนใหญ่มีอาชีพทำเกษตรกรรม และในปัจจุบันบางช่วงเวลาของปีก็มีปัญหาขาดแคลนน้ำและต้องซื้อน้ำใช้จากรถบริการ
- ปัญหาจากระบบการระบายน้ำจะทำให้น้ำที่ปนเปื้อนบริเวณพื้นที่โครงการไหลลงสู่ทะเล ซึ่งเป็นแหล่งสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์และแหล่งการทำอาชีพประมงชายฝั่ง
- การศึกษาความอุดมสมบูรณ์ของน้ำทะเลชายฝั่งในปี 2538 ไม่อาจนับว่าเป็นการศึกษาที่สามารถแสดงสภาพความอุดมสมบูรณ์ของน้ำทะเลชายฝั่งได้ถูกต้อง เพราะเป็นช่วงเวลาของบริษัทเพชรบุรีเทอร์มินัลทำการก่อสร้างและมีผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ สภาพนิเวศชายฝั่งพันธุ์พืชและอุดมสมบูรณ์ขึ้นในช่วงปี 2540-2546 ซึ่งเป็นช่วงที่บริษัทไม่ได้ดำเนินการแล้ว

การทักท้วงของ คชก. และการคัดค้านของชาวบ้านทำให้โครงการเจียบไป ไม่มีความคืบหน้าใด ๆ ตลอดช่วงปี 2546 อย่างไรก็ดี ต่อมาในวันที่ 11 มีนาคม 2547 บริษัทได้ยื่นเสนอรายงานชี้แจงเพิ่มเติมอีกครั้ง ภายหลังจากที่มีการเปลี่ยน คชก. ด้านโครงการอุตสาหกรรม ชุดใหม่ตามคำสั่งของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติที่ 4/2546 ซึ่งมีการปรับปรุงองค์ประกอบโดย 1) เพิ่มเพิ่มประธานสภาอุตสาหกรรมหรือผู้แทน 2) เปลี่ยนแปลงผู้ทรงคุณวุฒิ 4 คน (ด้านกระบวนการผลิต คุณภาพอากาศ คุณภาพน้ำ และด้านสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชน) และแล้วในการประชุม คชก. ชุดใหม่เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2547 รายงาน EIA โครงการก็ผ่านการเห็นชอบ

หลังจากนั้นทางโครงการจึงเดินทางขึ้นตอนการขออนุญาตจากหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งเริ่มดำเนินการก่อสร้าง

3.3.2 การต่อสู้เพื่อทวงสิทธิและปกป้องสิทธิของประชาชน

ตั้งแต่ปลายปี 2543 ที่ชาวบ้านทราบว่าจะมีการก่อสร้างโรงกลั่นน้ำมันของบริษัทสยาม กัลฟ์ ปีโตรเคมีคัล จำกัด ใกล้ชุมชนของตน การคัดค้านก็เริ่มต้นขึ้น ด้วยความกลัวว่าโครงการนี้ ซึ่งจะตั้งอยู่ติดกับชายฝั่งทะเลจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนและระบบนิเวศชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินของประชาชนนับหมื่นคน โดยประชาชนมีอาชีพทำการประมงชายฝั่ง เก็บหอยและเลี้ยงหอย จนเป็นแหล่งเพาะเลี้ยงหอยแครงและหอยแมลงภู่ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ อีกทั้งยังมีป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลตัวอ่อนสัตว์น้ำที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดเพชรบุรี นอกจากนี้ชาวบ้านยังเป็นห่วงในเรื่องมลภาวะอากาศซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนและสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีประสบการณ์ความเดือดร้อนจากการดำเนินการของคลังน้ำมันบริษัท เพชรบุรีเทอร์มินัลอยู่แล้ว โดยเฉพาะจากท่อส่งน้ำมันจากท่าเทียบเรือในทะเลมายังคลังน้ำมันบนฝั่ง ระยะทาง 6 กิโลเมตร ที่วางลอยบนพื้นทะเล ซึ่งกีดขวางและสร้างความเสียหายให้กับเครื่องมือประมง ของชาวบ้านอย่างมาก

ความคิดและประสบการณ์ดังกล่าวเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านใน 4 ตำบล ชายฝั่งทะเล อันได้แก่ บางแก้ว ปากทะเล บางขุนไทร และแหลมผักเบี้ย รวมตัวกันนับพันคนเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2544 ที่สนามฟุตบอล ต. บางแก้ว เพื่อลงประชามติคัดค้านการก่อตั้งโรงงานทั้งสองแห่ง ดังกล่าว มีชาวบ้านจำนวนกว่า 2,000 คน ลงมติไม่เห็นด้วยกับการก่อสร้างโรงกลั่นน้ำมัน แต่บริษัทไม่ รับฟัง โดยอ้างว่าการขอความคิดเห็นครั้งนี้ไม่ได้จัดทำโดยภาคประชาการ

ชาวบ้านกลุ่มคัดค้านมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นและดำเนินการคัดค้านอย่างต่อเนื่อง จริงจังตลอดช่วงปี 2544 – 2545 แต่ส่วนใหญ่เป็นการจัดกิจกรรมในพื้นที่ จึงไม่เป็นที่รับรู้ของ สาธารณชนวงกว้าง แต่การคัดค้านเป็นที่ทราบในบรรดาหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากชาวบ้านได้ ยื่นหนังสือคัดค้านต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึง ระดับประเทศ อันได้แก่ อบต. นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม นายกรัฐมนตรี ประธานวุฒิสภา และสภา ผู้แทนราษฎร

ในส่วนขององค์กรท้องถิ่นได้มีมติแสดงความไม่เห็นด้วยต่อการก่อสร้างดังกล่าวเช่นกัน โดย เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2544 อบต. บางแก้ว มีมติเอกฉันท์คัดค้านการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ประเภทปิโตรเคมีในพื้นที่ตำบลบางแก้ว ส่วนที่ประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยปกครองท้องถิ่น เขตอำเภอบ้านแหลม ก็มีมติเป็นเอกฉันท์ไม่เห็นด้วยกับการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมในพื้นที่อำเภอบ้านแหลม

อย่างไรก็ตาม ทางบริษัทสยามกลัฟซ์ ไม่คล้อยตามต่อเสียงคัดค้านเหล่านี้ กลับเริ่มก่อสร้างอาคาร สำนักงานในเดือนมิถุนายน 2544 และเร่งดำเนินงานประชาสัมพันธ์โครงการเต็มที่ มีการจ้าง บริษัทเอกชนหลายแห่ง อาทิเช่น บริษัท Neo Target Image มูลนิธิเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและ พลังงาน บริษัทพีเพิลคอนแทค จำกัด ให้รับงานประชาสัมพันธ์ฟื้นฟูภาพลักษณ์ของโครงการ งาน ดังกล่าวครอบคลุมทั้งการสำรวจความเห็น การเข้าแจกจ่ายสิ่งของและสนับสนุนเงินทุนในกิจกรรมของ ชุมชน การรวบรวมพลังกลุ่มมวลชนที่สนับสนุนโครงการ การสอดส่องติดตามหาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการ ดำเนินงานของกลุ่มที่คัดค้านโครงการ รวมทั้งการจัดกิจกรรมศึกษาดูงานโรงแยกคอนเดนเสทของ บริษัทระยองเพียวริฟายเออร์ จำกัด ที่ จ. ระยอง ซึ่งเป็นบริษัทในเครือเดียวกัน

ความขัดแย้งในพื้นที่จึงยังมีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ เนื่องจากการแย่งชิงมรดกชนระหว่าง ฝ่ายคัดค้านและเจ้าของโครงการ นอกจากนี้ในวันที่ 2 กันยายน 2545 ยังเกิดเหตุลอบสังหารนายบุญสม นิมน้อย หรือวีระ ผู้ซึ่งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่ 5 ตำบลบางแก้ว และเป็นแกนนำ สำคัญในการคัดค้านโครงการอย่างเปิดเผยจริงจัง ทำให้สถานการณ์ยิ่งแย่ลง

ภายใต้การกดดันอย่างหนักของชาวบ้าน ตำรวจสอบสวนจนรู้ตัวตัวคนร้ายและคนร้ายได้เข้ามา มอบตัวผู้คดี ซึ่งทั้ง 2 คนเป็นชาวบ้านในตำบลบางแก้วและอยู่ฝ่ายสนับสนุนโครงการ อีกทั้งคนหนึ่งเคย เป็นคู่แข่งสมัครเลือกตั้ง อบต. บางแก้วของนายบุญสมด้วย แต่จนปัจจุบันคดีนี้ยังอยู่ในระหว่างการ สืบสวนของตำรวจ ซึ่งชาวบ้านกลุ่มคัดค้านได้ยื่นหนังสือต่อสำนักงานตำรวจแห่งชาติให้โอนคดีมาที่ กองปราบ แต่ก็ยังไม่มีความคืบหน้าว่าได้มีการโอนคดีตามที่ชาวบ้านร้องเรียนหรือไม่ ขณะที่แกนนำ ฝ่ายคัดค้านหลายคนถูกข่มขู่ให้หยุดคัดค้านทั้งก่อนและหลังการเสียชีวิตของบุญสม นิมน้อย

นับแต่ช่วงปลายปี 2545 การเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่คัดค้านโครงการแผ่ขยายไป ส่วนหนึ่ง เนื่องจากโครงการไม่มีความคืบหน้า ยังคงค้างคาอยู่ในขั้นการพิจารณา EIA อีกเหตุหนึ่งเนื่องจาก ชาวบ้านกลุ่มเดียวกันได้เข้าร่วมคัดค้านโครงการขนาดใหญ่กว่าที่จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ด้วยเช่นกัน นั่นคือ โครงการเส้นทางลัดผ่านอ่าวไทยสู่ภาคใต้

จนกระทั่งช่วงสัปดาห์ปี 2547 ชาวบ้านจึงได้ทราบว่ารายงาน EIA โครงการผ่านการอนุมัติแล้ว การเคลื่อนไหวคัดค้านจึงเปิดฉากขึ้นอีกครั้ง โดยในวันที่ 16 กรกฎาคม ชาวบ้านกว่า 500 คนจาก 4 ตำบล ได้ร่วมกันชุมนุมประท้วงปิดถนนบริเวณหน้าโครงการ เพื่อเรียกร้องให้บริษัทขนย้ายเครื่องจักร และอุปกรณ์ที่ได้นำเข้ามาในพื้นที่เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคมออกไป ปรากฏว่าในช่วงบ่ายวันเดียวกันนั้นเอง ก็มีชาวบ้านอีกส่วนประมาณ 500 คน พากันไปชุมนุมที่หน้าศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี เพื่อสนับสนุน โครงการ

การชุมนุมคัดค้านครั้งนั้นดำเนินไปนาน 8 ชั่วโมง ก่อนยุติลงเมื่อทางบริษัทยอมขนเครื่องจักร อุปกรณ์ออกจากพื้นที่ทั้งหมด แต่ผลสืบเนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวในอีกทางหนึ่งก็คือ ทางบริษัทได้ พ้องร้องกล่าวโทษชาวบ้านหลายคนในข้อหาพยายามทำลายทรัพย์สิน

ต่อมาวันที่ 27 กรกฎาคม ตัวแทนชมรมพิทักษ์ทะเลบ้านแหลม จ. เพชรบุรี เดินทางมายื่น หนังสือคัดค้านต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา รวมทั้งกระทรวงอุตสาหกรรมและ กระทรวงทรัพยากรฯ เพื่อขอให้ตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรายงาน EIA โครงการ

นอกจากนี้ ชาวบ้านยังได้ยื่นฟ้องนายพงศ์ศักดิ์ รัตพงษ์ไพศาล รัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรม (ขณะนั้น) อธิบดีกรมโรงงาน และ นายก อบต. บางแก้ว กรณีการอนุญาตก่อสร้างโรงกลั่นน้ำมันไม่ ถูกต้องตามขั้นตอน และขอบรรเทาทุกข์โดยการขอคำสั่งระงับการก่อสร้างโครงการ ซึ่งต่อมาศาลมี

คำสั่งรับฟ้องและไต่สวนเพื่อกำหนดวิธีการคุ้มครองชั่วคราวตามที่นางสาวไกล่รุ่งและพวกร้องขอ เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2548 และมีจดหมายตอบกลับในการยกคำขอเนื่องจากจากการไต่สวน ทั้งทางสองฝ่ายพบว่าคำขอมีมูลเหตุไม่พอที่จะประจักษ์ว่าการก่อสร้างของโรงงานส่งผลกระทบต่อผู้ฟ้องและเกิดความเสียหาย และหากมีข้อยุติในชั้นศาลและสรุปได้ว่าขั้นตอนการอนุมัติดำเนินการถูกต้องจริงจะส่งผลให้เกิดความเสียหายด้วยกันทุกฝ่าย จึงไม่ต้องกำหนดวิธีการคุ้มครองชั่วคราว

3.3.3 ประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ

พิจารณาจากกรอบของสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และกติการะหว่างประเทศ ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 และบทที่ 2 จะเห็นว่า กระบวนการดำเนินโครงการโรงแปรรูปสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันดิบที่ อ. บ้านแหลม ตลอดจนกระบวนการตัดสินใจทางนโยบายและขั้นตอนการอนุญาตโครงการ มีการละเมิดสิทธิของประชาชนหลายประเด็น ดังนี้

- สิทธิในการกำหนดอนาคตและเจตจำนงของตนเองและสิทธิในการพัฒนา

ทางจังหวัดเพชรบุรีได้ออกประกาศจังหวัด เรื่อง นโยบายจังหวัดเพชรบุรีในการกำหนดพื้นที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจการอุตสาหกรรม ลงนามโดยนายนิรันดร์ชัย เพชรสิงห์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2544 กำหนดว่า สำหรับในเขตอำเภอบ้านแหลม สนับสนุนให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมประมง อุตสาหกรรมบริการและอุตสาหกรรมการเกษตร แต่ต้องเป็นโรงงานที่การประกอบกิจการมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำ และสามารถควบคุมหรือบำบัดได้โดยง่าย และไม่สนับสนุนให้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมปิโตรเคมี หรืออุตสาหกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ เมื่อการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ส่งหลักเกณฑ์การเลือกพื้นที่เพื่อจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมมายังจังหวัดเพชรบุรี ลงวันที่ 29 พฤษภาคม 2544 เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางในการเลือกพื้นที่จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ยังได้เสนอว่า หากจะพิจารณาใช้พื้นที่บริเวณอำเภอบ้านแหลมจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ควรเน้นให้เป็นอุตสาหกรรมประเภทแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและประมงเท่านั้น

ทิศทางเช่นนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านในพื้นที่ต่างเห็นด้วย การก่อเกิดขึ้นของโครงการโรงแปรรูปสภาพคอนเดนเสทและน้ำมันดิบของบริษัทสยามกลักษ์ จึงละเมิดต่อเจตนารมณ์การพัฒนาของจังหวัดและของพื้นที่อย่างชัดแจ้ง

- สิทธิในมาตรฐานการครองชีพและสิทธิในทรัพยากรท้องถิ่น

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มีประกาศเรื่องการกำหนดเขตพื้นที่และมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้การใช้ประโยชน์พื้นที่เป็นไปภายในกรอบจำกัดตามที่กำหนด และให้ทางจังหวัดทำหน้าที่และดำเนินมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่อย่างจริงจัง ซึ่งรัฐมนตรีลงนามเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2547 ประกาศดังกล่าวได้รวมเอาพื้นที่ชายฝั่งทะเลของอำเภอบ้านแหลมเข้าไว้ด้วย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีป่าชายเลนผืนสำคัญถึง 3 แห่ง ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติปากทะเล ป่าสงวนแห่งชาติป่าบ้านแหลม และป่าชายเลนที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินแหลมผักเบี้ยพร้อมโครงการปลูกป่า อีกทั้งชายฝั่งบริเวณนี้ยังเป็นพื้นที่ทะเลโคลนซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำช่วงสุดท้ายก่อนถึงหาดทราย จึงนับว่ามีนัยสำคัญในทางนิเวศวิทยาอย่างยิ่ง ในแวดวงวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมเป็นที่ยอมรับกันชัดเจนว่า ช่วงที่เป็นรอยต่อระหว่างระบบนิเวศ 2 ลักษณะคือพื้นที่เฉพาะที่นอกจากจะมีอยู่ไม่มากแห่งในโลกแล้ว ยังเป็นเขตที่มีความอุดมสมบูรณ์และความเปราะบางเป็นพิเศษด้วย ดังนั้นการใช้ประโยชน์หรือประกอบกิจกรรมในพื้นที่ลักษณะนี้จึงควรเป็นไปอย่างระมัดระวังและจำกัด

ถึงแม้ว่า บริเวณที่เป็นที่ตั้งโครงการมิได้อยู่ในพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอยู่ห่างจากชายฝั่งมากกว่า 200 เมตร โดยมีถนนคั่น แต่กิจกรรมของโครงการที่ต้องมีการขนส่งทางทะเลก็ใช้พื้นที่บริเวณชายฝั่งที่อยู่ในเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม อีกทั้งป่าชายเลนผืนที่อยู่ใกล้พื้นที่โครงการที่สุดยังนับเป็นป่าธรรมชาติผืนใหญ่ที่สุดแถบนั้น โดยมีพื้นที่รวมมากถึง 1,000 ไร่ ชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มคัดค้านโครงการจึงเป็นห่วงอย่างยิ่งว่า การดำเนินโครงการจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศชายฝั่งทะเล อันเป็นแหล่งทำกินของชุมชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงจำนวนหลายตำบล ทั้งด้านการประมงจับสัตว์น้ำทะเล การเพาะเลี้ยงชายฝั่งหลากหลายชนิด โดยเฉพาะหอยแครงและหอยแมลงภู่ที่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดแหล่งหนึ่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งการทำนาเกลือ นอกจากนี้ในพื้นที่ 7 ตำบลที่อยู่ใกล้เคียงกันนั้นยังมีพื้นที่ป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์รวมเป็นจำนวนหลายพันไร่ ป่าชายเลนผืนนี้เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดเพชรบุรี

ข้อกังวลหลักของพวกเขาคือ หากฐานทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์ต้องเสื่อมโทรมลง ระบบอาชีพและวิถีชีวิตของชุมชนทั้งหมดก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ย่ำแย่ลงด้วย ข้อกังวลอีกประการก็คือ กระบวนการผลิตของโรงงานและกระบวนการขนส่งที่เกี่ยวข้องจะก่อให้เกิดมลพิษ โดยเฉพาะมลพิษทางอากาศและน้ำ ซึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนโดยรอบอีกเช่นกัน

อนึ่ง ตลอดช่วงเวลากว่า 5 ปีก่อนหน้านี้ ชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงที่ตั้งโครงการมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากโครงการท่อน้ำมันใต้ทะเล และคลังน้ำมันของทางบริษัทเพทโรบรีเทอร์มินัล จำกัดอยู่แล้ว ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเคยไม่ได้รับการเยียวยาแก้ไขอย่างแท้จริง การมีโครงการเกิดขึ้นใหม่ในพื้นที่ติดกับโครงการเดิมจึงนับเป็นความเสี่ยงภัยเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบการนั้นก็เป็นเครือข่ายกลุ่มเดียวกัน ชาวบ้านใน 4 ตำบลรอบพื้นที่ตั้งโครงการจึงไม่มีความมั่นใจต่อกระบวนการดำเนินโครงการ กระบวนการควบคุมตรวจสอบผลกระทบ ตลอดจนกระบวนการแก้ไขเยียวยาปัญหาหรือความเสียหายที่เกิดขึ้น

กระนั้นก็ดี ประเด็นเหล่านี้กลับไม่ได้รับการพิจารณาอย่างจริงจังจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด ทำให้ประชาชนมีความเสี่ยงภัยที่จะสูญเสียสิทธิในมาตรฐานการครองชีพและการใช้ประโยชน์ทรัพยากร

• สิทธิในข้อมูลข่าวสาร

ในการดำเนินงานโครงการนี้ บริษัทเอกชนเจ้าของโครงการได้ให้ความสำคัญกับการให้ข้อมูลแก่ประชาชนในท้องถิ่นตั้งแต่แรก นั่นคือปลายปี 2543 ทั้งโดยการชี้แจงด้วยวาจา การแจกจ่ายสื่อสิ่งพิมพ์ (แผ่นพับและเอกสาร) อีกทั้งยังมีการจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะการจัดพาไปศึกษาดูงานที่โรงแยกคอนเดนเสทของบริษัทระยองเพียวริฟายเออร์ จำกัด จ. ระยอง ซึ่งทางโครงการระบุว่า เป็น “โรงงานต้นแบบ” ลักษณะเดียวกับที่จะเกิดขึ้นที่บ้านแหลม

ปัญหาก็คือ ข้อมูลที่ทางบริษัทและโครงการให้แก่ชาวบ้านนั้นเป็นข้อมูลจริงเพียงบางส่วน ยังคงมีส่วนสำคัญที่ขาดหายไปคือส่วนของผลกระทบโครงการ ขณะเดียวกันข้อมูลที่ให้บางส่วนก็เข้าข่ายบิดเบือนด้วย ตัวอย่างเช่นเรื่องของประเภทโรงงาน โครงการตั้งใจเรียกตัวเองเป็นโรงแยกคอนเดนเสทและกำหนดให้โรงงานของบริษัทระยองเพียวริฟายเออร์ จ. ระยองเป็นโรงงานต้นแบบ รวมทั้งปฏิเสธว่าไม่ใช่โรงกลั่นน้ำมัน แต่ในข้อเท็จจริง วัตถุดิบที่จะใช้กลั่นนั้นมีน้ำมันดิบรวมอยู่ด้วย และใบอนุญาตประกอบการก็ระบุว่า โครงการนี้จัดอยู่ในประเภทโรงกลั่นน้ำมัน

ประเด็นนี้เกี่ยวเนื่องอย่างสำคัญกับผลกระทบที่จะติดตามมา ซึ่งทางโครงการยืนยันโดยตลอดว่า โครงการจะไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือก่อให้เกิดมลพิษที่สร้างความเดือดร้อนแต่อย่างใด รวมทั้งได้หยิบยกเอาข้อมูลเกี่ยวกับผลการตรวจวัดสภาพแวดล้อมบริเวณโรงแยกคอนเดนเสทของบริษัทระยองเพียวริฟายเออร์มาอ้างอิง

แต่ข้อเท็จจริงทางวิชาการก็คือ อุตสาหกรรมกลั่นน้ำมันและการแปรรูปคอนเดนเสทจัดอยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ได้ชื่อว่าเป็นอุตสาหกรรมหนักก่อมลพิษสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมลพิษทางอากาศ อย่างเช่นสารในกลุ่มสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOCs) สารโพลีนิวคลีอิกอะโรมาติก

ไฮโดรคาร์บอน (PAHs) สารเหล่านี้เป็นองค์ประกอบของน้ำมันดิบและผลิตภัณฑ์ของน้ำมันดิบซึ่งจะถูกปลดปล่อยออกสู่อากาศทั้งจากกระบวนการเผาไหม้ในการผลิต การรั่วไหลเล็กน้อยแต่ต่อเนื่องที่ท่อหรือข้อต่อ (Fugitive Emission) การรั่วไหลและระเหยจากถังกักเก็บ ตลอดจนการปลดปล่อยสู่อากาศจากการเผาไหม้ที่ระบบหอเผา (Flare) สารเหล่านี้จัดอยู่ในประเภทที่มีพิษภัยต่อสุขภาพสูง มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ว่าเป็นสารอาจก่อมะเร็ง (carcinogen)

ส่วนด้านผลกระทบต่อทรัพยากรชายฝั่ง ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า โครงการจะก่อให้เกิดกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นภาวะความเสี่ยงภัยจึงเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน เป็นไปไม่ได้ที่จะอ้างว่าเป็นกิจกรรมในส่วน of โครงการคลังน้ำมันที่ไม่เกี่ยวกับโครงการ

โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่า การดำเนินโครงการนี้มีการละเมิดสิทธิในข้อมูลข่าวสารโดยตลอด

- **สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออก**

การดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์และมวลชนสัมพันธ์ของทางโครงการนับได้ว่าส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกของชาวบ้านในพื้นที่อย่างสำคัญ โดยมีส่วนทั้งในการชี้นำทางความคิดให้เห็นชอบกับโครงการ และปิดกั้นความคิดเห็นเชิงคัดค้าน รวมทั้งการแสดงออกด้วย

ในทำนองเดียวกัน การที่เจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น มีท่าทีสนับสนุนโครงการอย่างชัดแจ้งและแสดงออกในทางเป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายคัดค้านโครงการ การกระทำดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกของประชาชนด้วย

- **สิทธิการชุมนุมโดยสงบ**

สิทธิข้อนี้ถูกจำกัดจากปัจจัยอย่างน้อย 2 ประการ 1) จากทัศนคติเชิงลบต่อการชุมนุมของเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ ซึ่งบางส่วนยังเสริมด้วยมุมมองที่ว่า เห็นกลุ่มคัดค้านเป็นกลุ่มก่อวุ่นและมีการเมืองเบื้องหลัง 2) การใช้สิทธิของบริษัทเอกชนในการดำเนินคดีต่อผู้ชุมนุม โดยได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่

- **สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน**

แม้กระนั้นการลอบสังหารบุญสม นิมน้อย หรือ อบต. วีระ ตามที่ชาวบ้านเรียก จะไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าเกี่ยวข้องกับการคัดค้านโครงการนี้หรือไม่ แต่เหตุดังกล่าวกลับส่งผลกระทบต่อคัดค้านโครงการโดยตรง โดยก่อให้เกิดความหวาดหวั่นและความรู้สึกไม่ปลอดภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้าน

จำนวนมากเชื่อว่าเกี่ยวข้องกับการคัดค้านโครงการ นอกจากนี้โดยข้อเท็จจริงอื่น ๆ ก็ปรากฏว่ามีเรื่องของการข่มขู่คุกคามอยู่ด้วย

ถึงที่สุดแล้วอาจกล่าวได้ว่า ด้วยความขัดแย้งที่รุนแรงและเรื้อรังได้สร้างให้เกิดบรรยากาศแห่งความมดร้ายในกรณีนี้อย่างกว้างขวางทีเดียว

3.3.4 การคุ้มครองและการส่งเสริมการใช้สิทธิ

ไม่พบว่าหน่วยงานรัฐจะได้คุ้มครองหรือส่งเสริมการใช้สิทธิในกรณีนี้แต่อย่างใด ตรงกันข้ามด้วยทัศนคติทางลบต่อกลุ่มคัดค้านดังได้กล่าวข้างต้น กลับทำให้เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง หากไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปเลย (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมกับฝ่ายโครงการ) ก็จะพยายามวางตัวเป็นกลางด้วยการไม่เข้าข้องเกี่ยว เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ปัญหาค้างคาไม่ได้รับการแก้ไขหรือคลี่คลาย

แหล่งข้อมูลประกอบการเขียน

กรณีโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2

การตรวจสอบของคณะกรรมการด้านพลังงานและอุตสาหกรรม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ
รายการการลงพื้นที่ กรณีร้องเรียนโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2, วันอังคารที่ 26 เมษายน 2548 ณ
อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

รายงานเรื่องการคัดค้านโรงไฟฟ้าแก่งคอย 2 โดยชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่งคอย เสนอต่อคณะกรรมการ
สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 26 เมษายน 2548

สำเนาหนังสือ (ด่วนที่สุด) ที่ อก. 0310/(ฝบ.) 3866 จากนายอิสสระ โชติบุรการ อธิบดีกรมโรงงาน
อุตสาหกรรม ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสระบุรี ลงวันที่ 29 มีนาคม 2548 เรื่อง ขุมนุมคัดค้านการตั้งโรงงานผลิต
กระแสไฟฟ้าแก่งคอย 2

สำเนาหนังสือที่ อก. 0310/(ส.3) 4079 จากนายอิสสระ โชติบุรการ อธิบดีกรมโรงงานอุตสาหกรรม ถึง ประธานชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่งคอย ลงวันที่ 4 เมษายน 2548 เรื่อง ขออนุมัติดำเนินการตั้งโรงงานผลิต กระแสไฟฟ้าบริษัทกัลฟ์ เพาเวอร์เจเนอเรชั่น จำกัด

สำเนาหนังสือที่ กษ0331/2098 จากนายละเอียด สายน้ำเขียว รองอธิบดี ปฏิบัติราชการแทนอธิบดีกรม ชลประทาน ถึงนายพีระศักดิ์ สุขสำราญ (รองประธานชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่งคอย) ลงวันที่ 28 มีนาคม 2548 เรื่อง ตอบประเด็นคำถามของชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่งคอย

สำเนาหนังสือที่ สป0129(ส)/5040 จาก พันตำรวจเอกเนษฐ สุนทรสุข ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอ เมืองสระบุรี ถึงประธานอนุกรรมการด้านพลังงานและอุตสาหกรรม ลงวันที่ 20 มิถุนายน 2548 เรื่องชี้แจงข้อเท็จจริง และส่งเอกสาร

แถลงการณ์ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่งคอย (ไม่ระบุวันที่)

กรณีโครงการประกอบกิจการอุตสาหกรรมปิโตรเคมีขั้นต้นของนิคมอุตสาหกรรมเอเซีย

การตรวจสอบของคณะอนุกรรมการด้านพลังงานและอุตสาหกรรม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จดหมายเปิดผนึกของเครือข่ายชุมชนตะวันออกพิทักษ์สิ่งแวดล้อม อำเภอบ้านฉาง (คชบ.) ลงวันที่ 20 ธันวาคม 2547

สำเนาคำฟ้องศาลปกครองลงวันที่ 6 มิถุนายน 2548 โดยนางสาวเมตตา ตันท์กุลรัตน์ เป็นผู้ฟ้องกับการ นิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านฉาง และกรมโยธาธิการและผังเมือง ผู้ถูกฟ้องคดี

สำเนาหนังสือเลขที่ สป0013/ธ432 จากนายยงยุทธ เชี่ยวชาญกิจ สำนักงานศาลปกครอง ถึงนางสาว เมตตา ตันท์กุลรัตน์ ลงวันที่ 16 มิถุนายน 2548 เรื่องแจ้งคำสั่งไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณาและให้จำหน่ายคดีออกจาก สารบบความ

สำเนาคำสั่งไม่รับคำฟ้องไว้พิจารณาของศาลปกครองในคดีหมายเลขดำที่ 114/2548 คดีหมายเลขแดงที่ 89/2548 ระหว่างนางสาวเมตตา ตันท์กุลรัตน์ ผู้ฟ้อง กับการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย องค์การบริหารส่วน ตำบลบ้านฉาง และกรมโยธาธิการและผังเมือง ผู้ถูกฟ้องคดี, 14 มิถุนายน 2548

เอกสารประกอบการพิจารณาคำร้องฯ เรื่อง "ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพจากอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ มีต่อประชาชน" (กรณีนิคมอุตสาหกรรมเอเซีย) เสนอคณะอนุกรรมการผังเมืองพิจารณาคำร้องของผู้มีส่วนได้เสียฯ ผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน จังหวัดระยอง, 6 กรกฎาคม 2548

Asia Industrial Estate, Consultation for Amendment of EIA Report, Contract No. 13222, Foster Wheeler International Corporation. April 2004

กรณีโครงการโรงแปรรูปคอนเดนเสทและน้ำมันดิบ อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี

การตรวจสอบของคณะอนุกรรมการด้านพลังงานและอุตสาหกรรม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ หนังสือของฝ่ายคัดค้าน เรื่อง ขอดัดค้านการก่อสร้างโรงกลั่นน้ำมัน (โรงแยกคอนเดนเสท) ในพื้นที่ตำบล บางแก้ว อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ส่งถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ลง วันที่ 3 มิถุนายน 2545

เอกสารแถลงข่าว ประชาชนจังหวัดเพชรบุรีเดินทางมายื่นหนังสือต่อ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 28 พฤศจิกายน 2545

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอ

4.1 บทสรุป

สภาพการณ์และความมั่นคงของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจะเกี่ยวเนื่องกับประเด็นเรื่องพลังงานอุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยที่ปัญหาในแง่ของสิทธิมนุษยชนนั้นก็จะพลอยร้อนแรงขึ้นด้วย ทั้งในระดับของการถูกละเมิด ถูกปิดกั้น หรือได้รับผลกระทบในเชิงลดทอนหรือลดทอนสิทธิ

ไม่ว่าจะเป็นสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่ถือกันว่าเป็นสิทธิมนุษยชนภายใต้แนวความคิดดั้งเดิมหรือสิทธิยุคแรก สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ถือเป็นยุคที่ 2 รวมถึงสิทธิของกลุ่มบุคคลที่เป็นสิทธิมนุษยชนยุคที่ 3 ทั้งหมดนี้ล้วนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับประเด็นทางด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น เพียงแต่มีลักษณะการและน้ำหนักของความเกี่ยวพันที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ซึ่งอาจแยกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. สิทธิที่อยู่ในข่ายถูกระทบเมื่อสภาพแวดล้อมและ/หรือฐานทรัพยากรได้รับผลกระทบ สิทธิที่เกี่ยวข้องโดยตรงในส่วนนี้ได้แก่ สิทธิในการจัดการเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและทรัพยากร ...นอกจากนั้นยังมีสิทธิอื่น ๆ ที่อาจได้รับผลสืบเนื่องหรือผลกระทบทางอ้อม เช่น สิทธิที่จะมีมาตรฐานแห่งสุขภาพทั้งทางกายและทางใจที่ดีที่สุด ทั้งนี้โดยรวมถึงการบำรุงอนามัยทุก ๆ ด้านของสิ่งแวดล้อมและอุตสาหกรรมให้ดีขึ้น สิทธิที่จะทำงานและสิทธิในโอกาสที่จะหาเลี้ยงชีพโดยงานที่เลือกหรือรับอย่างเสรี สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิที่จะใช้ชีวิตทางด้านวัฒนธรรม สิทธิในการอยู่อย่างสงบสุขในเคหสถาน สิทธิในความเป็นส่วนตัว
2. สิทธิที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระบวนการดำเนินนโยบายหรือโครงการพัฒนาด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม กระบวนการดำเนินโครงการพัฒนาหรือกำหนดนโยบายโดยทั่วไปสามารถส่งผลกระทบต่อสิทธิบางประการของบุคคลหรือกลุ่มคนได้ทั้งทางบวกและทางลบ ขึ้นกับวิธีการและขั้นตอนดำเนินการว่าเหมาะสมหรือไม่ สิทธิสำคัญที่เกี่ยวข้องในส่วนนี้ก็คือสิทธิที่จะกำหนดอนาคตและเจตจำนงตนเอง สิทธิในการพัฒนา สิทธิในข้อมูลข่าวสาร และสิทธิในการแสดงความคิดเห็น

3. สิทธิที่อาจถูกละเมิดหรือได้รับผลกระทบจากการทวงสิทธิ กรณีที่บุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือกลุ่มบุคคล หรือชุมชนถูกละเลยหรือละเมิดสิทธิจากการกำหนดนโยบายหรือการดำเนินโครงการด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม แล้วดำเนินการทวงสิทธิ ทำให้เกิดสภาพของความขัดแย้งขึ้นและมักกลายเป็นปัจจัยหรือชนวนให้สิทธิบางประการได้รับผลกระทบหรือถูกละเมิดเพิ่มเติมได้ ทั้งนี้กล่าวได้ว่า อีกด้านของเหรียญแห่งการต่อสู้คือความเสี่ยงภัยและโอกาสที่จะถูกละเมิดสิทธิซ้ำซ้อนและขยายกว้างขวางยิ่งขึ้นนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสิทธิพื้นฐานด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งมีสิทธิสำคัญที่มักถูกละเมิดดังต่อไปนี้

- สิทธิที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติ (ระบุไว้ในข้อ 2 และ 7 ของ UDHR, มาตรา 2 ของ ICCPR และมาตรา 30 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540)
- สิทธิในชีวิต ร่างกาย ความมั่นคงปลอดภัย และปลอดภัยการทรมาน ลงโทษ หรือปฏิบัติต่ำช้า (ระบุไว้ในข้อ 3 และ 5 ของ UDHR, มาตรา 6 และ 9 ของ ICCPR และมาตรา 31 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540)
- สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการพิจารณาคดี (ระบุไว้ในข้อ 10 และ 11 ของ UDHR, มาตรา 14 ของ ICCPR และมาตรา 32 และ 33 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540)
- สิทธิในความเป็นส่วนตัว (ระบุไว้ในข้อ 12 ของ UDHR, มาตรา 17 ของ ICCPR มาตรา 34 และ 35 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540)

4.2 ข้อเสนอ

เพื่อแก้ไขสถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นและป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการดังต่อไปนี้

4.2.1 กรณีเร่งด่วนเฉพาะหน้า

- เยียวยาและแก้ไขกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการลุกขึ้นต่อสู้ทวงสิทธิ ทั้งในกรณีเรื่องร้องเรียนกลุ่มสมาชิกคนจน ชาวประมง อ. จะนะที่คัดค้านโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย-มาเลเซีย และกรณีที่เกิดขึ้นในระยะ 2 – 3 ปีนี้ เช่น กลุ่มชาวบ้าน อ. บ้านแหลม จ. เพชรบุรี กลุ่มชาวบ้านแก่งคอย เป็นต้น

- สร้างเงื่อนไขและบรรยากาศให้เกิดการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการเจรจา ยกเลิกการทำงานมวลชนสัมพันธ์ในลักษณะสร้างคู่ขัดแย้ง
- เปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินโครงการต่าง ๆ อย่างโปร่งใสและเพียงพอ เพื่อโอกาสในการทำความเข้าใจและแสวงหาทางออกร่วมกัน ทั้งนี้โดยให้ความสำคัญกับการสื่อสารสองทางด้วย
- ยึดถือและปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ในลักษณะที่คำนึงถึงการเคารพสิทธิมนุษยชน

4.2.2 การปรับปรุงระบบในระยะยาว

- เร่งปรับปรุงกระบวนการประชาพิจารณ์ โดยประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดกระบวนการและองค์ประกอบของคณะกรรมการประชาพิจารณ์ และสามารถเข้าถึงมีสิทธิเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งนี้ การประชาพิจารณ์ต้องทำขึ้นก่อนการตัดสินใจดำเนินโครงการ และต้องรับฟังความคิดเห็นจนได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและรอบด้าน ต้องเปิดเผยผลการประชาพิจารณ์สู่สาธารณชน และต้องนำเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจอย่างแท้จริง
- เร่งปรับปรุงกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดตั้งองค์กกรอิสระตามมาตรา 56 และให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบ มีสิทธิและมีส่วนร่วมในการพิจารณาทบทวน และให้ข้อคิดเห็นต่อร่างรายงาน โดยการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จ ก่อนที่รัฐบาลและหน่วยงานราชการจะดำเนินการผูกพันใด ๆ ในทางธุรกิจและทางกฎหมาย
- ปรับปรุงพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ให้มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน รวมถึงสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ตามเจตนารมณ์และบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รวมถึงควรทบทวนและปรับปรุงแนวทางการบังคับใช้กฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พระราชบัญญัติโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อให้สามารถบังคับใช้ควบคู่กันได้อย่างแท้จริง
- เปิดกว้างในการกำหนดทิศทางพลังงานและอุตสาหกรรมของประเทศที่จะไม่ผูกติดกับมิติการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว หากให้ความสำคัญกับการ

ศูนย์สารสนเทศสิทธิมนุษยชน
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

เชื่อมโยงมิติต่าง ๆ ตามหลักการแห่งสิทธิในการพัฒนาเข้ามาด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความยั่งยืน ความสงบสันติ ความยุติธรรมทางสังคม ประชาธิปไตย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยให้เกิดแนวทางและรูปแบบที่เปิดกว้างมากขึ้น ระบบพลังงานไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงเชื้อเพลิงซากดึกดำบรรพ์เท่านั้น และการพัฒนาอุตสาหกรรมก็จะไม่จำกัดเพียงแค่เป็นกิจกรรมที่ยืดการแสวงกำไรเป็นสาระ

- ยึดถือการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจและเป้าหมายสำคัญที่จะต้องสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น ตั้งแต่ในกระบวนการทางนโยบายจนถึงขั้นตอนปฏิบัติ รวมทั้งสร้างกลไกต่าง ๆ ที่จะตอบสนองต่อกระบวนการที่ละเอียดอ่อนนั้น
- ทำงานเชิงรุกโดยการพัฒนาแนวทางและกรอบการประยุกต์ใช้หลักการสิทธิมนุษยชนในการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคพลังงาน อุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกและบรรทัดฐานเบื้องต้นในการดำเนินการก่อนที่จะเกิดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเกิดขึ้น
- ร่วมสร้างและส่งเสริมเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งระดับหลักคิด ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ทักษะ ความรู้สึก และจินตนาการ

